

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА УКРАЇНИ

в умовах воєнного стану та відбудови:
упроваджуємо базове предметне навчання

в 7 класі

Загальна середня освіта України

в умовах воєнного стану та відбудови:
упроваджуємо базове предметне навчання
в **7** класі

*методичний порадник науковців
Інституту педагогіки НАПН України
до початку нового 2024–2025 навчального року:
методичні рекомендації*

Київ 2024

УДК 373.091.33-024.87:614.46»4»

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 9 від 29.08.2024 р.)

Рецензенти:

Калініна Л. М., доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Інституту педагогіки НАПН України;

Малиношевська А. В., кандидат педагогічних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України.

Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: упроваджуємо базове предметне навчання в 7 класі / методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового 2024–2025 навчального року: методичні рекомендації/ за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекіної : Ін-т педагогіки НАПН України.- [Електронне видання] - Київ : Педагогічна думка, 2024. - 171 с.

DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-644-718-3-2024-99>

У виданні опубліковано методичні рекомендації фахівців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року. Розглянуто інноваційні зміни в організації освітнього процесу у зв'язку із реформою загальної середньої освіти «Нова українська школа» та умовами воєнного стану. Надані практичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі нових модельних навчальних програм і підручників, а також презентовано напрацювання та методичні розробки науковців із актуальних питань освітньої практики.

Для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

ISBN 978-966-644-718-3

© Інститут педагогіки НАПН України, 2024

© Педагогічна думка, 2024

ПЕРЕДМОВА

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України є провідною установою, що забезпечує науково-методичний супровід загальної середньої освіти. Сьогодні учені Інституту педагогіки НАПН України беруть активну участь у виконанні заходів із реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», заходах із подолання викликів, що постали перед освітою та наукою України в умовах воєнного стану, співпрацюють з вітчизняними та міжнародними науковими й освітніми організаціями щодо популяризації досягнень сучасної педагогічної науки як основи формування інноваційної культури суспільства та національної безпеки держави.

Учені Інституту є авторами та співавторами підручників і навчальних посібників. Зокрема, підготовлено:

40 модельних навчальних програм для 5-9 класів;

38 підручників для 1-4 класів;

34 – для 5-6 класів;

22 – для 7-х класів.

Більшість підручників перекладені мовами національних меншин та адаптовані для дітей з особливими освітніми потребами

Унікальністю розробленої системи навчально-методичного забезпечення для 5-6 класів є його інноваційність, послідовність і повнота реалізації нових вимог закладених Державним стандартом базової середньої освіти. Усі підручники побудовані на єдиних дидактичних засадах, якими визначаються структура, методичний апарат та функції навчальної книжки. Академічні підручники – вчать думати, спонукають до дії. Вони містять завдання, подібні до тих, що застосовуються у міжнародному порівняльному дослідженні PISA, максимально наближенні до потреб дитини, практико орієнтовані та зрозумілі. Усі підручники мають не лише електронний додаток, що забезпечує інтерактивність його, а й повноцінну веб-сторінку методичної підтримки. На цих сторінках розміщуються методичні поради, дидактичні матеріали до уроків, відеозаписи вебінарів та он-лайн зустрічей з учителями, обмін думками щодо якості навчальної книги.

Також Державною службою якості освіти України затверджено альтернативні освітні програми: «Світ чекає крилатих» для 1-4 класів та «Ліга крилатих» для 5-6 класів та 7-9 класів відповідно до яких здійснюється навчально-методичне забезпечення їх впровадження в освітній процес.

Нині учені Академії готують навчальні програми на основі модельних початкових програм з тим, щоб якомога більше допомогти педагогам закладів загальної середньої освіти зосередитися на найбільш значущих, критичних аспектах змісту освіти, зумовлених особливістю навчання в умовах воєнного стану.

Постійно здійснюється методичний супровід і підвищення кваліфікації вчителів, які працюють за програмами і підручниками вчених Національної академії педагогічних наук України.

Варто відзначити внесок співробітників інституту у розбудову STEM-освіти. За участю вчених підготовлено дві модельні навчальні програми для 5-9 та 7-9 класів закладів загальної середньої освіти. Запропоновано різні способи їх реалізації – як цілісний курс, і як окремі модулі, які реалізуються на предметах – складниках STEM.

Нині науковці розробляють навчальні матеріали для апробації їх у 8-х класах пілотних закладах освіти, готують методичні рекомендації щодо реалізації іноваційних методик навчання, зокрема й щодо застосування штучного інтелекту в навчанні.

У цьому збірнику вчені Інституту педагогіки надають методичні поради щодо організації освітнього процесу в новому 2024/2025 навчальному році.

Тільки освічені — вільні!

Навчаємось — перемагаємо!

Слава Україні!

Олег Топузов, доктор педагогічних наук, директор Інституту педагогіки
НАПН України, віцепрезидент НАПН України

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Методичні акценти в роботі вчителя початкових класів: безпекові реалії. Н. Бібік, О. Онопрієнко, Т. Павлова.....	7
Методичні рекомендації на 2024-2025 навчальний рік щодо навчання української мови в 7 класі НУШ. О. Горошкіна.....	10
Методичні рекомендації щодо навчання української літератури в 7 класі закладів загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. Т. Яценко.....	18
Методичні рекомендації щодо навчання зарубіжної літератури в 7 класі закладів загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. В.Снегірьова.....	34
Методичні рекомендації щодо вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі закладів загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. Т. Яценко, І. Тригуб.....	38
Тенденції оновлення цілей і змісту навчання іноземних мов у 7 класах гімназії В. Редько.....	57
Медіація як новий вектор розвитку сфери шкільної іншомовної освіти України С. Печенізька.....	59
Особливості використання мовленнєвих ситуацій як засобів навчання іншомовної комунікації у процесі компетентісно орієнтованого навчання учнів 7-8 класів гімназій. М. Яковчук.....	63
Вікові психологічні особливості учнів 7–9 класів та їх готовність до компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування. О. Пасічник.....	66
Дидактико-методичні концепти оцінювання навчальних досягнень учнів 7 класу гімназії. І. Горошкін.....	69
Зрушення у змісті історичної освіти в 7 класі за модельними навчальними програмами і підручниками НУШ. О. Пометун.....	71
Як обрати підручник для навчання історії України у контексті формування історичної пам'яті учнів. Н. Гупан	77
Реалізація діяльнісного підходу в навчанні учнів основ правознавства. Л. Рябовол, Т. Ремех.....	80
Формування ідентичності та громадянської свідомості учнів засобами громадянської освіти. Т. Ремех.....	84
Методичні рекомендації щодо навчання математики у 2024/2025 навчальному році. М. Бурда, Д. Васильєва, Н. Тарасенкова.....	87
Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 7 класі НУШ. І. Завадський, О. Коршунова, І. Твердохліб.....	103
Особливості організації навчання інтегрованих курсів природничої освітньої галузі Т. Засекіна.....	107
Методичні рекомендації щодо навчання біології і хімії в 7-9 класах Т. Коршевнюк.....	108

Вивчення біології у 7 класі нової української школи. К. Задорожний.....	123
Методичні рекомендації на 2024-2025 навчальний рік із навчання хімії в 7 класі НУШ. Г. Лашевська.....	126
Вивчення фізики і астрономії у 7-х класах нової української школи. М. Головка, Т. Засекіна.....	132
Методичні рекомендації щодо вивчення географії у 7-му класі НУШ. В. Грома.....	137
Реалізація stem-освіти в умовах реформування української школи Ляшенко О.І.....	140
Способи реалізації модельної навчальної програми STEM у 5-9 класах закладів загальної середньої освіти. М. Тишковець.....	143
Особливості реалізації змісту технологічної освітньої галузі в 7 класах базової середньої освіти. Т. Мачача.....	147

МЕТОДИЧНІ АКЦЕНТИ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: БЕЗПЕКОВІ РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Надія Бібік,

*доктор педагогічних наук, професор, академік,
головний науковий співробітник відділу початкової освіти
імені О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України*

Оксана Онопрієнко,

*доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник, завідувач відділу початкової освіти
імені О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України*

Тетяна Павлова,

*науковий співробітник відділу початкової освіти
імені О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України*

Цифровізація у початковій освіті. За останні кілька років впевнено увійшла в початкову освіту цифровізація (диджиталізація), інтегрувавши цифрові технології у навчальний процес. Завдяки цифровізації змінилися підходи до навчання молодших школярів, воно стало більш інтерактивним, доступним та ефективним. Особливо помітною стала її роль в організації занять під час карантинних обмежень та воєнного стану в нашій країні. Особливо помітною стала її роль в організації занять під час карантинних обмежень та воєнного стану в нашій країні.

Найбільш доступними й корисними для вчителів, учнів і їхніх батьків стали цифрові навчальні матеріали: електронні підручники, інтерактивні презентації, застосунки, цифрові платформи, відеоуроки, онлайн курси тощо. Всі вони цілодобово та без територіальних обмежень залишаються доступними в цифровому форматі й можуть використовуватись у зручний для заняття момент. До переваг таких ресурсів віднесемо можливість опрацьовувати матеріал у комфортному для дитини темпі, за потреби повторно його переглядати. Використання аналітичних інструментів цифрових платформ дає змогу дорослим миттєво одержувати зворотний зв'язок, без докладання зусиль відстежувати результати навчання учнів, аналізувати їх прогрес та визначати слабкі місця, що допомагає вчасно коригувати процес навчання. Тож в умовах фізичного та емоційного перевантаження учителів такі розробки полегшують працю, наближають до здійснення ідею персоніфікованого навчання.

Попри численні вигоди для освіти цифровізація має і свої мінуси, особливо для такої вразливої категорії учнів, як молодші школярі. Назвемо деякі з них. Часте неконтрольоване дорослими використання цифрових пристроїв може призвести до залежності дитини від них. Школярі можуть втрачати інтерес до реального навчального процесу, до звичайних дитячих ігор, до спілкування з однолітками та ін. Все це негативно впливає на їхній емоційний, психологічний і навіть розумовий розвиток. Крім того, тривале перебування перед екранами спричиняє проблеми зі здоров'ям, такі як погіршення зору, головні болі, проблеми з поставою та зниження фізичної активності. Вразливими стають соціальна та емоційна сфери – загальмовується або ж блокується розвиток соціальних навичок, таких як співпраця, комунікація, емпатія. Батьки та вчителі давно помітили, що цифрові пристрої часто

відволікають дітей від навчання, спричиняють перевантаження надмірною і невластивою дитячому віку інформацією. Постійні сповіщення та пропозиції розваг ускладнюють зосередження на навчальних заняттях. Складніші та вкрай небезпечні проблеми можуть спіткати дітей у випадках кібербулінгу, небажаного контенту, контактів із незнайомцями. Це вимагає постійного контролю з боку батьків і вчителів.

Запропонуємо кілька порад, які допоможуть учителям і батькам молодших школярів організувати безпечне користування цифровими ресурсами.

1. Встановіть регламент для використання цифрових пристроїв. Для дітей початкової школи рекомендується не більше 1-ї години на день із перервами кожні 10 хв, щоб зменшити навантаження на очі та запобігти втомі.

2. Створіть безпечне середовище. Для цього використовуйте фільтри та інструменти контролю для обмеження доступу до небажаного контенту; регулярно перевіряйте історію відвіданих сайтів та використаних додатків. Велике значення також має якість цифрових пристроїв (розмір екрана, помірنا яскравість зображень, зрозуміла навігація тощо). Подбайте про достатнє освітлення місця роботи з пристроями, стежте за поставою дітей.

3. Навчайте дітей цифрової грамотності. Поясніть основні правила безпеки в інтернеті, такі як не розголошувати особисту інформацію та уникати спілкування з незнайомими людьми. Навчіть розпізнавати провокативний контент та повідомляти про нього дорослим.

4. Супроводжуйте та підтримуйте учнів. Допомагайте користуватися цифровими ресурсами на початкових етапах; рекомендуйте корисні та цікаві програми, орієнтованих на вік та інтереси молодших школярів. Обговорюйте з дітьми їхній досвід використання цифрових ресурсів, дізнавайтесь про враження від програм і додатків. Це сприятиме відкритості та довірі у спілкуванні, покаже вашу готовність допомогти чи підказати корисне.

5. Використовуйте якісні освітні ресурси – перевірені та рекомендовані фахівцями з розвитку дітей освітні платформи та додатки. Надавайте перевагу ресурсам з інтерактивними завданнями, ігровими елементами та можливістю самостійного вибору темпу виконання і рівня складності.

6. Будьте прикладом для дітей. Ненав'язливо демонструйте відповідальне ставлення до використання цифрових пристроїв, дотримання встановлених для дитини правил і обмежень. Розширюйте поле інтересів дітей у фізичній активності, іншими позаекранними заняттями – прогулянками, рухливими іграми, спортом, творчістю, читанням книг, спілкуванням з однолітками.

7. Встановіть разом із учнями прості правила користування цифровими ресурсами. Слідкуйте за дотриманням цих правил не лише дітьми, а й вами.

Дотримуючись цих рекомендацій, ви допоможете учням використовувати цифрові технології з користю для навчання.

Енергозбереження як вимога сучасного життя. Важливим чинником нашої життєдіяльності є стабільний доступ до джерел електроенергії. Унаслідок складної ситуації в енергетичній сфері країни питання енергозбереження є актуальною проблемою, що вимагає уваги навіть у контексті початкового навчання.

Наведемо кілька прикладів організації діяльності молодших школярів, пов'язаної із енергозбереженням.

1. Розповідайте дітям про джерела енергії, що доступні в нашій країні, акцентуйте увагу на реальні проблеми, пов'язані зі зменшенням виробництва енергії (наприклад, проведіть віртуальну екскурсію на електростанцію, аби показати процес виробництва енергії і зрозуміти її цінність).

2. Поясніть на конкретних прикладах важливість і необхідність збереження теплової та електричної енергії у побуті (наприклад, проведіть експеримент «Збережи тепло»: діти одягають різні типи одягу (легкий, теплий) і порівнюють, в якому більше зберігається тепло; це демонструє, як можна зменшити енергію на обігрів приміщення).

3. Здійсніть дослідження власних звичок, стилю життя, що пов'язано з користуванням електричними приладами (наприклад, у формі гри «Енергозберігаючий детектив» діти шукають у класі або вдома місця, де марнують енергію (відкриті двері холодильника, увімкнене світло в порожніх кімнатах тощо) і пропонують рішення).

4. Визначте доступні шляхи скорочення витрат енергії (наприклад, проведіть челендж «День без електрики»: діти класу намагаються провести день, мінімально використовуючи електроприлади, після чого обговоріть, що було складно і які знайшлися альтернативи).

5. Привчайте виконувати прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення витрат енергії (наприклад, проведіть конкурс плакатів із порадами щодо збереження енергії, оберіть найкращі роботи й розмістіть їх у школі).

6. Організуйте навчальні проекти задля залучення інших до справи раціонального використання енергії (наприклад, проєкт «Друге життя речей»: діти придумують, як можна повторно використати старі речі замість того, щоб купити нові, на виробництві яких витрачається багато енергії).

Такі та інші справи сприятимуть формуванню в молодших школярів екологічно доцільного способу життя, вихованню дбайливого ставлення до вичерпних ресурсів як риси свідомого громадянина.

Мінна небезпека як виклик для освіти. У сучасних умовах пріоритетними стають безпекові характеристики освітнього процесу. Викликом сьогодення стала мінна небезпека, яка є серйозною загрозою для життя і здоров'я людей. Водночас питання мінної безпеки особливо актуальні для дітей, які через свою природну допитливість та відсутність досвіду можуть наражатися на ризик під час гри або прогулянок.

Важливо роз'яснити дітям, що міни можуть бути різних розмірів і форм. Є серед них схожі на пелюстку. Вони можуть бути замасковані в кущах, у землі, міститися в іграшках, в інших, часом привабливих для дітей предметах.

Безпекові аспекти набувають гострої актуальності й потребують міждисциплінарного підходу, інтегрування на різних уроках і в позанавчальній діяльності, де є можливість ознайомити дітей з різновидами мін, їх характеристиками та безпечною поведінкою у випадку виявлення підозрілих предметів або зон, позначених як небезпечні.

Метою такої роботи для вчителя є:

- підвищити рівень обізнаності дітей та дорослих про мінну небезпеку;
- забезпечити базові знання та навички, необхідні для уникнення небезпеки;

- сформувати в учнів відповідальне ставлення до власної безпеки та безпеки інших.

Алгоритм дій учителя, що забезпечить результативність уроків, орієнтованих на безпечну поведінку такий:

- накопичувати та використовувати відповідні кейси з навчальних матеріалів, які доступно пояснюють поняття мінної небезпеки, зокрема: презентації, відео та ін.;

- передбачити інтерактивні заняття, які моделюють безпечну поведінку. Це можуть бути роз'яснення і практичні вправлення щодо плану дій під час виявлення незнайомих предметів:

1. Важливо переконати дітей на прикладах, що при виявленні незнайомого предмета вони ні в якому разі не повинні до нього підходити або торкатися.

2. Позначити місце (якщо це безпечно) виявлення предмета, використовуючи підручні засоби (палиці, каміння), але не торкаючись його.

3. негайно повідомити про знахідку вчителю або іншому дорослому, а також викликати спеціалістів (рятувальників, поліцію).

4. Бути на безпечній відстані від предмета та не залишати це місце до прибуття спеціалістів.

5. Ознайомити дітей із різними типами попереджувальних знаків, які позначають мінну небезпеку, та пояснити їх значення.

6. Розробити практичні заняття, що допоможуть зрозуміти, як безпечно обходити небезпечні зони, зазначені знаками.

7. Спланувати безпечні маршрути до школи, враховуючи конкретну місцевість, і обговорити їх з дітьми та батьками.

8. Навчити, як правильно повідомити дорослим про помічений знак "Мінна небезпека" і яким чином слід передавати інформацію.

Отже, безпечна поведінка учнів під час перебування в докільлі потребує комплексного підходу, який передбачає просвітництво, комунікацію та чіткі інструкції щодо їхніх дій у потенційно небезпечних ситуаціях. Важливо регулярно повторювати ці правила, вправлятися у їх застосуванні для того, щоб учні відчували себе впевнено та знали, як діяти у разі виникнення загрози. Для отримання актуальної інформації і професійних консультацій співпрацювати з неурядовими організаціями, які займаються розмінуванням та безпекою населення.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА 2024-2025 НАВЧАЛЬНИЙ РІК ЩОДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 7 КЛАСІ НУШ

Олена Горошкіна

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

У 2024/2025 навчальному році навчання української мови у 7-х класах вперше буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти

(2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.).

7 клас – початок етапу базового предметного навчання. Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти предметна мета навчання української мови в школі – формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості.

Для реалізації визначеної в державних документах мети навчання української мови і завдань, що конкретизують етапи цього процесу, обрано три підходи – особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний.

Особливістю чинних підходів є те, що мовні знання і вміння не є самоціллю, вони набувають статусу дієвого засобу, що забезпечує життєдіяльність людини, становлення її як громадянина з усіма важливими для конкретного соціуму чеснотами.

Час актуалізує не вміння виконувати численні мовні розбори, письмові перекази, а вміння, що надають функційності здобутим знанням, а саме:

1) аналізувати ситуацію, подію, виділяючи головне, важливе й другорядне, робити висновки;

2) ухвалювати рішення в різноманітних ситуаціях і брати на себе відповідальність за них;

3) висловлювати припущення, передбачати наслідки своїх дій і вчинків, продукувати різні варіанти подій;

4) зосереджувати увагу, концентрувати зусилля на конкретній проблемі, добувати необхідну інформацію, що допоможе розв'язати проблему;

5) працювати з інформацією, ефективно користуватися нею;

6) ставити перед собою реальні цілі, шукати шляхи досягнення їх і контролювати процес досягнення;

7) ефективно комунікувати з людьми, формулювати тезу, аргументувати свою думку, обстоювати свої погляди, реалізовувати різні комунікативні наміри.

Філософи пов'язують появу особистісно орієнтованого підходу з потребою переосмислення феномена людської особистості (Подмазін С.), активізації й конкретизації ціннісного компонента. Учені-психологи наголошують на необхідності врахування індивідуальних особливостей дитини, дидактики визначають сприятливі умови, функції учня і вчителя, методи, засоби, технології та ін. Завдання лінгводидактиків – припасувати загальнодидактичні орієнтири до навчання конкретного предмета – української мови.

Зосередження уваги й зусиль на розвиткові дитини можливе за умови розвивального характеру кожного уроку мови. Тому цілком логічно вважати, що окремі уроки «розвитку мовлення» віджили своє. Як елементи традиційного підходу й відповідних йому методик вони функціювали в умовах надмірного зосередження на питаннях теорії мови і сприяли реалізації інших завдань і досягненню іншої мети. Пересідаючи з воза в автомобіль, навряд чи є потреба тримати в руках віжки і батіг.

Авторські методики, закладені в підручники української мови Н. Голуб та О. Горошкіної, мають чіткі орієнтири особистісно орієнтованого навчання, а саме: сприйняття учня як суб'єкта пізнавальної діяльності; реалізація принципу

варіативності завдань; забезпечення можливостей учнів реалізувати себе в різних видах діяльності; гарантування права вибору засобів, завдань і способів виконання; зосередження уваги на засобах духовного й інтелектуального становлення учнів; набуття й використання суб'єктного досвіду у процесі інтерпретування й оцінювання фактів і суджень; створення умов для саморозвитку й самовираження.

Згідно з висновками дидактиків, результативним орієнтиром особистісно орієнтованого навчання є наявність внутрішніх особистісних змін у характері, діях, поведінці учнів.

Відповідно до концептуальних засад модельних програм з української мови для 5-6 і 7-9 класів (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна), структура уроків поповнюється новими компонентами, а саме: мотивацією, опорою на особистий досвід, цілевизначенням, рефлексією. Важливого значення на кожному уроці набувають навчальні ситуації, через які учень усвідомлює особистісні сенси, риси характеру, особистісні ставлення, у прийнятті рішень керується ціннісними орієнтирами, вчиться рефлексії.

Наголошуємо на важливості цілевизначення, особистісних освітніх цілей. Цілі вчителя розглядаємо як механізм професійного мислення, як уявлення про особистісний досвід учня. Цілі учнів – як важливий елемент розвитку й становлення дитини.

Ефективність авторської методики вбачаємо у вивіщенні практичного складника над теоретичним і виведенні практики на новий рівень, що сприяє забезпеченню цілісного розв'язання багатьох освітніх і життєвих проблем. У результаті навчання позбувається традиційних рис штучності, зовнішньої регламентації й тяжіє до природної життєдіяльності дитини.

Реалізація завдання сучасної освіти – підготувати людину до майбутньої діяльності в суспільстві – неможлива без зосередження зусиль на понятті діяльності. Тому види діяльності виведено в окрему колонку модельної програми.

Зважаючи на важливість уміння навчатися впродовж життя, усвідомлюємо, що нині немає потреби у нагромадженні в учня певного обсягу знань, інформації, значно важливіше допомогти йому освоїти види діяльності, володіючи якими, він зможе самостійно добувати необхідну інформацію.

Суть діяльнісного підходу розуміємо як спрямування освітнього процесу на оволодіння різними видами діяльності, у процесі якої учні здобувають знання, набувають діяльнісного досвіду, формують навички взаємодії зі світом, суспільством, іншими людьми. Тому й зміст підручників авторства Н. Голуб та О. Горошкіної спрямовано на навчання учнів бути суб'єктами своєї діяльності (ставити цілі, розв'язувати завдання, відповідати за результат), володіти різними видами діяльності, завдяки яким вони зможуть організувати власний освітній простір і досягати бажаних результатів.

Вважаємо за необхідне наголосити, на чому має бути зосереджена увага на уроці, аби він мав дієвий характер, уписувався в систему діяльнісного підходу. Особливо актуальними є *регулятивні* (цілевизначення, планування, прогнозування, контроль, корекція, оцінювання, саморегулювання), *загальнонавчальні універсальні* (пошук інформації, розмежування необхідної і зайвої (надлишкової) інформації, структурування знань, побудова висловлення, вибір способів розв'язання завдань,

рефлексія способів і умов дії, осмислене читання, усвідомлення мети читання, визначення необхідної інформації, поділ інформації на важливу й другорядну, вільне орієнтування в інформаційному полі, сприйняття й усвідомлення текстів, розуміння й адекватне оцінювання мови ЗМІ, поставлення й формулювання проблеми); *логічні універсальні* (аналіз об'єктів з метою виділення ознак, синтез (складання цілого з частин), вибір ознак і критеріїв для порівняння, класифікації об'єктів; підведення під поняття, виведення висновків, виявлення причинно-наслідкових зв'язків; побудова логічного ланцюжка суджень; добір доказів; висування гіпотез і обґрунтування їх; формулювання проблеми) *комунікативні* (визначення намірів спілкування; налагодження контакту; формулювання запитань; урахування і прийняття позиції інших, слухання, визначення цілей, уникнення або розв'язання конфліктів, керування поведінкою партнера, чітке висловлення своєї позиції, думок та ін.) дії.

Психологи пов'язують діяльнісний підхід також із забезпеченням умов самостійної творчої діяльності кожного учня, навчанням розумових дій.

Отже, упровадження діялісного підходу в сучасних умовах цілком умотивоване, зважаючи на те, що діяльність є поштовхом до розвитку здібностей людини, у процесі діяльності здобувають знання, формують навички ефективної взаємодії людини зі світом, суспільством, іншими людьми. усе зазначене вище дає підстави для висновку: діялісне навчання української мови – це усвідомлення того, як конкретні знання про мову «вмуровані» в конкретну діяльність мовця.

Якщо вектор діялісного підходу спрямований на організацію освітнього процесу, то компетентнісний сконцентрований на досягнення певних результатів, набуття важливих компетентностей у процесі діяльності. Компетентнісний підхід вивищує не інформованість учня, а функційну грамотність його. Суть його полягає у визначенні переліку корисних знань і набутті досвіду, готовності й здатності застосування їх у навчальній діяльності та за її межами.

Звертаємо увагу: знанневий компонент не ігноруємо, а змінюємо статус його, адже основну увагу зосереджуємо не на знаннях як таких, а на корисності їх і здатності учнів використовувати їх у процесі розв'язання різних проблем.

Одним із важливих внутрішніх факторів навчання є психологічна настанова, тобто здатність учнів до виконання поставлених завдань. Значну роль у формуванні такої готовності відводимо наявності цілей, тобто тих усвідомлюваних результатів, на які має бути спрямована діяльність.

Цілевизначення – процес, що передбачає активну участь усіх суб'єктів освітнього процесу у формулюванні цілей, узгодженні їх, а в разі потреби й трансформування цілей учителя в цілі учня, адже саме узгодження цілей забезпечує можливість трансформування цілей учителя в цілі діяльності учнів. Поурочне цілевизначення одночасно вчителя й учнів сприяє формуванню цілеспрямованості, активізації внутрішніх мотиваційних резервів, умотивованості рефлексії, оскільки між цілевизначенням і рефлексією є логічний зв'язок, що формує в учнів здатність зайняти зовнішню позицію стосовно свого «Я», критично оцінити себе, власну діяльність і виявити невикористані резерви. Це спонукатиме здобувачів освіти до аналізу їхніх мотивів, дій, емоцій, ставлень тощо, сприятиме усвідомленню важливості навчально-пізнавальної діяльності для подальшого саморозвитку й

самоосвіти, формуванню здатності об'єктивно й адекватно оцінювати не лише інших, а й себе.

На етапі рефлексії доцільно використати бесіду, пропонуючи учням відповіді на такі запитання: *Що нового ви дізналися під час уроку? Які завдання виявилися легкими для вас? Що вас найбільше зацікавило? Над чим вам треба ще попрацювати? Чого ви навчилися під час уроку? Що найважливіше я засвоїв/засвоїла сьогодні? Про які досягнення ви можете звітувати перед собою? Чому ця тема важлива? : Чим збагатив вас цей урок? Що насамперед для себе ви усвідомили? Якими знаннями і вміннями ви збагатилися? Які емоції переважали на уроці? Відповіді на які запитання ви хотіли б одержати наступного разу?* тощо. Можна використати і прийом незакінчених речень, коли учні продовжують початки речень: Мені вдалося.... Ми вивчили....., навчилися..... Я усвідоми/усвідомила... Для мене важливо було дізнатися про ... Цю тему вважаю корисною, адже ... Важливо виявити, чи вдалося учням досягнути поставлених цілей. Якщо так, то визначити, що сприяло цьому. Якщо ж ні, то учні мають поміркувати, над чим їм ще необхідно попрацювати. Здобувачі освіти на уроці не лише пізнають нове, засвоюють певну теорію, а й прагнуть зрозуміти, навіщо це їм і як саме вдалося досягти конкретного результату.

У підручниках української мови Н. Голуб та О. Горошкіної представлено узагальнену модель навчання як творчого пошуку: від бачення й поставлення проблеми – до висування гіпотез, перевірки їх, системної пізнавальної рефлексії над результатами і процесом пізнання. Складниками цієї моделі є систематичне дослідження, формулювання проблеми, пошук шляхів розв'язання її, навчання у процесі дискусії, спільне вироблення позицій, прийняття рішень тощо.

Змістовий компонент програми подано у такій послідовності: спочатку розділи мовної змістової лінії, а потім мовленнєвої. Такий підхід зумовлений прагненням показати мову як інструмент саморозвитку, самореалізації, адже учні опановують мовні відомості не для зберігання їх у пам'яті і складання колись, у майбутньому ЗНО, а для використання їх сьогодні, завтра, постійно в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях. Вивчивши правила, учні застосовують їх під час написання есе, продукування текстів різної жанрово-стильової належності. Крім того, процес створення різноманітних мовленнєвих продуктів сприятливий для інтервального повторення мовної теорії.

Зазначимо, що вчителю гарантовано академічну свободу і право вибору конфігурацій змістового компонента. Однак цей вибір має бути вмотивований.

Чинна програма авторства Н. Голуб та О. Горошкіної передбачає опанування мови як засобу саморегуляції, саморозкриття особистості, передачі їй культурних знань, психосоціального засобу комунікації. Такий підхід до мови й визначив принципи добору змісту навчання: у програмі закладено методично адаптований матеріал комунікативно-базисного ядра сучасної української літературної мови, сприятливий для формування предметної та ключових компетентностей учнів. Важливим принципом добору мовного матеріалу стало охоплення всіх суспільних функцій мови, уникнення традиційного домінування комунікативної та ігнорування інших.

Спрямування роботи вчителя на всебічний розвиток учнів, формування їх як компетентних мовців, передбачає на кожному уроці системну роботу над

збагаченням активного словника, засвоєнням мовленнєвих жанрів, формуванням умінь і навичок ефективної комунікації, набуттям досвіду розв'язання життєвих проблем засобами мови.

Уведення відомостей про інформацію (вибір джерела інформації, вербальні і невербальні засоби інформації, характеристики інформації, етапи роботи з інформацією тощо), текст (первинні і вторинні тексти, види читання, прийоми роботи з текстом та ін.), жанри мовлення (повідомлення, інструкція, знайомство, дружня бесіда тощо), спілкування (комунікативні наміри, бар'єри спілкування, правила хороших слухачів тощо) зорієнтоване на формування бажаної для українського суспільства мовленнєвої поведінки учнів.

У 7 класі приділено увагу елементам ввічливості, засобам невербального спілкування, прийомам і правилам ведення бесіди й суперечки, значення яких велике для будь-якої людини незалежно від віку, статусу, професії й ситуації.

Показниками якісної мовної освіти є багатий активний словник і спроможність учнів ефективно комунікувати. Тому одним із основних акцентів на кожному уроці має бути робота зі словом. З огляду на це складником кожного параграфа підручників Н. Голуб та О. Горошкіної є рубрика «Слово дня», спрямована на збагачення словникового запасу учнів у процесі вивчення всіх розділів і тем шкільного курсу української мови. Розвинений словниковий запас забезпечує швидкий добір слів з урахуванням ситуації спілкування. Робота зі словом під час вивчення граматичних тем уможлиблює сприймання правильності граматичної форми й доцільності синтаксичної конструкції. Радимо повернути увагу учнів до «слів дня», а в 7 класі під час вивчення дієслова – до «дієслів твого дня». На засвоєння й активізацію у вжитку рідко вживаних слів спрямовано запитання і завдання підручника, наприклад: *Що вони означають? Які з них найкорисніші, найнеобхідніші для вас? Випишіть ті, що неодмінно наповнять сьогодні ваш день. Проаналізуйте на етапі рефлексії і зазначте, які із цих дієслів вам найближчі, а яких сьогодні (чи завжди) ви уникатимете. Чи хотілося б вам, щоб ці дієслова визначали нині сенс життя? Які з них найкорисніші? Які слова ви хотіли б додати саме сьогодні? Зробіть це. Яких слів ви будете уникати? Чому? Які з поданих дієслів ви хотіли б поєднати зі словом я? На етапі рефлексії визначте, яких дієслів у цьому переліку вам бракує. Поясніть значення кожного дієслова. Випишіть ті дієслова, що наповнять ваш день сьогодні. Визначте форму дієслів. Від одного з них утворіть усі можливі форми.*

Актуальними є завдання, що забезпечують формування в учнів умінь обстоювати свою думку, оцінювати, аналізувати, коментувати події, факти, явища. У контексті сучасних реалій психологи наголошують на важливості залучення дітей до комунікації, надання можливості висловитися. На це й спрямована робота з епіграфами, які запропоновано до кожного параграфа підручника.

На початку уроку вчителі можуть організувати роботу з епіграфом (прочитати його, висловити згоду чи незгоду, проілюструвати прикладами з життя, кінофільмів, художньої літератури, інтерпретувати, припасувати до ситуації спілкування тощо).

Значна частина вправ підручника спонукає учнів працювати з різноманітними лексикографічними джерелами. Важливо наголосити на тому, що вміння працювати зі словниками і звичка ними користуватися – маркер освіченості людини.

Рівень знань визначають здебільшого такі навчальні дії учнів: розпізнає конкретні факти, поняття, явища, запам'ятовує й відтворює інформацію, систематизує її, установлює зв'язки між поняттями, явищами, співвідносить поняття і приклади, формулює визначення, ставить запитання за змістом опанованого матеріалу тощо. На це й спрямована певна частина вправ підручника української мови.

Для того щоб розпізнати мовні поняття, явища, необхідно з ними ознайомитися, зрозуміти їхні прикметні ознаки, опанувати алгоритми розпізнання з-поміж інших тощо. Ознайомлення може бути здійснене, наприклад, через спостереження, самостійну роботу з інформаційними джерелами, шляхом виконання вправ тощо. Засвоєння інформації може відбуватися візуально (навчальний текст, структурно-логічна схема, блок-карта, колаж, таблиця, алгоритм тощо); аудіально (пояснення вчителя, робота з аудіотекстом тощо). Усе активніше вчителі використовують полімодальні засоби навчання, що подають інформацію в мультимедійному форматі, використовуючи текст, відео, звук, зображення, анімацію).

Розуміння як категорія визначає здатність учнів розуміти смисл вивченого матеріалу. Показниками розуміння можуть бути перетворення вербальної інформації в графічну (схема, таблиця, карта пам'яті, хмара слів, колаж, алгоритм тощо) і навпаки, інтерпретування навчального матеріалу (складання інформаційної довідки, словникової статті, лінгвістичної мініатюри на основі мовних правил тощо), висунення припущень, прогнозування подальшого перебігу подій тощо. Прагнення до формування означених показників і визначає зміст вправ і завдань на уроках української мови.

У компетентнісній парадигмі особливу роль відіграє застосування, що передбачає вміння учнів використовувати здобуті знання під час розв'язання конкретних проблем навчальної чи життєвої ситуації. Тож доцільно на уроках української мови запроваджувати вправи, спрямовані на формування в учнів умінь, *застосовувати, експериментувати, готувати, планувати, співвідносити, ілюструвати прикладами, розкривати, демонструвати, інтерпретувати, обирати, планувати, передбачати, створювати, розробляти* тощо. Саме на застосування спрямована переважна більшість вправ у підручнику.

В умовах компетентнісної парадигми навчання, запровадження дистанційної форми вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років базувався на знаннях, змінився; навчання стає практико орієнтованим. Важливо сформувати не тільки мовні й мовленнєві вміння, а й такі, що необхідні у різних видах діяльності (планувати, здобувати інформацію, аналізувати її тощо). Уміння учнів виявляються в діяльності, що має усвідомлений характер і побудована на основі мислительних процесів.

Для цього доцільно доповнити традиційні методи низкою прийомів, що сприяють розвитку критичного мислення, формуванню вмінь розв'язувати проблеми, ефективно працювати в команді, ухвалювати рішення, керувати емоціями, спілкуватися, формулювати припущення, генерувати нові ідеї.

Для формування ключових компетентностей здобувачів освіти метод роботи з інформаційними джерелами доцільно доповнити такими прийомами: виділення ключових слів у тексті; ранжування інформації (я знаю і розумію; я знаю, але не дуже розумію; цей матеріал є складним для мене; я не знаю; цей матеріал новий

для мене); заповнення таблиць «Знаю – хочу дізнатися – дізнався (дізналася)»; добір запитань до теоретичних відомостей, представлених у підручнику; доповнення прикладів, наведених у книжці, власними; складання карт пам'яті, колажів, схем, таблиць за результатами опрацювання мовних відомостей; добір заголовка до тексту; кластер тощо.

Одним із ефективних методів навчання української мови в школах є *метод вправ*. Нині складником методу вправ стали компетентісно орієнтовані завдання (КОЗ), призначення яких полягає в тому, щоб показати учням життєві ситуації застосування здобутих на уроках української мови знань, набутих умінь і навичок.

Значна частина КОЗ побудована на матеріалі тексту, тож для формування будь-якої ключової компетентності вчителі активно застосовують такі прийоми, як аналіз тексту відповідної тематики, що дає змогу учням виокремити проблему, порушену в ньому; висловлення припущень, що уможлиблює вибір шляхів розв'язання проблеми; прогнозування результатів тощо.

Важливо зосередити зусилля на формуванні в семикласників таких загальнопредметних умінь: працювати з інформацією, аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо), розвиткові критичного мислення й емоційного інтелекту.

Ознакою компетентності учня мають бути не власне знання, а сформовані на основі них ставлення. Маркерами ставлень є цілеспрямованість, допитливість, активність, ініціативність, постійний пошук і прагнення самовдосконалення, позитивні емоції, зміна поведінки на краще. Мовний матеріал учні повинні засвоювати як інструмент думки, адже комунікативний зміст формується в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Сприятливою для цих процесів є робота з текстом і різні варіанти роботи з проблемою. Для сучасних семикласників важливо розширювати тематичне поле, щоб зміст прочитаного викликав світлі почуття, позитивні емоції, відчуття гармонії з довкіллям, допомагав сформувати оптимістичне світосприйняття, демонстрував схвалені суспільством норми поведінки, популяризував людські чесноти.

Найвищої оцінки заслуговує учень/учениця, що не лише виявляє знання теорії мови, демонструє практичні вміння й навички, але й водночас демонструє ціннісне ставлення до мови як державотворчого чинника, засобу пізнання й спілкування, збереження культурних цінностей, засобу утвердження людини в соціумі й співвіднесення її з українським народом, нацією; активно послуговується мовою в усіх суспільних сферах. Показниками успішної навчальної діяльності нині потрібно вважати розвинутий інтелект, емоційну сферу, стійкість до стресів, упевненість у собі й прийняття себе, позитивне ставлення до світу й прийняття інших, самостійність та автономність, самоактуалізацію й самовдосконалення.

Привертаємо увагу до поняття «освітній продукт», який у майбутньому має бути задіяний до системи оцінювання навчальних досягнень як реальний вияв результату освітньої діяльності. Якщо говорити про компетентнісні результати, то вбачаємо дві форми вияву: **зовнішню** (текст, проект, ідея, план, програма) і **внутрішню** (особистісні характеристики).

Доступність навчальних текстів для учнів, можливість самостійно опрацювати їх – одна з важливих вимог до організації освітнього процесу, що досягається поєднанням доступності, логічності та наочності. Семикласники краще засвоюють пропонуваний зміст, якщо він достатньо візуалізований і спирається на їхній життєвий і комунікативний досвід. Суттєвим чинником виникнення інтересу до навчального матеріалу є його емоційне забарвлення.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів ефективного навчання, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами. Рекомендуємо, щоб форми організації освітнього процесу враховували види навчальної діяльності, як компоненти обраних модельних навчальних програм, а також були спрямовані на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання освітніх втрат.

На початку навчального року для учнів 7 класу доцільно запланувати роботу щодо виявлення та (у разі потреби) подолання освітніх втрат учнів. Для цього можна використовувати вже розроблені варіанти тестування для курсу української мови 5-6 класів на платформі Всеукраїнська школа онлайн (https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:SURGe+ukr_lang_7_1+2022_10/about) або видання: Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М.В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с. <https://undip.org.ua/library/diahnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>.

Для організації роботи з подолання виявлених втрат учителям важливо адаптувати навчальні програми, використати внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки, подбати про доступність викладу, наявність циклічного, інтервального повторення матеріалу, вправ на стабілізацію емоційного стану учнів, упровадження диференційованого навчання та формувального оцінювання. За умови реалізації очного навчання важливо організувати певні види навчальної діяльності в укритті під час тривоги.

За допомогою вторинного діагностичного тестування (https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:SURGe+ukr_lang_7_2+2023_07/course/) можна оцінити результати такої роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 7 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ У 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Таміла Яценко,

*доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

I. Концептуальні засади навчання української літератури в 7 класі Нової української школи

Відповідно до концептів Державного стандарту базової середньої освіти (2020) у 2024/2025 навчальному році вивчення української літератури в 7 класі переходить у цикл *базового предметного навчання (7–9 класи)*.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів *мета* навчання української літератури в 7 класі – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання творів художньої літератури, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, усвідомлювати національні та загальнолюдські цінності, утвержені в творах української літератури, застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання навчання української літератури в 7 класі – ознайомлення учнів із високохудожніми творами класичної та сучасної української літератури різних родів і жанрів; поглиблення вмінь аналізувати художні твори з урахуванням жанрової специфіки, історичного та мистецького контексту для їх цілісного осмислення; оволодіння новими поняттями теорії літератури для глибокого розуміння творів; удосконалення вмінь самостійної дослідницької діяльності; розвиток творчих здібностей, усного й писемного мовлення, навичок читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Навчання української літератури в 7 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених в Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*, що конкретизовані як 1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу. Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

II. Зміст та особливості навчання української літератури в 7 класі

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, Типової освітньої програми та на засадах компетентнісного підходу фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено *модельну навчальну програму «Українська література. 7–9 класи»* для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко), що має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ № 883 від 24.07.2023 р.). Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736211/>

У модельній навчальній програмі визначено орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, зміст навчального предмета (художні твори та короткі методичні настанови щодо їх опрацювання, поняття

теорії літератури, мистецький контекст, художні твори для позакласного читання) та рекомендовано види навчальної діяльності для використання в освітньому процесі.

Модельну навчальну програму для 7 класу побудовано як логічно обґрунтоване продовження вивчення інтегрованого курсу літератур у попередніх класах за *тематично-жанровим принципом* із дотриманням *хронологічної послідовності* в межах тематичного розділу. Опрацювання програмового навчального матеріалу з його поступовим ускладненням на основі ідейно-тематичних і жанрових зв'язків зумовлено віковими особливостями художнього сприймання семикласників.

Рекомендований зміст програми включає народнопісенну лірику (соціально-побутові пісні), патріотичні пісні літературного походження, твори про історичне минуле України, українську ідентичність, сучасну поезію про війну, про формування характеру та життєві випробування особистості. Запропоновано літературні твори, що викликають особливий читацький інтерес у семикласників – детективні, пригодницькі, гумористичні, твори фантастики та фентезі.

Для *текстуального* розгляду подано твори *української класики*: лірика Т. Шевченка, В. Симоненка, проза І. Франка, А. Чайковського, В. Винниченка, А. Дімарова, Гр Тютюнника, В. Чемериса, О. Бердника. Також передбачено для прочитання й твори *сучасних українських письменників*, зокрема Л. Костенко, Г. Пагутяк, А. Кокотюхи, Н. Малетич, К. Штанко, О. Радушинської.

Художні твори для текстуального розгляду, зокрема й тексти напам'ять, можуть вивчатися за вибором учителя з огляду на читацькі та пізнавальні інтереси учнів.

Твори для *позакласного читання* запропоновано до кожного тематичного розділу програми. Учитель має можливість формувати в учнів коло читання впродовж усього навчального року та, орієнтуючись на читацькі та пізнавальні інтереси саме своїх вихованців, проводити один-два уроки такого типу на семестр у межах певного тематичного розділу.

Наприкінці кожного семестру передбачено розділ *«Найцікавіше з літературних новинок»*. Рекомендуємо систематично проводити такі уроки для ознайомлення учнів із творами сучасної української та зарубіжної літератур. Важливо пам'ятати, що школярів-підлітків зацікавлюють тексти, у яких художньо розкрито сучасні теми, які є актуальними для цієї вікової групи, зокрема першого кохання, взаємин із ровесниками, булінгу тощо.

Досвід упровадження змісту програми у пілотних 7 класах НУШ упродовж 2023/2024 навчального року засвідчує, що найбільш ефективно впливають на учнів уроки української літератури, на яких організовуються зустрічі (зокрема й онлайн) із сучасними письменниками. Безпосереднє спілкування з автором літературного твору, можливість отримати відповіді на гострі запитання переконують школярів у важливості читання в сучасному світі, актуальності проблематики художньої літератури для вирішення власних навчальних і життєвих проблем.

Не варто також уникати на уроках обговорення подій сьогодення, свідками та безпосередніми учасниками яких стали учні. Однак необхідно розповідати про сучасні події помірковано та розважливо, зважаючи на учнівський контингент

(діти із тимчасово окупованих територій; учні, які втратили рідних; учні, у яких батьки є воїнами ЗСУ тощо).

Біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити стислими довідками про основні факти життя та творчості, що можуть зацікавити учнів. Радимо акцентувати на активній громадянській позиції, патріотизмі українських письменників, національних і загальнолюдських ідеалах, утілених у їхніх творах. Водночас залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю змісту художнього твору, а не відволікати школярів від його сприйняття. Рекомендуємо на основі результатів всеукраїнської апробації змісту чинної модельної програми та навчальних матеріалів для пілотних 7 класів і моніторингу впровадження чинних підручників української літератури для 5–6 класів (авторський колектив Т. Яценко) дотримуватися принципу *текстоцентризму* та подавати навчальну інформацію про автора твору після його прочитання учнями. Первинне сприймання літературного твору позитивно впливатиме на якість організації навчальної діяльності на уроці та досягнення очікуваних результатів навчання.

У 7 класі визначено нові поняття теорії літератури, розуміння яких необхідне для глибокого осмислення художніх творів.

У процесі роботи над текстами запропоновано залучати твори *інших видів мистецтва – живопису, музики, скульптури, театру, кіно* тощо, якщо вони мають ідейно-тематичну спорідненість із літературними творами або є їх інтерпретацією. Методично продумана міжмистецька взаємодія сприятиме цілісному осмисленню учнями-читачами навчального матеріалу.

Виразне читання передбачає не лише читання напам'ять, а й інші види читання – ланцюжком, читання із зупинками, вибіркоче, коментоване, читання з маркуванням тексту, в особах, у парах.

До кожного тематичного розділу програми рекомендовано *види організації навчальної діяльності* різного рівня складності: репродуктивні, пізнавально-пошукові та творчі. Подано традиційні та інноваційні методи і прийоми опрацювання художніх текстів і навчального матеріалу. Враховано особливості очного, змішаного та дистанційного навчання.

Учителів мають широкі можливості для виявлення власної педагогічної майстерності та творчої ініціативи для ефективного досягнення очікуваних результатів навчання української літератури в 7 класі Нової української школи.

III. Навчально-методичне забезпечення навчання української літератури в 7 класі

Навчальна програма з української літератури для 7 класу

На основі чинної модельної навчальної програми з української літератури для 7–9 класів (керівник авторського колективу – Т. Яценко) підготовлено *навчальну програму з української літератури для 7 класу*, розраховану на 2 тижневі години. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742046>.

У навчальній програмі представлено *погодинний розподіл* програмового матеріалу для його ефективного вивчення. Наприкінці програми запропоновано список творів для *позакласного читання* (за розділами).

На основі навчальної програми вчитель може розробити власну, якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету – *1,5 тижневих годин*.

У структурі програми виокремлено *чотири групи результатів*, сформованість яких конкретизується відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання); сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання); висловлювання думок, ставлень (говоріння); власна мовна творчість (письмо).

Також у навчальній програмі визначено очікувані результати, яких мають досягти учні 7 класу в межах конкретного тематичного розділу, подано теми уроку/пропонованого змісту та рекомендовано види організації навчальної діяльності в процесі вивчення програмового матеріалу.

Проілюструємо зазначене на прикладі одного із тематичних розділів:

ПІСЕННА ЛІРИКА (7 год.)			
Групи результатів за Державним стандартом базової середньої освіти	Очікувані результати за навчальною програмою	Тема уроку/ Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях	Слухає інформацію з різних джерел на відому і нову тематику, подану у вільному темпі, тексти (зокрема художні тексти, медіатексти) [9 МОВ 1.1.1]; відповідає на запитання за змістом навчального матеріалу [9 МОВ 1.1.2-1]	Народнопісенна лірика. Народні соціально-побутові пісні, їх види (народні козацькі, чумацькі, наймитські, рекрутські, солдатські (жовнірські), стрілецькі тощо пісні) (<i>оглядово</i>). « <i>Ой на горі та й жєнці жнуть</i> » – народна козацька пісня. Відображення життя й побуту козаків, їхньої героїчної вдачі. Поєднання громадянських і родинних мотивів, емоційна наснаженість, художня образність. ТЛ: <i>народнопісенна лірика, соціально-побутові пісні та їх види, художній паралелізм, постійний епітет, літота.</i>	Виразне читання (виконання) пісень. Аналітико-синтетична робота з текстом (визначення мотиву, жанру, художніх засобів, мистецький контекст). Структурування
2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її	читає виразно пісенну лірику [9 МОВ 2.1.1-1]; розпізнає художні виражальні засоби, ознаки авторського стилю [9 МОВ 2.2.6-2]; формулює логічні та	Відображення соціальних явищ життя в Україні в різні історичні періоди, поетичні узагальнення в пісенній ліриці, її образний світ (<i>оглядово</i>). « <i>Розпрощався стрілець...</i> » – пісня-реквієм пам'яті Січових стрільців. МК: <i>музика</i> – народні пісні «Ой, на горі, та й жєнці жнуть», М. Лисенко «Запорізький марш», «Їхав козак на війноньку» (слова – народні, музика і виконання – рок-гурт «Гайдамаки»), «Ой ішов чумац з Дону» (слова – народні,	вивченого з теми у вигляді таблиці-опори, схеми, ментальної мапи. Групова взаємодія з оформленням результатів

<p>для збагачення власного досвіду</p>	<p>послідовні висновки на основі аналізу пісень [9 МОВ 2.2.7-1]; коментує власні почуття і враження від прочитаних текстів пісень, аналізує вплив виражальних засобів на емоційно-естетичне сприйняття тексту [9 МОВ 2.3.2-1]; створює на основі вивченого навчального матеріалу власний або колективний медійний продукт [9 МОВ 2.7.2-1]</p>	<p>музика і виконання – етногурт «ДахаБраха»), «Ой, матінко-вишне» (слова і музика народні, виконання – Ю. Вітранюк); <i>образотворче мистецтво</i> – І. Репін «Запорожці пишуть листа турецькому султану», С. Васильківський «Запорожець», «Козак в степу», А. Куїнджі «Чумацький шлях у Маріуполі», І. Айвазовський «Чумаки», С. Васильківський «Чумацький Ромоданівський шлях». М. Пимоненко «У похід. Проводи козака», І. Соколов «Проводи в рекрути». Патріотичні пісні літературного походження. Степан Чарнецький «Ой у лузі червона калина...». Стисло про письменника. Історія створення пісні-гімну Січових стрільців, її народнопісенна основа. Символічність образу калини, патріотичний пафос пісні. Національна українська пісенна традиція в піснях літературного походження. Нова хвиля популярності пісні в ХХІ столітті. ТЛ: <i>пісні літературного походження (авторські пісні).</i></p>	<p>роботи в застосунку Padlet. Сенкан або діаманта. Створення ілюстрацій до пісень. Метод «Малюємо вірш». Створення медіаконтенту (відеокаверів авторського читання чи співу пісень у стилі сучасних запитів соціальних мереж). Прослуховування та перегляд музичних та відеоінтерпретацій. Створення постера, презентації на тему «Мій топліст українських пісень» або «Мотиви народних пісень у сучасному українському музичному просторі».</p>
<p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p>	<p>виконує різні ролі в груповій онлайн-комунікації, обирає потрібні стратегії співпраці в різних ситуаціях спілкування [9 МОВ 3.2.2-1]</p>	<p>МК: <i>музика</i> – «Ой у лузі червона калина...» (слова – С. Чарнецький, музика – Г. Трух); <i>образотворче мистецтво</i> – О. Шупляк «Хранителька», О. Оснач «Ой у лузі червона калина», О. Гайдамака «А ми тую червону калину підійmemo»; <i>кіно</i> – д/ф «Легіон. Хроніка Української Галицької Армії 1918-1919» (режисер – Т. Химич). Пісенні твори про боротьбу УПА за незалежність України. Олесь Бабій «Зродились ми великої години...». Гімн ОУН-УПА, його патріотичний пафос. Актуальність пісні в часи збройної боротьби українців за свою незалежність. ТЛ: <i>пафос.</i> МК: марш українських націоналістів «Зродились ми великої години...» (слова – О. Бабій, музика – О. Нижанківський); <i>образотворче мистецтво</i> – Н. Хасевич дереворити «Повстанці у наступі», «Слава Україні!», Н. Серветник «12 історій про УПА».</p>	<p>Створення постера, презентації на тему «Мій топліст українських пісень» або «Мотиви народних пісень у сучасному українському музичному просторі».</p>
<p>4. Дослідження індивідуального мовлення,</p>	<p>аналізує особливості мови пісенної</p>	<p>«Слава Україні!», Н. Серветник «12 історій про УПА».</p>	

<p>використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</p>	<p>лірики [9 МОВ 4.1.2-1]; удосконалює власний стиль мовлення, використовуючи різні джерела [9 МОВ 4.2.4]</p>	<p>Сучасні патріотичні пісні (за вибором учителя/вчительки). Святослав Вакарчук «Квіти мінних зон», «Місто Марії». Розповідь про громадську діяльність фронтмена гурту «Океан Ельзи» та пісенну творчість патріотичного спрямування. «Квіти мінних зон». Звитяжні будні українських воїнів-захисників. Уславлення їхньої мужності й героїзму у протистоянні з ворогом. «Місто Марії». Пісенний образ воїнів-азовців – мужніх захисників України. Стійкість героїв у протистоянні з російськими загарбниками.</p> <p>Петро Солодуха «Біля тополі». Присвята пісні воїнам, загиблим за долю України. Оспівування їхнього героїзму, любові до рідного краю. Національні символи у творі.</p> <p>МК: <i>музика</i> – «Квіти мінних зон» (слова, музика і виконання – С. Вакарчук), «Місто Марії» (слова, музика і виконання – С. Вакарчук), «Біля тополі» (слова, музика і виконання – П. Солодуха).</p>	
---	---	--	--

Зміст навчальної програми забезпечує чинний підручник:

Українська література : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2024. 288 с. : іл. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741966>

Календарно-тематичне планування уроків української літератури в 7 класі

На основі означеної навчальної програми розроблено *календарно-тематичного планування з української літератури для 7 класу*. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742078/>

На *70 навчальних годин* (орієнтовно 2 тижневі години) передбачено в 7 класі проведення уроків української літератури різного типу, а саме: текстуальне вивчення – 52 год., розвиток мовлення (усного та письмового) – 4 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразне читання – 4 год., література рідного краю – 2 год., найцікавіше з літературних новинок – 2 год., узагальнення та систематизація вивченого – 4 год., позакласне читання – 4 год., резервний час – 2 год. (доцільно використати на подолання освітніх втрат).

На основі календарно-тематичного планування вчитель може розробити власний, якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому

навчальному плані закладу освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету – *1,5 тижневих годин*.

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата», «Зміст навчального матеріалу», «Теорія літератури», «Мистецький контекст», «Позакласне читання».

Проілюструємо зазначене на прикладі тематичного розділу «*Історичне минуле України*»:

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ УКРАЇНИ					
№ з/п	Дата	Зміст навчального матеріалу	Теорія літератури	Мистецький контекст	Позакласне читання
12.		<i>Тарас Шевченко «Розрита могила»</i> . Подорож поета Україною у 1843 р. Осмислення трагічних для Батьківщини наслідків знецінення історичної пам'яті про її героїчне минуле.	<i>Елегія</i> .	<i>Образотворче мистецтво</i> – О. Шупляк «Дух свободи»; <i>музика</i> – «Світе тихий, краю милий («Розрита могила»)» (слова – Т. Шевченко, музика – М. Лисенко), музичний альбом «4: Шевченко» (слова – Т. Шевченко, музика і виконання – рок-гурт «Кому вниз»); <i>кіно</i> – д/ф «Кобзар. Історія однієї книги» (режисер – Т. Ткаченко, С. Сотниченко).	А. Чайковський «За сестрою». А. Кашенко «З Дніпра на Дунай». Н. Гуменюк «Білий вовк на чорному шляху». Я. Яріш «Самійло».
13.		Метафоричний образ незнищенності українського народу в поезії Т. Шевченка.			
14.		<i>Іван Франко «Захар Беркут» (скорочено)</i> . Багатогранність і тематична розмаїтість прозової творчості І. Франка. Історична основа повісті «Захар Беркут».	<i>Геройко-романтична історична повість, архаїзми, діалектизми, етапи розгортання сюжету</i> .	<i>Образотворче мистецтво</i> – І. Труш «Трембітарі», О. Шупляк «Захар та беркут», А. Куцаченко «За мотивами повісті Івана Франка «Захар Беркут»; <i>кіно</i> – х/ф «Захар Беркут» (режисери – Дж. Вінн, А. Сеїтаблаєв); <i>музика</i> – Б. Лятошинський «Золотий обруч» (опера).	
15.		Основні сюжетні лінії повісті «Захар Беркут». Композиції твору.			
16.		Ідейний зміст повісті «Захар Беркут».			

17.		Втілення в художніх образах ідейного змісту твору.			
18.		Групування персонажів. Особливості мови.			
19.		Урок позакласного читання.			
20.		Урок розвитку мовлення (письмово).			

Наголошуємо, що деякі *поняття теорії літератури* вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять, що відтворено у структурі календарно-тематичного планування.

Рубрика «*Мистецький контекст*» має рекомендаційний характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного літературного твору. Кількість рекомендованих до розгляду творів є надлишковою. Тому вчитель має можливість відбору тих мистецьких творів, відомостями про які він найбільш глибоко володіє, та які найбільше імпонують уподобанням та інтересам учнів певного класу.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки необов'язково проводити в кінці семестру, а доречно в межах розділів, тематично споріднених із рекомендованим змістом модельної навчальної програми.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих програмових розділів, що викликають найбільший читацький інтерес в учнів.

Підручник «Українська література. 7 клас»: компетентнісний потенціал

Відповідно до чинної модельної навчальної програми (керівник авторського колективу – Т. Яценко) підготовлено *підручник «Українська література. 7 клас»*¹ (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України від 05.02.2024 № 124), що був єдиним в Україні апробованим у 2023/2024 навчальному році в пілотних 7 класах НУШ. Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741966>

Концепція підручника передбачає *компетентнісно орієнтовану модель організації навчальної діяльності, що ґрунтується на реалізації читацькоцентричного і текстоцентричного принципів*, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання учнів-семикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду. Тому, як і в 5–6 класах, вивчення навчальних тем розпочинається саме з прочитання художнього твору. Навчальна інформація про письменника, літературознавчий, історичний та культурологічний матеріал для глибокого осягнення художнього твору подаються після його первинного

¹ Українська література: підруч. для 7 кл. закл. заг. серед. освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ: «Грамота», 2024. 288 с.: іл.

прочитання. Такий авторський підхід до організації навчальної діяльності учнів-читачів є інноваційним у сучасній шкільній літературній освіті, ефективність якого підтверджена апробацією підручника в пілотних класах НУШ різних регіонів України.

Компетентісно орієнтовані запитання та завдання в структурі підручника спрямовані на формування інтерпретаційного, аксіологічного та творчомовленнєвого компонентів *предметної (читацької) компетентності*: уміння застосовувати теоретичні знання в процесі аналізу художніх творів; асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю (визначати особистісно значимі цілі та способи їх реалізації); здатність формулювати оцінні судження щодо вивчених творів тощо.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку *ключових компетентностей* учнів.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності «*Вільне володіння державною мовою*» як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови сприяють насамперед тексти високохудожніх творів української літератури. Вони можуть слугувати за зразок для наслідування семикласниками, бути джерелом збагачення їхнього словникового запасу, підвищення мовної культури.

У процесі вивчення соціально-побутових пісень у «Мовній скарбничці» рекомендовано таке: «Зверни увагу, що фразеологізм «піти чи попливти за водою» означає «безслідно зникнути».

Прочитанню оповідання В. Винниченка «Віють вітри, віють буйні...» передують завдання переконатися щодо розуміння тлумачення слів, які використовує письменник у творі: «Кліпотливий — який мерехтить; рядюжка – домоткана доріжка, яку стелили на долівку; черінь – найгарячіше місце на печі; церата – те саме, що й клейонка; мисник – шапка з полицями для посуду; скриня – великий ящик для зберігання одягу тощо. Якщо в тексті тобі ще траплятимуться незнайомі слова, звернися до електронного тлумачного словника «Горох».

У процесі вивчення поезії В. Симоненка «Лебеді материнства» для збагачення словникового запасу семикласників подано завдання: «За QR-кодом <https://goroh.pp.ua/> ознайомся з онлайн-бібліотекою словників. Уточни тлумачення слів: мріти, лиман, сургучевий, досада, марево, мавка. Поясни значення образів, створених цими словами у вірші».

Аналогічні зразки формування цієї ключової компетентності представлені під час вивчення уривків із повісті Н. Малетич «Щоденник Ельфа»: «Прислівник шкереберть означає «сторч», «догори ногами». А фразеологізм летіти шкереберть – відбуватися усупереч звичаєному порядку»; повісті А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука»: «Слово детектив багатозначне. Детективом зазвичай називають один із різновидів художніх творів, кінофільмів, коміксів тощо. Детектив за фахом – це спеціаліст із розслідування злочинів, агент розшукової поліції, слідчий. У цьому значенні слово має багато синонімів: нишпорка (розмовне) – людина, яка надмірно цікавиться всім, потай слідкує за ким-небудь; сищик (розмовне); шпигун – людина, яка займається вистежуванням, розшуком».

Також звертаємо увагу на те, що автори підручника послідовно втілюють новий український правопис та подають окремі слова, які ще не утвердилися в щоденному вжитку, в різних варіантах правопису: міт (міф), патос (пафос) тощо.

На формування ключової компетентності *«Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»* орієнтує «Літературознавчий словник». Наприклад, навчальна тема щодо текстуального вивчення автобіографічної повісті А. Дімарова включає пояснення слова іншомовного походження: «Геплим гумором пройнята й автобіографічно-пригодницька повість «На коні й під конем». Це повість-тетралогія (від гр. «чотири»), бо складається із чотирьох частин».

Уміння застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті передбачає *ключова математична компетентність*.

На її формування орієнтує методичний апарат підручника. У процесі вивчення автобіографічного твору українського письменника А. Дімарова «На коні та під конем» акцентуємо увагу на оптимістичний змісті розділу «Трішки про алгебру та Галину Іванівну». На прикладі змалювання подолання труднощів головного героя в опануванні новим навчальним предметом автор переконує семикласників у їхніх власних можливостях. Зворушлива розповідь письменника про пережиті хвилювання та значення вчасної підтримки й допомоги досвідченого вчителя утверджує ідею розвитку багатогранної особистості та значення математики в житті людей різних професій.

Під час опрацювання повісті К. Штанко «Драconi, уперед!» у рубриці «Поміркуй!» запропоновано жартівливе завдання, яке однак потребує уяви та математичних обчислень: «Від Домінуса Верби Михась довідався, що фруктові драconi виростають до сорока дев'яти метрів завдовжки, а квартира Вербицьких має тридцять два квадратні метри. На скільки квадратних метрів родині треба буде розширити своє житло, щоб Хома вільно в ній почувався?»

Навчальний матеріал до теми вивчення повісті Олеся Бердник «Хто зважиться – вогняним наречеться» поглиблює рівень сформованості ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій: «Фантастичне завжди тісно пов'язане з реальним. Персонажі твору шукали метеорити, які, на їхню думку, упали в Чортовій Долині. Наукою офіційно зареєстровано падіння 43-х метеоритів на території України. Найбільшим у всій Європі вважають Іллінецький метеорит, який упав на території сучасної Вінниччини 400 млн. років тому».

Завдання рубрики «Читай і досліджуй!» сприятиме вдосконаленню вмінь самостійної дослідницької діяльності семикласників, здатності формулювання доказових висновків на основі здобутої інформації: «Багато українських науковців і космонавтів, зокрема С. Корольов, В. Челомей, Л. Каденюк, М. Яримович, І. Богачевський, Б. Гнатюк, присвятили своє життя дослідженню космосу. Підготуй презентацію про одного з них».

Формуванню наукового світогляду учнів як основи означеної ключової компетентності сприятиме пізнавальна навчальна інформація рубрики «Читацьке дозвілля»: «За QR-кодом здійсни віртуальну екскурсію Національним музеєм космонавтики, що в Житомирі. Це рідне місто українського авіаконструктора, видатного науковця в галузі ракетобудування та космонавтики Сергія Корольова.

Уяви себе відважним підкорювачем космічних глибин і пройди під величезним космічним кораблем, детально роздивися уламки метеорита, місячний ґрунт та дізнайся, яку їжу в тюбиках беруть у політ космонавти».

Важливою особистісною якістю сучасної людини є *інноваційність*. Розвиток цієї ключової *компетентності* передбачено на етапі узагальнення під час вивчення творчості О. Бердника, зокрема рубрика «Підсумуй!» включає завдання: «Склади кілька порад мандрівникам, які вперше потрапили на незнайому планету».

Розвитку ключової *екологічної компетентності*, розумінню важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства сприяє навчальна інформація, з якою учні мають можливість ознайомитися, вивчаючи повість Г. Пагутяк «Королівство»: «У сучасному Львові збереглося кілька давніх парків, серед них і «Погулянка», заснований ще в XVII ст. Нині це лісопарковий комплекс із гарною центральною алеєю, уздовж якої виблискують штучні водойми»; «Медова печера, або Медунка, розташована на східній околиці Львова в історичній місцевості Майорівці. На цьому місці в XIX ст. працювала каменоломня. Через видобування жовтуватого, як мед, вапняку й утворилося кілька підземних залів».

Опанування основ цифрової грамотності для розвитку та спілкування, здатність безпечного використання інформаційно-комунікаційних засобів у навчанні та інших життєвих ситуаціях – це вміння, що в основі ключової *інформаційно-комунікаційної компетентності*. Для поглиблення рівня її сформованості в підручнику зокрема передбачено роботу із застосуванням цифрових сервісів. Наприклад, виконання творчого завдання рубрики «Читай і досліджуй!»: «Підготуй інформаційний постер за повістю А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука». Проілюструй ланцюжок подій, місця, де вони відбувалися, і взаємозв'язки між персонажами. Ти можеш намалювати постер, зробити його у формі печворка або ж скористатися сервісами «Canva»; навчальна інформація «Читацького дозвілля» до оповідання Н. Малетич «Усе шкереберть. І у цьому є сенс...»: «Тобі, напевно, буде цікаво дізнатися, як твої ровесники й ровесниці ведуть блоги та розповідають у них про прочитані книжки. За QR-кодом ознайомся з таким блогом».

Особливої значущості в сучасних реаліях має розвиток ключової компетентності *«навчання впродовж життя»* – здатності опановувати вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, виявляти вміння працювати самостійно чи в групі. Формування цих особистісних якостей передбачено в підручнику на етапі актуалізації опорних предметних знань на уроках вивчення поезії В. Симоненка «Лебеді материнства»: «Ти вже знаєш, що існують різні жанри лірики: інтимна (виражає особисті почуття людини – любові, дружби); пейзажна (утілює переживання, викликані картинами природи); філософська (роздуми про сенс життя, добро і зло, вічність); громадянська (почуття і роздуми, викликані суспільними проблемами). Різновидом цього жанру є патріотична лірика – вираження почуттів до Батьківщини, рідної нації. Пригадай патріотичні поезії, відомі тобі з попередніх класів».

Творче завдання «Читай і досліджуй!» до повісті Г. Пагутяк «Королівство» також поглиблює сформованість цієї ключової компетентності: «Часто фентезійний світ стає основою для спілкування цілих спільнот фанатів. Скажімо, серія пригодницьких романів-фентезі британських письменниць під загальним

псевдонімом Ерін Гантер «Коти-вояки» («Wartios») має понад 30 мільйонів фанів у всьому світі. Якщо тебе зацікавило це товариство, за допомогою QR-коду приєднуйся. Фентезійний світ «Королівства» не менш різноманітний і захопливий, а котячі лицарі короля Сиволапа не менш войовничі. Тому разом з однокласниками й однокласницями поміркуй над продовженням їхніх пригод і напиши за мотивами цього роману-фентезі фанфік».

Розвитку *ключових громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, сприяють найбільшою мірою художні твори тематичних розділів «Пісенна лірика», «Історичне минуле України», «Ми – українці», «Сучасна українська поезія про війну». Так, у розділі «Патріотичні пісні літературного походження» подано запитання: «Який провідний мотив утверджено в пісні? Чи актуальний він у наші часи? Чому? Які головні заповіді та життєві ідеали воїнів УПА проголошено в пісні «Зродились ми великої години...»? Порівняй славень ОУН і вивчений торік славень України «Ще не вмерла Україна...». Які спільні мотиви й образи в цих творах, а чим вони відмінні?».

Твори про далеке історичне минуле, зокрема події Другої світової війни, зображені в повісті Гр. Тютюнника «Климко» набувають актуальності для сучасних юних читачів, коли ми звертаємося до них в межах рубрики «Читацьке дозвілля»: «Чи є серед твоїх родичів, друзів або знайомих ті, хто постраждав під час російсько-української війни? Якщо так, напиши їм повідомлення чи зателефонуй. Пам'ятай, що твоя небайдужість допоможе їм здолати життєві негаразди».

На уроках вивчення сучасної поезії про війну в рубриці «Мистецькі діалоги» запропоновано навчальний матеріал: «Сучасний український художник Михайло Дяченко створив символічний цикл цифрових портретів «Хрещені вогнем». Тут пізнаємо постаті київського князя-воїна, бійця УПА, козака Голоти, священника-героя, який дзвонами Михайлівського собору в ніч, коли розпочалися події на Майдані 2013 р., скликав людей піднятися за правду. А також бачимо образи волонтерки, військовика, дівчат-воячок. Вони належать до різних епох, але всі «хрещені вогнем», усі захищали чи й нині захищають Україну».

«Літературознавчий клуб» до повісті А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука» акцентує на історичних паралелях: «Сучасні події твору тісно переплетені з історичним минулим. У повісті згадується про Олесь Добрянського-старшого, який був учасником бою під Крутами 29 січня 1918 р. Тоді відбулася кривава січа між російськими більшовицькими військами капітана Муравйова й українськими загонами, сформованими з юнаків Київської військової школи імені Богдана Хмельницького та молодих національно свідомих добровольців. Упродовж шести годин тривало їхнє протистояння натиску професійної російської армії. Майже 100 молодих українських патріотів загинули, інші ж були захоплені в полон і розстріляні або ж, як Олесь Добрянський, вислані до Сибіру. Гідним нащадком свого прадіда став Олесь Добрянський-молодший. Він учасник Революції гідності, що розпочалася в листопаді 2013 р. в Києві на майдані Незалежності. На захист своєї землі стали тисячі українських добровольців, яким небайдужа доля нашої держави. Саме таким автор змалював Олесь Добрянського».

Глибокому осмисленню змісту літературного твору як явища мистецтва сприяє читацька діяльність, спрямована на розвиток ключової *культурної компетентності*. Рубрика «Мистецькі діалоги» включає пізнавальний матеріал для розширення загального світогляду школярів. Так, для розуміння життєвих реалій, які знайшли художнє відображення у повісті В. Чемериса «Вітька + Галя...» у доступній для семикласників манері подано такий навчальний матеріал: «...події відбуваються в 60-х роках ХХ ст. Це інша епоха з її реаліями та традиціями. Але, читаючи повість, можна легко переконатися, що основне в людських душах і стосунках завжди залишається незмінним. Це прагнення спілкування з однолітками, дружба та перше кохання, неминучі помилки на шляху дорослішання. Юне та життєрадісне покоління персонажів повісті відтворено й на картинах художників. Насичена кольорова гама на полотні запорізького митця М. Кармазя «Школярі на відпочинку», виконана в реалістичній манері, занурює у світ тих років, що художньо відображено у творі В. Чемериса».

Поглибленню вмінь учнів проводити мистецькі паралелі допомагає завдання рубрики «Поміркуй!»: «Роздивися репродукцію картини художника М. Кармазя. Розкажи про свої враження. Доведи, що цей твір живопису тематично споріднений з повістю В. Чемериса».

Для візуалізації навчальної інформації культурологічного характеру в підручнику широко використано ілюстративний матеріал як один із дидактичних засобів розвитку ключової *культурної компетентності*, зокрема репродукції картин художників І. Їжакевича, І. Труша, М. Біласа, О. Шупляка, О. Гайдамаки та інших, фото скульптур, архітектурних пам'яток, а також ілюстрації до художніх творів.

У рубриці «Поміркуй!» запропоновано компетентнісно орієнтоване завдання: «За QR-кодами послухай сучасні патріотичні пісні, про які йшлося в «Літературознавчому клубі». Зверни увагу на відеокліпи. Розкажи про свої враження від почутого й побаченого. За допомогою яких образів-символів і відеодеталей автори кліпів зображують трагізм подій російсько-української війни й уславлюють героїзм боротьби українського народу?».

Отже, художні тексти, компетентнісно орієнтовані запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що представлені в означеному підручнику, ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань, розвитку ключових компетентностей, актуалізації їхнього читацького та суб'єктного досвіду, формуванню критичного мислення, активізації самостійної діяльності.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках української літератури в 7 класі

Навчальний посібник

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання* навчальних досягнень учнів. Формувальне оцінювання – інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання. Мета такого оцінювання – урахування навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного здобуття предметних знань, наскрізних умінь і ключових компетентностей. Такий вид

оцінювання дозволяє вчителю прослідкувати процес досягнення учнем навчальних цілей і надає можливість своєчасно його корегувати.

Звертаємо увагу на необхідність опрацювання вчителем змісту «Рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОН України № 1093 від 02.08.2024 р.). Додаток №1 цього нормативного документу містить загальні критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти згідно з концептами нового Державного стандарту базової середньої освіти. У Додатку № 2 подано критерії оцінювання за освітніми галузями, зокрема за мовно-літературною, результатів навчання здобувачів зальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти.

Формувальне оцінювання здійснюється на основі компетентнісного підходу згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Результати оцінювання визначаються в балах (від 1 до 12) та/або в оцінювальних судженнях.

У процесі формувального оцінювання важливо застосовувати завдання різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, розуміння, застосування в стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення тощо.

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику «Українська література. Зошит моїх досягнень. 7 клас» (автори – Т. Яценко, Г. Івашина, І. Тригуб). Режим доступу: <https://www.gramota.kiev.ua/katalog/ukrayinska-literatura-zoshyt-moyih-dosyaghen-7-klas/>

Робочий зошит розроблено відповідно до чинної модельної навчальної програми «Українська література 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, підручника «Українська література» для учнів 7 класу (керівник авторського колективу – Т. Яценко). Змістове наповнення зошита підготовлено з урахуванням досвіду застосування формувального оцінювання навчальних досягнень учнів у фінських школах.

Представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої запропоновано учням визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності, завдання пошуково-дослідницького характеру, творчі завдання для поточного оцінювання роботи над художніми творами та семестрові діагностувальні роботи. Зауважимо, що в контексті формувального оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання. Така організація навчальної діяльності сприятиме розвитку предметної (читацької) і ключових компетентностей семикласників.

Кількість завдань для виконання учнями в межах поточного оцінювання визначає вчитель, враховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано правильно виконане тестове завдання рубрики «Мої знання» оцінювати *1 балом (максимально загалом 6 балів)*, завдання рубрик «Мої уміння та дослідження» та «Моя творчість» – до *3 балів*. Таким чином максимальна сума балів за роботу над певним художнім твором може становити *12 балів*. Важливо, що саме вчитель визначає максимальну можливу кількість балів за виконані учнями завдання, ураховуючи мету навчальної ситуації, читацькі, пізнавальні інтереси та можливості семикласників.

Завдання рубрики «Мої навчальні цілі» та рубрики на рефлексію «Мої здобутки та перспективи» не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на побудову та самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

Семестрові діагностувальні роботи укладено відповідно до *чотирьох груп результатів*, визначених *Державним стандартом базової середньої освіти* та методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 7–9 класів. Порядковий номер завдання кожної із груп результатів відповідає критеріям, зазначеним у таблицях «Зведені результати навчальних досягнень учнів. Орієнтири оцінювання за рівнями», та передбачає максимальне оцінювання у *2 бали*. Тобто, максимальна сума балів за кожну групу результатів може становити *12 балів*.

Пункти 3.6 (оформлює власне висловлення з дотриманням принципів академічної доброчесності [9 МОВ 3.1.3-1]) та 4.6 (удосконалює власний стиль мовлення, використовуючи різні джерела [9 МОВ 4.2.4]) оцінюються на основі виконаних попередніх завдань, відповідно 3.1–3.5 та 4.1–4.5.

Загальна оцінка результатів навчання визначається сумою балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень та враховує поточне оцінювання, виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Для проведення семестрових діагностувальних робіт може бути використано як окремих урок, так і фрагмент уроку для оцінки певної групи результатів.

У навчальному посібнику також застосовано практики рефлексії, само оцінювання навчальних досягнень учнів.

Методичний посібник

Для ефективної організації навчальної діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу літератур у 7 класі підготовлено *методичний посібник «Українська література. 7 клас. Книжка для вчителя»* (автори – Т. Яценко, Н. Немировська). Режим доступу: <https://www.gramota.kiev.ua/>

У методичному посібнику запропоновано різні види уроків інтегрованого курсу літератур, розроблені відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та ідей концепції Нової української школи. Зміст і структура уроків відповідає чинній модельній навчальній програмі з української літератури для 7–9 класів, чинному підручнику «Українська література. 7 клас» авторського колективу Т. Яценко. Методично-дидактичний матеріал посібника якісно забезпечуватиме організацію навчальної діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу, ефективно сприятиме розвитку предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури для 7 класу засвідчують реалізацію інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.

Подолання освітніх втрат у навчанні української літератури

В умовах повномасштабної російсько-української війни виникла об'єктивна потреба подолання *освітніх втрат* у шкільній літературній освіті. Алгоритм їх надолуження може бути таким: а) підготовка вчителем завдань у Google-формах і на спеціалізованих платформах, наприклад classtime.com тощо для проведення діагностувального оцінювання; б) обговорення та затвердження завдань на засіданні методичного об'єднання; в) діагностувальне оцінювання учнів для визначення питань, що потребують додаткової уваги / надолуження освітніх втрат і розривів; г) складання індивідуальних планів надолуження освітніх втрат і розривів на основі проведеної діагностики. Тому за умови виявлення невідповідності рівня сформованості обов'язкових результатів навчання учнів-семикласників до зазначених у Держаному стандарту базової середньої освіти на етапі завершення адаптаційного циклу варто перші уроки української літератури в 7 класі розпочати з подолання освітніх втрат за рахунок резервних годин. Тематику таких уроків визначає безпосередньо вчитель, зважаючи на виявлені прогалини в результатах навчання української літератури.

Цінною методичною підтримкою для подолання освітніх втрат стане *практичний poradnik* «Українська література. 6 клас: експрес-курс подолання освітніх втрат» (автори – Т. Яценко, І. Тригуб), у якому представлено програмове забезпечення курсу та методичний супровід до нього. Режим доступу: <https://www.gramota.kiev.ua/shop/product/ukrayinska-literatura-6-klas-ekspres-kurs-podolannya-osvitnih-vtrat-praktychnyj-poradnyk>

Експрес-курс складається із коригувальної навчальної програми календарно-тематичного планування, діагностувальних робіт (вхідних і вихідних) і різноаспектних завдань для формування оцінювання навчальних досягнень учнів.

Терміни надолуження освітніх втрат не регламентовано. Цей процес, залежно від режиму роботи закладу загальної середньої освіти та форми навчання учнів, може становити як декілька днів, так і бути пролонгованим. Важливо дати можливість учням прочитати художні твори саме в той період їхнього читацького розвитку, коли формуються читацькі смаки та вподобання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 7 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДньої ОСВІТИ У 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Валентина Снегір'ова,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин

та зарубіжної літератури

Інституту педагогіки НАПН України

Предмет «зарубіжна література» на етапі базового предметного навчання (7-9 класи) спрямований на засвоєння школярами духовних та художніх

цінностей зарубіжного письменства, підтримку й розвиток в учнів та учениць інтересу до читання, формування культури сприймання й критичного осмислення художніх текстів (медіатекстів) та творчого використання їх для усної й писемної комунікації в різних життєвих ситуаціях.

Об'єктом навчання на уроках зарубіжної літератури є художній твір в його жанрово-родовій та історико-культурній специфіці. Осмислення твору відбувається в процесі системної діяльності школярів, як організованої вчителем, так і самостійної, спрямованої на розвиток навичок слухання, читання (вголос, мовчки, за ролями, аналітичного, вибіркового, коментованого тощо), спілкування, творчого й академічного письма.

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (авт. колектив В. Снегірєва та ін.) <https://lib.iitta.gov.ua/735726/> реалізує засадничі освітні принципи НУШ і Державного стандарту (2020).

Розроблений за цією програмою підручник «Зарубіжна література. 7 клас» (авт. Горобченко І., Снегірєва В., Каєнко О., Бушакова О.) <https://lib.iitta.gov.ua/740473/> спрямовує навчальну діяльність здобувачів освіти на компетентнісні стратегії; репрезентує зміст предмета «Зарубіжна література» у відповідності до запитів сучасних учнів основної школи, узгоджує складність і обсяг навчального матеріалу з методами, прийомами і формами його реалізації та прогнозованими результатами мовно-літературної освіти.

Уперше розробниками програми шкільного курсу зарубіжної літератури стали відомі в Україні вчителі-практики з багаторічним стажем, які продовжують розбудовувати предмет в контексті сучасних освітніх трендів і впроваджувати інновації в школі. Адже чинні програми із традиційно університетським набором імен і творів (здебільшого, великих жанрів), із панівним історико-хронологічним підходом давно втратили свою привабливість серед учнівства, що є однією із причин занепаду читання.

У підручнику запропоновано нове коло шкільного читання, в основі якого – малі твори зарубіжної класики, потужний сучасний контент підліткового читання на вибір учителя/вчительки та учнів/учениць і тематично-жанровий підхід. Список творів обумовлений колом інтересів школярів / школярок та завданням збагачення їхнього життєвого й читацького досвіду. Він містить кращі тексти зарубіжного письменства, що порушують вічні проблеми добра і зла, любові і співчуття, гідності й людяності, прекрасного в природі та людському житті. У підручнику дотримано вимог щодо гендерної рівності в доборі творів (письменники / письменниці, головні герої / головні героїні).

Так, уперше в 7 класі пропонуються автобіографічні твори А. Маршалла «Я вмію стрибати через калюжі» та Дж. Даррелла «Моя сім'я та інші звірі», які сприяють розвитку емпатії, формують оптимістичний світогляд, уважне і дбайливе ставлення до природи, людей з особливими потребами. Осучаснено перелік авторів і творів жанрів новели, історичної і детективної прози, фантастики і фентезі, запропоновано новий список ліричної поезії. Історичні твори Дж. Тріза «Слідами змови» та Дж. Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі» розповідають школярам про їхніх ровесників в періоди складних випробувань

людства, навчають гуманності і милосердя. Бібліотерапевтичну спрямованість мають книги Л. Турюн «Лише хмари танцюють з зірками» та К. Патерсон «Міст у Терабітію». Важливо, що авторки, проводячи героїв через низку життєвих труднощів, змальовують оптимістичний фінал.

Добір нових для шкільної програми науково-фантастичних творів А. Азімова, Р. Шеклі, М. Майер спонукають учнів та учениць до роздумів про сучасну проблему стосунків людини й штучного інтелекту, тоді як фентезі А. Сапковського «Відьмак» порушує вічну тему боротьби зі злом. Водночас фантастична і фентезійна література допомагає у несподіваному ракурсі представити сучасні проблеми людства і спробувати відшукати шляхи до їх вирішення.

Мотивація до читання – один із ключових чинників, які впливають на запам'ятовування та тривалість утримання інформації. Тому мотиваційні елементи наявні в усіх запропонованих для вивчення творах. Художні тексти є читабельними для підліткової аудиторії, відповідають її життєвим запитам та інтелектуальним можливостям, що полегшує сприйняття та декодування змісту.

Мотивації сприяють назви розділів, тем і рубрик підручника. Так, розділ «Новела» має такі назви:

ПЕРЛИНКИ НА ДОЛОНІ. НОВЕЛА

Жорстокість породжує жорстокість

Едгар Аллан По. «Жабка»

Цінності справжні й оманливі

Гі де Мопассан. «Намисто»

Істину бачить лише серце

О. Генрі. «Дари волхвів». «Останній листок»

Як оживити мертво порцеляну

Етгар Керет. «Розбити Свина»

Створений у підручнику *дидактичний матеріал* (навчальний текст, запитання, завдання, вправи, ігри, таблиці, малюнки, схеми, ілюстрації тощо) орієнтує вчителя на визнання пріоритету учня, підтримку його пізнавального інтересу та наполегливості; створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу поваги до учасників освітнього процесу; утвердження людської гідності, чесності, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів/учениць між собою та з дорослими; формування активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу та інших народів світу, історико-культурного надбання і традицій, мов.

Підручник має *рубрики*:

«**Знайомтеся, автор / авторка**», що містить стислу інформацію про письменників / письменниць та цікаві для учнів факти їхньої біографії.

«**Пізнаємо себе**» - завдання на саморозвиток та самовдосконалення учнів / учениць як особистостей і громадян / громадянок (на основі змісту програмових творів).

«**Ключі до тексту**», яка актуалізує фонові знання школярів/школярок, задіяні в кожному конкретному художньому творі, а також розкриває творчий задум автора/авторки.

«**Діалог із текстом**», де на основі безпосереднього сприйняття тексту (медіатексту), з допомогою запитань і завдань організовано роботу з розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти, навичок аналізу та інтерпретації прочитаного.

Рубрика «**Живі сторінки**» спрямована на власне прочитання тексту дітьми, розвиток особистих літературно-мистецьких здібностей.

Завдяки рубриці «**Створюємо унікальний контент**» учні та учениці можуть вправлятися в уміннях працювати з різноманітними цифровими застосунками, формувати критичне мислення, вчитися дотримуватися правил академічної доброчесності, колективної співпраці й комунікації.

Рубрика «**Працюємо з оригіналом**» спрямована на розвиток багатомовної компетентності здобувачів освіти.

Такий контент повністю реалізує компетентнісно-діяльнісний підхід до навчання зарубіжної літератури як шкільного предмета мовно-літературної освітньої галузі. При цьому провідними у вивченні художніх творів є проблемно-комунікативний метод та інтерактивні форми навчання літератури. У модельній програмі і підручнику автори використали різноманітні види навчальної діяльності: постановка запитань та пошук відповідей на них, робота у великих та малих групах; презентація та захист проєктів, рольові та інтелектуальні ігри, дискусії тощо.

Підручник репрезентує нову концепцію шкільної навчальної книги, оскільки побудований, згідно НУШ, як *частково інтегрований курс*, спрямований на поєднання знань і вмінь практично з усіх шкільних предметів: історії, суспільствознавства, мов, математики, інформатики, географії, біології, астрології, мистецтва, технологій. Розроблені в ньому навчальні тексти та завдання спрямовані на засвоєння таких базових знань, задекларованих у Державному стандарті, як: *інформація, комунікація; взаємодія; аргументація; інтонаційні засоби; емоційний стан співрозмовників; формули мовленнєвого етикету; принципи етики спілкування; цифрове середовище; текст: опис, розповідь, роздум; тема; ідея; підтекст; медіатекст; художній переклад; мовна норма (помилка); компетентність, академічна доброчесність* тощо. Представлені в підручнику інтегровані методики діяльнісного підходу, такі, як навчання на основі запитів дітей, навчання через відкриття та педагогіка Монтессорі, здатні позитивно впливати на формування читацьких інтересів, наскрізних умінь і навичок, ключових компетентностей учнів/учениць.

Підручник «Зарубіжна література. 7 клас» (авт. І. Горобченко, В. Снегір'ова, О. Каєнко, О. Бушакова створено як самодостатню навчально-методичну книгу (підручник і посібник для вчителя – в одному), оскільки тут подано усі програмові художні тексти (зокрема й ті, що на вибір), розроблено алгоритм опрацювання їх на уроках, систему різноманітних запитань, завдань, вправ, ігор для роботи в класі, самостійної роботи та формувального оцінювання, яке «вбудовано» в освітнє середовище навчальної книги.

Формувальне оцінювання в підручнику орієнтоване на відстеження індивідуального прогресу і корекцію індивідуальної траєкторії розвитку учня/учениці для досягнення запланованих результатів навчання; на мотивування учнів для усунення прогалин у засвоєнні навчальної програми. Зокрема, задіяні такі техніки й

інструменти, як тексти-кліше, мовні підказки, сходинки успіху, рейтинг, підсумок одним реченням, інструменти для життя, лист до себе, кошик ідей тощо.

Кожен із розділів підручника написано як сценарій уроку / уроків за конкретною темою. Такий навчальний продукт можна розглядати як гіпертекст з покликаннями на цифрову платформу, що містить художні, аудіо-і медіатексти, різномірні запитання і завдання у різних електронних застосунках, надає можливість кожному вчителю й учневі працювати офф- чи онлайн, оцінювати навчальні досягнення з курсу зарубіжної літератури. Додаток доступний на платформі «Якість освіти» <http://inform1.yakistosviti.com.ua/zarubizhna-literatura1/7-klas>

Кількість завдань до кожного розділу і теми та їх розмаїття дає можливість учителю компонувати різні варіанти уроків у різних класах з будь-якої теми. Авторський колектив розробив для вчителів навчальні програми на основі модельної, які можна переглянути за покликанням: <https://www.canva.com/design/DaFr1HyDD1M/NrO7K9jVg-kIXqng272zkQ/edit?success=true>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 7 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Таміла Яценко,

*доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,*

Ірина Тригуб,

*кандидат педагогічних наук, директор Пристоличного центру
професійного розвитку педагогічних працівників
Бориспільського р-ну Київської обл.*

І. Концептуальні засади вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі Нової української школи

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020) у 2024/2025 навчальному році вивчення інтегрованого курсу літератур в 7 класі переходить у цикл *базового предметного навчання (7–9 класи)*.

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) у 7 класі є послідовним продовженням навчання літератури, розпочатого на адаптаційному циклі (5–6 класи), як на уроках окремих шкільних предметів «Українська література», «Зарубіжна література», так і на уроках інтегрованого курсу літератур «Література (українська та зарубіжна)».

Зміст курсу розроблено з дотриманням дидактичних принципів наступності та перспективності в шкільному навчанні, з урахуванням вікових особливостей, пізнавальних інтересів учнів-підлітків та поступовим ускладненням навчального

матеріалу, що сприятиме послідовному набуттю семикласниками предметних знань, наскрізних умінь, розвитку предметної (читацької) та ключових компетентностей.

У 7 класі інтегрований підхід реалізовано на основі спорідненості тематики та жанрово-родової специфіки творів української та зарубіжної літератур (тематична інтеграція); спільних методів і прийомів навчання української та зарубіжної літератур (методична інтеграція); спільних видів організації навчальної діяльності (діяльнісна інтеграція); уніфікації тлумачень понять теорії літератури.

Системно, взаємопов'язано та послідовно представлений учителем навчальний матеріал сприятиме формуванню в учнів цілісного уявлення про різні національні літератури та їх жанрову й тематичну спорідненість, самодостатність та унікальність української літератури як невід'ємної частини світового літературного процесу.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів *мета* вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі визначається як розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання творів художньої літератури, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, усвідомлювати національні та загальнолюдські цінності, утверджені в творах української та зарубіжної літератур, застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі – ознайомлення учнів із високохудожніми творами української та зарубіжної літератур різних родів і жанрів; поглиблення вмінь аналізувати художні твори з урахуванням жанрової специфіки, історичного та мистецького контексту для їх цілісного осмислення; оволодіння новими поняттями теорії літератури для глибокого розуміння творів; удосконалення вмінь самостійної дослідницької діяльності; розвиток творчих здібностей, усного й писемного мовлення, навичок читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених в Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*: 1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

II. Зміст та особливості вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, Типової освітньої програми та на засадах компетентнісного підходу фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено *модельну навчальну програму «Інтегрований курс літератур (українська та зарубіжна) 7–9 класи»* для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко), що має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ № 883 від 24.07.2023 р.). Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736212>

Програму для 7 класу побудовано як логічно обґрунтоване продовження вивчення інтегрованого курсу літератур у попередніх класах за *тематично-жанровим принципом* із дотриманням *хронологічної послідовності* в межах тематичного розділу. Опрацювання програмового навчального матеріалу з його поступовим ускладненням на основі ідейно-тематичних і жанрових зв'язків зумовлено віковими особливостями художнього сприймання семикласників.

Рекомендований зміст інтегрованого курсу для 7 класу включає твори про історичне минуле України та інших країн Європи, художні тексти, що допомагають ідентифікувати себе як юних українців і водночас європейців, про формування характеру та життєві випробування особистості, про красу людських відносин. Запропоновано також твори, що викликають жвавий читацький і пізнавальний інтерес у семикласників – українські та зарубіжні детективні, пригодницькі, гумористичні, твори фантастики та фентезі.

У 7 класі виокремлено такі тематичні розділи: «Вступ», «Пісенна лірика», «Історичне минуле», «Ми – українці!», «Характер і доля людини», «Краса людських взаємин», «Літературний детектив», «Пригоди і гумор», «Фантастика та фентезі», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Для *текстуального* розгляду рекомендовано твори української та зарубіжної класики: лірика Й. В. Гете, Т. Шевченка, В. Симоненка, проза В. Скотта, І. Франка, В. Винниченка, А. Дімарова, Гр. Тютюнника, Джека Лондона, О. Генрі, Дж. Олдріджа, Е. По, А. Конан Дойла, А. Маршалла та ін. Також запропоновано твори сучасних українських і зарубіжних письменників, зокрема Л. Костенко, Г. Пагутяк, Д. Джонс, К. Функе, Р. Рігза, А. Кокотюхи, К. Штанко, О. Радущинської, Н. Малетич.

Художні твори для текстуального розгляду, зокрема й тексти напам'ять, можуть вивчатися за вибором учителя з огляду на читацькі інтереси учнів.

Твори для *позакласного читання* запропоновано до кожного тематичного розділу програми. Учитель має можливість формувати в учнів коло читання впродовж усього навчального року та, орієнтуючись на читацькі та пізнавальні інтереси саме своїх вихованців, проводити один-два уроки такого типу на семестр у межах певного тематичного розділу.

Наприкінці кожного семестру передбачено розділ *«Найцікавіше з літературних новинок»*. Рекомендуємо систематично проводити такі уроки для ознайомлення учнів із творами сучасної української та зарубіжної літератур. Важливо пам'ятати, що школярів-підлітків зацікавлюють тексти, у яких

художньо розкрито сучасні теми, які є актуальними для цієї вікової групи, зокрема першого кохання, взаємин із ровесниками, булінгу тощо.

Досвід упровадження змісту програми у пілотних 7 класах НУШ (2023/2024 навчальний рік) засвідчує, що найбільш ефективно впливають на учнів уроки, на яких організуються зустрічі (зокрема й онлайн) із сучасними письменниками. Безпосереднє спілкування з автором літературного твору, можливість отримати відповіді на гострі запитання переконують школярів у важливості читання в сучасному світі, актуальності проблематики художньої літератури для вирішення власних навчальних і життєвих проблем.

Не варто також уникати на уроках обговорення подій сьогодення, свідками та безпосередніми учасниками яких стали учні. Однак необхідно розповідати про сучасні події помірковано та розважливо, зважаючи на учнівський контингент (діти із тимчасово окупованих територій; учні, які втратили рідних; учні, у яких батьки є воїнами ЗСУ тощо).

Біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити стислими довідками про основні факти життя та творчості, що можуть зацікавити учнів. Радимо акцентувати на активній громадянській позиції, патріотизмі українських письменників, національних і загальнолюдських ідеалах, утілених у їхніх творах. Водночас залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю змісту художнього твору, а не відволікати школярів від його сприйняття. Рекомендуємо на основі результатів всеукраїнської апробації змісту чинної модельної програми та навчальних матеріалів для пілотних 7 класів і моніторингу впровадження чинних підручників інтегрованого курсу літератур для 5–6 класів (авторський колектив Т. Яценко) дотримуватися принципу *текстоцентризму* та подавати навчальну інформацію про автора твору після його прочитання учнями. Первинне сприймання літературного твору позитивно впливатиме на якість організації навчальної діяльності на уроці та досягнення очікуваних результатів навчання.

У 7 класі визначено нові поняття теорії літератури, розуміння яких необхідне для глибокого осмислення художніх творів.

У процесі роботи над текстами запропоновано залучати твори *інших видів мистецтва* – живопису, музики, скульптури, театру, кіно тощо, якщо вони мають ідейно-тематичну спорідненість із літературними творами або є їх інтерпретацією. Методично продумана міжмистецька взаємодія сприятиме цілісному осмисленню учнями-читачами навчального матеріалу.

Виразне читання передбачає не лише читання напам'ять, а й інші види читання – ланцюжком, читання із зупинками, вибіркоче, коментоване, читання з маркуванням тексту, в особах, у парах.

До кожного тематичного розділу програми рекомендовано *види організації навчальної діяльності* різного рівня складності: репродуктивні, пізнавально-пошукові та творчі. Подано традиційні та інноваційні методи і прийоми опрацювання художніх текстів і навчального матеріалу. Враховано особливості очного, змішаного та дистанційного навчання.

Учителів мають широкі можливості для виявлення власної педагогічної майстерності та творчої ініціативи для ефективного досягнення очікуваних

результатів навчання української та зарубіжної літератур в 7 класі Нової української школи.

III. Навчально-методичне забезпечення вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі

Навчальна програма

На основі чинної модельної навчальної програми з інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 7–9 класів закладів загальної середньої освіти (авторський колектив Т. Яценко) підготовлено *навчальну програму інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 7 класу*, розраховану на 3,5 тижневих годин. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742048>

У програмі представлено *погодинний розподіл* навчального матеріалу для його ефективного вивчення. Наприкінці програми запропоновано список творів для *позакласного читання* (за розділами).

На основі навчальної програми вчитель може розробити власну, якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження щодо предмету – *2,5 тижневих годин*.

У структурі програми виокремлено *чотири групи результатів*, сформованість яких конкретизується відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти.

Також у навчальній програмі визначено очікувані результати, яких мають досягти учні 7 класу в межах конкретного тематичного розділу, подано теми уроку/пропонованого змісту та рекомендовано види організації навчальної діяльності в процесі вивчення програмового матеріалу.

Проілюструємо зазначене на прикладі одного із тематичних розділів:

ПІСЕННА ЛІРИКА (10 ГОД.)			
Групи результатів за Державним стандартом базової середньої освіти	Очікувані результати за навчальною програмою	Тема уроку/ Пропонований зміст	Види навчальної діяльності
1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях	Слухає інформацію з різних джерел на відому і нову тематику, подану у вільному темпі, тексти (зокрема художні тексти, медіатексти) [9 МОВ 1.1.1];	Народнопісенна лірика. Народні соціально-побутові пісні, їх види (народні козацькі, чумацькі, наймитські, рекрутські, солдатські (жовнірські), стрілецькі тощо пісні) (<i>оглядово</i>). « <i>Ой на горі та й жєнці жнуть</i> » – народна козацька пісня. Відображення життя й побуту козаків, їхньої героїчної вдачі. Поєднання громадянських і родинних мотивів, емоційна наснаженість, художня образність.	Виразне читання (виконання) пісень. Аналітико-синтетична робота з текстом (визначення мотиву, жанру, тропів, художніх засобів, мистецький контекст). Структурування вивченого з теми у

	<p>відповідає на запитання за змістом навчального матеріалу [9 МОВ 1.1.2-1]</p>	<p>ТЛ: <i>народнопісенна лірика, соціально-побутові пісні та їх види, художній паралелізм, постійний епітет, літота.</i></p>	<p>вигляді таблиці-опори, схеми, ментальної мапи. Групова взаємодія з оформленням результатів роботи в застосунку Padlet.</p>
<p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p>	<p>читає виразно пісенну лірику [9 МОВ 2.1.1-1]; розпізнає в текстах сучасних патріотичних пісень художні виражальні засоби, ознаки авторського стилю [9 МОВ 2.2.6-2]; формулює логічні та послідовні висновки на основі аналізу пісень [9 МОВ 2.2.7-1]; коментує власні почуття і враження від прочитаних текстів пісень, аналізує вплив виражальних засобів на емоційно-естетичне сприйняття тексту [9 МОВ 2.3.2-1]; створює на основі вивченого навчального матеріалу власний або колективний</p>	<p>Відображення соціальних явищ життя в Україні в різні історичні періоди, поетичні узагальнення в пісенній ліриці, її образний світ (<i>оглядово</i>).</p> <p>«Розпрощався стрілець...» – пісня-реквієм пам'яті Січових стрільців.</p> <p>МК: <i>музика</i> – народні пісні «Ой, на горі, та й жінці жнуть», М. Лисенко «Запорізький марш», «Їхав козак на війноньку» (слова – народні, музика і виконання – рок-гурт «Гайдамаки»), «Ой ішов чумак з Дону» (слова – народні, музика і виконання – етногурт «ДахаБраха»), «Ой, матінко-вишне» (слова і музика народні, виконання – Ю. Вітранюк); <i>образотворче мистецтво</i> – І. Репін «Запорожці пишуть листа турецькому султану», С. Васильківський «Запорожець», «Козак в степу», А. Куїнджі «Чумацький шлях у Маріуполі», І. Айвазовський «Чумаки», С. Васильківський «Чумацький Ромоданівський шлях», М. Пимоненко «В похід. Проводи козака», І. Соколов «Проводи в рекрути».</p> <p>«Хава Нагіла» – <i>одна з найвідоміших єврейських пісень.</i> Народнопісенна основа твору. Його життєствердний мотив. Зв'язок пісні з українською культурою.</p> <p>МК: <i>музика</i> – пісня «Хава Нагіла» у виконанні музикантів різних країн світу; <i>образотворче мистецтво</i> – Я. Машковський «Маївка на Софіївці».</p> <p>Пісні літературного походження. <i>Народнопісенна основа лірики німецького письменника Йоганна Вольфганга Гете (1749–1832).</i> Утвердження ідеї кохання й щастя у</p>	<p>Групової взаємодія з оформленням результатів роботи в застосунку Padlet. Сенкан або діаманта. Створення ілюстрацій до пісень. Метод «Малюємо вірш». Створення медіаконтенту (відеокаверів авторського читання чи співу пісень у стилі сучасних запитів соціальних мереж). Прослуховування та перегляд музичних та відеоінтерпретацій. Створення постера, презентації на тему «Мій топлит українських пісень» або «Мотиви народних пісень у сучасному музичному просторі».</p>

	медійний продукт [9 МОВ 2.7.2-1]	« <i>Травневій пісні</i> » Й. В. Гете. Життєствердний пафос, фольклорна основа твору.
3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови	виконує різні ролі в груповій онлайн-комунікації, обирає потрібні стратегії співпраці в різних ситуаціях спілкування [9 МОВ 3.2.2-1]	<p>МК: <i>музика</i> – «Травнева пісня» (слова – Й. В. Гете, музика – Л. ван Бетховен, Х. Пфіцнер).</p> <p>Українські патріотичні пісні літературного походження. Степан Чарнецький (1881–1944) «Ой у лузі червона калина...». Стисло про письменника. Історія створення пісні-гімну Січових Стрільців, її народнопісенна основа. Символічність образу калини, патріотичний пафос пісні. Національна українська пісенна традиція в піснях літературного походження. Нова хвиля популярності пісні в ХХІ ст.</p> <p>ТЛ: <i>пісні літературного походження (авторські пісні).</i></p> <p>МК: <i>музика</i> – «Ой у лузі червона калина...» (слова – С. Чарнецький, музика – Г. Трух); <i>образотворче мистецтво</i> –</p>
4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу	аналізує особливості мови пісенної лірики [9 МОВ 4.1.2-1]; удосконалює власний стиль мовлення, використовуючи різні джерела [9 МОВ 4.2.4].	<p>О. Шупляк «Хранителька», О. Оснач «Ой у лузі червона калина», О. Гайдамака «А ми тую червону калину підіймемо»; <i>кіно</i> – д/ф «Легіон. Хроніка Української Галицької Армії 1918–1919» (режисер – Т. Химич).</p> <p>Пісенні твори про боротьбу УПА за незалежність України. Олесь Бабій (1897–1975) «<i>Зродились ми великої години...</i>». Гімн ОУН-УПА, його патріотичний пафос. Актуальність пісні в часи збройної боротьби українців за свою незалежність.</p> <p>ТЛ: <i>пафос.</i></p> <p>МК: марш українських націоналістів «Зродились ми великої години...» (слова – О. Бабій, музика – О. Нижанківський); <i>образотворче мистецтво</i> – Н. Хасевич дереворити «Повстанці у наступі», «Слава Україні!», Н. Серветник «12 історій про УПА».</p>

		<p>Сучасні патріотичні пісні (за вибором учителя/вчительки). Святослав Вакарчук (народ. 1975) «<i>Квіти мінних зон</i>», «<i>Місто Марії</i>». Громадська діяльність фронтмена гурту «Океан Ельзи» та пісенна творчість патріотичного спрямування. «Квіти мінних зон». Звитяжні будні українських воїнів-захисників. Уславлення їхньої мужності й героїзму у протистоянні з ворогом. «Місто Марії». Пісенний образ воїнів-азовців – мужніх захисників України. Стійкість героїв у протистоянні з російськими загарбниками.</p> <p>Петро Солодуха (народ. 1988) «<i>Біля тополі</i>». Присвята пісні воїнам, загиблим за долю України. Оспівування їхнього героїзму, любові до рідного краю. Національні символи у творі.</p> <p>МК: <i>музика</i> – «Квіти мінних зон» (слова, музика та виконання – С. Вакарчук), «Місто Марії» (слова, музика та виконання – С. Вакарчук), «Біля тополі» (слова, музика та виконання – П. Солодуха).</p>	
--	--	--	--

Зміст навчальної програми забезпечує чинний підручник:

Література (українська та зарубіжна) : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2024. Ч. 272 с. : іл.; Ч. 288 с. : іл.

Режим доступу: Ч.І <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741971/>;

Ч.ІІ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741970/>

Календарно-тематичне планування

Навчальна програма є основою для календарно-тематичного планування з інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 7 класу. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742082/>

На 124 навчальні години (орієнтовно – 3,5 год. на тиждень, зокрема I семестр – 3 год.; II семестр – 4 год.) передбачено проведення уроків різного типу. На текстуальне вивчення відведено 96 год., із них на виразне читання – 6 год., позакласне читання – 8 год., літературу рідного краю – 4 год., найцікавіше з літературних новинок – 4 год., розвиток мовлення (усного та письмового) – 6 год. (у межах годин на

текстуальне вивчення), узагальнення вивченого – 6 год. Резервний час (4 год.) доцільно використати на подолання освітніх втрат.

На основі календарно-тематичного планування вчитель може розробити власний, якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету – 2,5 тижневих годин.

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата», «Зміст навчального матеріалу», «Теорія літератури», «Мистецький контекст», «Позакласне читання».

Проілюструємо зазначене на прикладі одного із тематичних розділів.

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ (15 ГОДИН)					
№ з/п	Дата	Зміст навчального матеріалу	Теорія літератури	Мистецький контекст	Позакласне читання
21.		Вальтер Скотт. «Айвенго» (скорочено). Історичний колорит твору та засоби його створення.	<i>Історичний роман.</i>	<i>Образотворче мистецтво – Є. Делакруа «Викрадення Ребеки», «Взяття хрестоносцями Константинополя»;</i> <i>музика – А. Саллівана «Айвенго» (опера), Дж. Россіні «Айвенго» (опера);</i> <i>кіно – х/ф «Айвенго» (режисер – Р. Торп, США).</i>	Дж. Ф. Купер «Звіробій», «Останній із могікан». О. Дюма «Три мушкетери». М. Рід «Вершник без голови». М. Гоголь «Тарас Бульба». А. Чайковський «За сестрою». А. Кащенко «З Дніпра на Дунай». Н. Гуменюк «Білий вовк на чорному шляху». Я. Яріш «Самійло».
22.		Айвенго – головний герой роману. Художні засоби створення образу.			
23.		Образи лицарів у творі. Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря.			
24.		Історичні особистості в творі.			
25.		Жіночі образи роману.			
26.		Урок виразного читання епізодів твору в особах.			
27.		В. Скотт – англійський письменник, засновник історичного роману.			
28.		Урок позакласного читання.			
29.		Тарас Шевченко «Розрита могила». Розповідь про подорож поета Україною 1843 р. Осмислення трагічних для Батьківщини наслідків знецінення історичної пам'яті про її героїчне минуле.		<i>Образотворче мистецтво – О. Шупляк «Кобзар»;</i> <i>музика – «Світе тихий, краю милий («Розрита могила»)» (слова – Т. Шевченко,</i> <i>музика – М. Лисенко),</i> <i>музичний альбом «4: Шевченко» (слова –</i>	
30.		Метафоричний образ незнищенності українського народу в поезії Т. Шевченка			

				Т. Шевченко, музика і виконання – рок-гурт «Кому вниз»); кіно – д/ф «Кобзар. Історія однієї книги» (режисер – Т. Ткаченко, С. Сотниченко).	
31.		Іван Франко «Захар Беркут» (скорочено). Прозова творчість І. Франка, її багатогранність і тематична розмаїтість. Історична основа повісті «Захар Беркут».	<i>Героїко-романтична історична повість, архаїзми, діалектизми, етапи розгортання сюжету.</i>	<i>образотворче мистецтво – І. Труш «Трембітарі», О. Шупляк «Захар та беркут», А. Куцаченко «За мотивами повісті Івана Франка «Захар Беркут»;</i> кіно – х/ф «Захар Беркут» (режисери – Дж. Вінн, А. Сеїтаблаєв); <i>музика – Б. Лятошинський «Золотий обруч» (опера).</i>	
32.	Основні сюжетні лінії повісті «Захар Беркут».				
33.	Композиція повісті.				
34.	Ідейний зміст твору				
35.	Втілення в художніх образах ідейного змісту повісті. Групування персонажів. Особливості мови твору.				
36.	Урок позакласного читання.				
37.	Урок розвитку мовлення (письмово).				

Деякі поняття теорії літератури вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять, що відтворено у структурі календарного планування.

Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного літературного твору.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки варто проводити не в кінці семестру, а в межах розділів, тематично споріднених із рекомендованим змістом модельної навчальної програми.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих програмових розділів, що викликають найбільший читацький інтерес в учнів.

Підручник «Література (українська та зарубіжна). 7 клас»: компетентнісний потенціал.

Відповідно до чинної модельної навчальної програми (керівник авторського колективу – Т. Яценко) підготовлено підручник «Література (українська та зарубіжна).

7 клас»² (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України від 05.02.2024 № 124), що став єдиним в Україні апробованим у пілотних 7 класах НУШ у 2023/2024 навчальному році. Режим доступу: І частина <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741971/>; ІІ частина <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741970>

Підручник має виразний компетентнісний потенціал, що виражається у системності компетентнісно орієнтованих навчальних завдань для роботи учнів із текстом художнього твору, змістовності та доступності біографічних матеріалів про письменників відповідно до вікових особливостей художнього сприймання, наявності необхідного літературознавчого та мистецького матеріалу для глибокого осмислення ідейно-художньої цінності творів.

Концепція підручника передбачає *компетентнісно орієнтовану модель організації навчальної діяльності, що ґрунтується на реалізації читацькоцентричного і текстоцентричного принципів, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання учнів-семикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду.* Тому, як і в 5–6 класах, вивчення навчальних тем розпочинається саме з прочитання художнього твору. Навчальна інформація про письменника, літературознавчий, історичний та культурологічний матеріал для глибокого осягнення художнього твору подаються після його первинного прочитання. Такий авторський підхід до організації навчальної діяльності учнів-читачів є інноваційним у сучасній шкільній літературній освіті, ефективність якого підтверджена апробацією підручника в пілотних класах НУШ різних регіонів України.

Компетентнісно орієнтовані запитання та завдання в структурі підручника спрямовані на формування інтерпретаційного, аксіологічного та творчо-мовленнєвого компонентів *предметної (читацької) компетентності*: уміння застосовувати теоретичні знання в процесі аналізу художніх творів; асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю (визначати особистісно значимі цілі та способи їх реалізації); здатність формулювати оцінні судження щодо вивчених творів тощо.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку *ключових компетентностей* учнів.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності *«Вільне володіння державною мовою»* як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови сприяють насамперед тексти високохудожніх творів української літератури та якісні переклади творів зарубіжної літератури українською. Вони можуть слугувати за зразок для наслідування семикласниками, бути джерелом збагачення їхнього словникового запасу, підвищення мовної культури.

У процесі вивчення соціально-побутових пісень у «Мовній скарбниці» рекомендовано таке: «Зверни увагу, що фразеологізм «піти чи попливти за водою» означає «безслідно зникнути».

Прочитанню оповідання В. Винниченка «Віють вітри, віють буйні...» передусе завдання переконатися щодо розуміння тлумачення слів, які використовує

²Література (українська та зарубіжна): підруч. для 7 кл. закл. заг. серед. освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ: «Освіта», 2024. Ч. 272 с.: іл.; Ч.ІІ.288 с.: іл.

письменник у творі: «Кліпотливий — який мерехтить; рядужка – домоткана доріжка, яку стелили на долівку; черінь – найгарячіше місце на печі; церата – те саме, що й клейонка; мисник – шафка з полицями для посуду; скриня – великий ящик для зберігання одягу тощо. Якщо в тексті тобі ще траплятимуться незнайомі слова, звернися до електронного тлумачного словника «Горох».

На уроках ознайомлення з поезією В. Симоненка «Лебеді материнства» для збагачення словникового запасу семикласників подано таке завдання: «За QR-кодом <https://goroh.pp.ua/> ознайомся з онлайн-бібліотекою словників. Уточни тлумачення слів: мріти, лиман, сургучевий, досада, марево, мавка. Поясни значення образів, створених цими словами у вірші».

Під час прочитання новели О. Генрі «Останній листок» у «Мовній скарбничці» подано трактування слова «мольберт» – дерев'яний верстат для живопису, на якому встановлюють підрамоч із полотном, дошку, картон».

Зразки формування цієї ключової компетентності представлені під час вивчення уривків із повісті Н. Малетич «Щоденник Ельфа»: «Прислівник шкереберть означає «сторч», «догори ногами». А фразеологізм летіти шкереберть – відбуватися усупереч узвичаєному порядку»; повісті А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука»: «Слово детектив багатозначне. Детективом зазвичай називають один із різновидів художніх творів, кінофільмів, коміксів тощо. Детектив за фахом – це спеціаліст із розслідування злочинів, агент розшукової поліції, слідчий. У цьому значенні слово має багато синонімів: нишпорка (розмовне) – людина, яка надмірно цікавиться всім, потай слідкує за ким-небудь; сищик (розмовне); шпигун – людина, яка займається вистежуванням, розшуком».

Також звертаємо увагу на те, що автори підручника послідовно втілюють новий український правопис та подають окремі слова, які ще не утвердилися в щоденному вжитку, в різних варіантах правопису: міт (міф), патос (пафос) тощо.

Навчальний матеріал підручника ефективно сприяє формуванню в учнів *ключової компетентності «Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»*. Особливо увиразнюються такі можливості в процесі опрацювання понять теорії літератури, що мають переважно давньогрецьке та латинське походження. Вивчаючи соціально-побутові пісні подаємо тлумачення термінів із зазначенням мови від якої вони походять: «...паралелізм (від давньогрецьк. «той, що рухається поряд») – це паралельне зображення двох явищ із різних сфер життя. пафос (патос) (від давньогрецьк. «піднесення») – це передане у творі пристрасне переживання душевного піднесення, що викликане певною ідеєю чи подією».

У рубриці «Літературознавчий словник» визначення жанру творів американського письменника О. Генрі супроводжуємо коментарем: «Новела (іт. novella, від латин. novellus – «новітній») – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом».

У процесі текстуального вивчення автобіографічної повісті А. Дімарова подано пояснення слова іншомовного походження: «Теплим гумором пройнята й автобіографічно-пригодницька повість «На коні й під конем». Це повість-тетралогія (від гр. «чотири»), бо складається із чотирьох частин».

У процесі ознайомлення з повістю австралійського письменника А. Маршалла «Я вмію стрибати через калюжі» акцентовано на тому, що «...неважко здогадатися, що цей твір написано англійською мовою, адже саме вона є державною мовою Австралії. В оригіналі повість називається «I Can Jump Puddles».

Використання традиційного шляху аналізу художнього твору «вслід за автором» під час дешифрування закодованого тексту (криптограми) у детективній новелі американського письменника Е. По «Золотий жук» дозволить учням актуалізувати знання з англійської мови, зокрема щодо частотності вживання звуків, буквосполучень, артиклів тощо.

Здатність застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті передбачає *ключова математична компетентність*. На її формування орієнтує методичний апарат підручника. У процесі вивчення автобіографічного твору українського письменника А. Дімарова «На коні та під конем» акцентуємо увагу на оптимістичний зміст розділу «Трішки про алгебру та Галину Іванівну». На прикладі змалювання подолання труднощів головного героя в опануванні новим навчальним предметом автор переконує семикласників у їхніх власних можливостях. Зворушлива розповідь письменника про пережиті хвилювання та значення вчасної підтримки й допомоги досвідченого вчителя утверджує ідею розвитку багатогранної особистості та значення математики в житті людей різних професій.

Під час опрацювання повісті К. Штанко «Драconi, уперед!» у рубриці «Поміркуй!» запропоновано завдання жартівливого характеру: «Від Домінуса Верби Михась довідався, що фруктові драconi виростають до сорока дев'яти метрів завдовжки, а квартира Вербицьких має тридцять два квадратні метри. На скільки квадратних метрів родині треба буде розширити своє житло, щоб Хома вільно в ній почувався?».

Формування *ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій* можливе на уроках вивчення новели Е. По «Золотий жук». У завданні дослідницького характеру зазначено: «Під час розкриття таємниці скарбу Легран демонструє неабиякі знання з різних наук, зокрема з фізики, хімії, географії, історії, філології. Досліди значення кожної з галузей знань у розслідуванні Леграна. Підтвердь свої висновки прикладами з тексту».

У процесі опрацювання оповідання Дж. Олдріджа «Останній дюйм» звертаємо увагу на детальний опис мешканців підводного світу, особливості їх поведінки та значення цих знань для збереження життя героя.

Навчальний матеріал до теми вивчення повісті Олесея Бердник «Хто зважиться – вогняним наречеться» поглиблює рівень сформованості цієї ключової компетентності: «Фантастичне завжди тісно пов'язане з реальним. Персонажі твору шукали метеорити, які, на їхню думку, упали в Чортовій Долині. Наукою офіційно зареєстровано падіння 43-х метеоритів на території України. Найбільшим у всій Європі вважають Іллінецький метеорит, який упав на території сучасної Вінниччини 400 млн. років тому».

Завдання рубрики «Читай і досліджуй!» сприятиме вдосконаленню вмінь самостійної дослідницької діяльності семикласників, здатності формулювання доказових висновків на основі здобутої інформації: «Багато українських науковців і

космонавтів, зокрема С. Корольов, В. Челомей, Л. Каденюк, М. Яримович, І. Богачевський, Б. Гнатюк, присвятили своє життя дослідженню космосу. Підготуй презентацію про одного з них».

Формуванню наукового світогляду учнів як основи ключової компетентності *в галузі природничих наук, техніки і технологій* сприятиме пізнавальна навчальна інформація рубрики «Читацьке дозвілля»: «За QR-кодом здійсни віртуальну екскурсію Національним музеєм космонавтики, що в Житомирі. Це рідне місто українського авіаконструктора, видатного науковця в галузі ракетобудування та космонавтики Сергія Корольова. Уяви себе відважним підкорювачем космічних глибин і пройди під величезним космічним кораблем, детально роздивися уламки метеорита, місячний ґрунт та дізнайся, яку їжу в тюбиках беруть у політ космонавти».

Важливою особистісною якістю сучасної людини є *інноваційність*. Формування цієї *ключової компетентності* можливе під час аналізу творів українського письменника Гр. Тютюнника «Климко» та австралійського письменника «Дж. Олдріджа «Останній дюйм», герої-ровесники яких опинилися на межі життя та смерті. Доцільним є запитання: «Що, на твою думку, спільного у вдачі Климка та Деві з твору Дж. Олдріджа? Що відрізняє цих хлопців? Подумай, як би вони вчинили в екстремальних ситуаціях, якби опинилися на місці один одного».

На етапі узагальнення вивчення творчості О. Бердника в рубриці «Підсумуй!» подано таке завдання: «Склади кілька порад мандрівникам, які вперше потрапили на незнайому планету».

Розвитку *ключової екологічної компетентності*, розумінню важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства сприяє оповідання американського письменника Р. Д. Бредбері «Усїшка», в якому звучить заклик до людей схаменутися, змінити своє ставлення одне до одного, до навколишнього світу. Логічно структурована система запитань і завдань до цього твору дозволить семикласникам почути тривожний сигнал застереження від лиха, нагадування, що кожна дрібниця і кожний вчинок мають свої доленосні наслідки в майбутньому не тільки окремої людини, але й цивілізації в цілому.

Навчальна інформація, з якою учні мають можливість ознайомитися на уроках вивчення повісті Г. Пагутяк «Королівство», також орієнтує на розвиток цієї *ключової компетентності*: «У сучасному Львові збереглося кілька давніх парків, серед них і «Погулянка», заснований ще в XVII ст. Нині це лісопарковий комплекс із гарною центральною алеєю, уздовж якої виблискують штучні водойми»; «Медова печера, або Медунка, розташована на східній околиці Львова в історичній місцевості Майорівці. На цьому місці в XIX ст. працювала каменоломня. Через видобування жовтуватого, як мед, вапняку й утворилося кілька підземних залів».

Опанування основ цифрової грамотності для розвитку та спілкування, здатність безпечного використання інформаційно-комунікаційних засобів у навчанні та інших життєвих ситуаціях – це вміння, що в основі *ключової інформаційно-комунікаційної компетентності*. Для поглиблення рівня її сформованості в підручнику зокрема передбачено роботу із застосуванням

цифрових сервісів. Наприклад, запропоновано виконання творчого завдання рубрики «Читай і досліджуй!» до твору А. Кокотюхи: «Підготуй інформаційний постер за повістю А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука». Проілюструй ланцюжок подій, місця, де вони відбувалися, і взаємозв'язки між персонажами. Ти можеш намалювати постер, зробити його у формі печворка або ж скористатися сервісами «Canva».

У рубриці «Читацьке дозвіллі» до оповідання Н. Малетич «Усе шкереберть. І у цьому є сенс...» зазначено таке: «Тобі, напевно, буде цікаво дізнатися, як твої ровесники й ровесниці ведуть блоги та розповідають у них про прочитані книжки. За QR-кодом ознайомся з таким блогом». Також запропоновано таке творче дослідницьке завдання до цього твору: «Разом із однокласниками й однокласницями створи електронний літературний щоденник класу, використовуючи дошку «Padlet».

Особливої значущості в сучасних реаліях має розвиток ключової компетентності «*навчання впродовж життя*» – здатності опановувати вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, виявляти вміння працювати самостійно чи в групі.

Формування цих особистісних якостей передбачено під час вивчення поняття «вічний образ» на прикладі детективного оповідання англійського письменника А. Конан Дойла «Пістрява стрічка» та його героя Шерлока Голмса як уособлення високопрофесійного детектива, сили інтелекту та високих моральних якостей, актуалізуємо опорні знання семикласників. У рубриці «Ти вже знаєш» зазначено: «...художній образ літературного або ж міфологічного героя, якості якого набувають загальнолюдського, символічного значення, називають «вічним» образом. Зокрема, тобі відомо про Прометея, який став «вічним» образом, що уособлює тираноборство, самопожертву в ім'я людини».

На етапі актуалізації опорних предметних знань на уроках вивчення поезії В. Симоненка «Лебеді материнства» також маємо можливість розвивати цю ключову компетентність: «Ти вже знаєш, що існують різні жанри лірики: інтимна (виражає особисті почуття людини – любові, дружби); пейзажна (утілює переживання, викликані картинами природи); філософська (роздуми про сенс життя, добро і зло, вічність); громадянська (почуття і роздуми, викликані суспільними проблемами). Різновидом цього жанру є патріотична лірика – вираження почуттів до Батьківщини, рідної нації. Пригадай патріотичні поезії, відомі тобі з попередніх класів».

Творче завдання «Читай і досліджуй!» до повісті Г. Пагутяк «Королівство» також поглиблює сформованість цієї ключової компетентності: «Часто фентезійний світ стає основою для спілкування цілих спільнот фанатів. Скажімо, серія пригодницьких романів-фентезі британських письменниць під загальним псевдонімом Ерін Гантер «Коти-вояки» («Wargios») має понад 30 мільйонів фанів у всьому світі. Якщо тебе зацікавило це товариство, за допомогою QR-коду приєднуйся. Фентезійний світ «Королівства» не менш різноманітний і захопливий, а котячі лицарі короля Сиволапа не менш войовничі. Тому разом з однокласниками й однокласницями поміркуй над продовженням їхніх пригод і напиши за мотивами цього роману-фентезі фанфік».

Розвитку *ключових громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, сприяють найбільшою мірою художні твори тематичних розділів «Пісенна лірика», «Історичне минуле», «Ми – українці», «Сучасна українська поезія про війну». Так, у розділі «Патріотичні пісні літературного походження» подано запитання: «Який провідний мотив утверджено в пісні? Чи актуальний він у наші часи? Чому? Які головні заповіді та життєві ідеали воїнів УПА проголошено в пісні «Зродились ми великої години...»? Порівняй славень ОУН і вивчений торік славень України «Ще не вмерла Україна...». Які спільні мотиви й образи в цих творах, а чим вони відмінні?».

Твори про далеке історичне минуле, зокрема події Другої світової війни, зображені в повісті Гр. Тютюнника «Климко» набувають актуальності для сучасних юних читачів, коли ми звертаємося до них в межах рубрики «Читацьке дозвілля»: «Чи є серед твоїх родичів, друзів або знайомих ті, хто постраждав під час російсько-української війни? Якщо так, напиши їм повідомлення чи зателефонуй. Пам'ятай, що твоя небайдужість допоможе їм здолати життєві негаразди».

На уроках вивчення сучасної поезії про війну в рубриці «Мистецькі діалоги» запропоновано навчальний матеріал: «Сучасний український художник Михайло Дяченко створив символічний цикл цифрових портретів «Хрещені вогнем». Тут пізнаємо постаті київського князя-воїна, бійця УПА, козака Голоти, священника-героя, який дзвонами Михайлівського собору в ніч, коли розпочалися події на Майдані 2013 р., скликав людей піднятися за правду. А також бачимо образи волонтерки, військовика, дівчат-воячок. Вони належать до різних епох, але всі «хрещені вогнем», усі захищали чи й нині захищають Україну».

«Літературознавчий клуб» до повісті А. Кокотюхи «Гімназист і Чорна Рука» акцентує на історичних паралелях: «Сучасні події твору тісно переплетені з історичним минулим. У повісті згадується про Олесь Добрянського-старшого, який був учасником бою під Крутами 29 січня 1918 р. Тоді відбулася кривава січа між російськими більшовицькими військами капітана Муравйова й українськими загонами, сформованими з юнаків Київської військової школи імені Богдана Хмельницького та молодих національно свідомих добровольців. Упродовж шести годин тривало їхнє протистояння натиску професійної російської армії. Майже 100 молодих українських патріотів загинули, інші ж були захоплені в полон і розстріляні або ж, як Олесь Добрянський, вислані до Сибіру. Гідним нащадком свого прадіда став Олесь Добрянський-молодший. Він учасник Революції гідності, що розпочалася в листопаді 2013 р. в Києві на майдані Незалежності. На захист своєї землі стали тисячі українських добровольців, яким небайдужа доля нашої держави. Саме таким автор змалював Олесь Добрянського».

Глибокому осмисленню змісту літературного твору як явища мистецтва сприяє читацька діяльність, спрямована на розвиток *ключової культурної компетентності*. Рубрика «Мистецькі діалоги» включає пізнавальний матеріал для розширення загального світогляду школярів. Так, для розуміння життєвих реалій, які знайшли художнє відображення у повісті В. Чемериса «Вітька + Галя... » у доступній для семикласників манері подано такий навчальний

матеріал: «...події відбуваються в 60-х роках ХХ ст. Це інша епоха з її реаліями та традиціями. Але, читаючи повість, можна легко переконатися, що основне в людських душах і стосунках завжди залишається незмінним. Це прагнення спілкування з однолітками, дружба та перше кохання, неминучі помилки на шляху дорослішання. Юне та життєрадісне покоління персонажів повісті відтворено й на картинах художників. Насичена кольорова гама на полотні запорізького митця М. Кармазя «Школярі на відпочинку», виконана в реалістичній манері, занурює у світ тих років, що художньо відображено у творі В. Чемериса».

Поглибленню вмінь учнів проводити мистецькі паралелі сприяє завдання рубрики «Поміркуй!»: «Роздивися репродукцію картини художника М. Кармазя. Розкажи про свої враження. Доведи, що цей твір живопису тематично споріднений з повістю В. Чемериса».

Для візуалізації навчальної інформації культурологічного характеру в підручнику широко використано ілюстративний матеріал як один із дидактичних засобів розвитку *ключової культурної компетентності*, зокрема репродукції картин художників І. Іжакевича, І. Труша, М. Біласа, О. Шупляка, О. Гайдамаки та інших, фото скульптур, архітектурних пам'яток, а також ілюстрації до художніх творів.

Методично вмотивованою у змісті підручника є міжмистецька взаємодія з музичними творами, що мають ідейно-тематичну спорідненість із виучуваними текстами або ж є їх інтерпретацією в інших видах мистецтва. Так, у рубриці «Поміркуй!» запропоновано компетентісно орієнтоване завдання: «За QR-кодами послухай сучасні патріотичні пісні, про які йшлося в «Літературознавчому клубі». Зверни увагу на відеокліпи. Розкажи про свої враження від почутого й побаченого. За допомогою яких образів-символів і відеодеталей автори кліпів зображують трагізм подій російсько-української війни й ушляхлюють героїзм боротьби українського народу?».

Звертаючись до різних видів мистецтва, що інтерпретують літературний твір, важливо вказувати на їх відмінності, зокрема застерігати учнів від ототожнення художньої книжки та її екранізації. Так, вивчення твору німецької письменниці К. Функе потребує такого коментування: «У 2008 р. за мотивами роману «Чорнильне серце» був створений однойменний кінофільм британського режисера Ієна Софтлі. На відміну від книжки, сюжетна лінія кінофільму побудована на пошуках Мортимером книжки «Чорнильне серце». А від моменту її придбання в букіністичній крамничці невідомого містечка чарівні персонажі з'являються в житті головного героя та його доньки. Тому кінофільм має свій оригінальний, відмінний від книжки, сюжет».

Отже, художні тексти, компетентісно орієнтовані запитання і завдання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що представлені в означеному підручнику, ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань, розвитку ключових компетентностей, актуалізації їхнього читацького та суб'єктного досвіду, формуванню критичного мислення, активізації самостійної діяльності.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7 класі
Навчальний посібник

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання* навчальних досягнень учнів. Формувальне оцінювання – це інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання. Мета такого оцінювання – урахування навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного здобуття предметних знань, наскрізних умінь і ключових компетентностей. Такий вид оцінювання дозволяє вчителю прослідковувати процес досягнення учнем навчальних цілей і надає можливість своєчасно його корегувати.

Звертаємо увагу на необхідність опрацювання вчителем змісту «Рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОН України № 1093 від 02.08.2024 р.). Додаток №1 цього нормативного документу містить загальні критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти згідно з концептами нового Державного стандарту базової середньої освіти. У Додатку № 2 подано критерії оцінювання за освітніми галузями, зокрема за мовно-літературною, результатів навчання здобувачів зальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти.

Формувальне оцінювання здійснюється на основі компетентнісного підходу згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Результати оцінювання визначаються в балах (від 1 до 12) та/або в оцінювальних судженнях.

У процесі формувального оцінювання важливо застосовувати завдання різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, розуміння, застосування в стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення тощо.

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику *«Література (українська та зарубіжна). Зошит моїх досягнень. 7 клас»* (автори – Т. Яценко, І. Тригуб, Г. Івашина,). Режим доступу: <https://www.gramota.kiev.ua/katalog/literatura-ukrayinska-ta-zarubizhna-zoshyt-moyih-dosyagnen-7-klas/>

Робочий зошит розроблено відповідно до чинної модельної навчальної програми «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, підручника «Література (українська та зарубіжна)» для учнів 7 класу (керівник авторського колективу – Т. Яценко). Змістове наповнення зошита підготовлено з урахуванням досвіду застосування формувального оцінювання навчальних досягнень учнів у фініських школах.

Представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої запропоновано учням визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності, завдання пошуково-дослідницького характеру, творчі завдання для поточного оцінювання роботи над художніми творами та семестрові діагностувальні роботи. Зауважимо, що в контексті формувального оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання. Така організація

навчальної діяльності сприятиме розвитку предметної (читацької) і ключових компетентностей семикласників.

Кількість завдань для виконання учнями в межах поточного оцінювання визначає вчитель, враховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано правильно виконане тестове завдання рубрики «Мої знання» оцінювати *1 балом (максимально загалом 6 балів)*, завдання рубрик «Мої уміння та дослідження» та «Моя творчість» – до *3 балів*. Таким чином максимальна сума балів за роботу над певним художнім твором може становити *12 балів*. Важливо, що саме вчитель визначає максимальну можливу кількість балів за виконані учнями завдання, враховуючи мету навчальної ситуації, читацькі, пізнавальні інтереси та можливості семикласників.

Завдання рубрики «Мої навчальні цілі» та рубрики на рефлексію «Мої здобутки та перспективи» не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на побудову та самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

Семестрові діагностувальні роботи укладено відповідно до *чотирьох груп результатів*, визначених *Державним стандартом базової середньої освіти* та методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 7–9 класів. Порядковий номер завдання кожної із груп результатів відповідає критеріям, зазначеним у таблицях «Зведені результати навчальних досягнень учнів. Орієнтири оцінювання за рівнями», та передбачає максимальне оцінювання у *2 бали*. Тобто, максимальна сума балів за кожну групу результатів може становити *12 балів*.

Пункти 3.6 (оформлює власне висловлення з дотриманням принципів академічної доброчесності [9 МОВ 3.1.3-1]) та 4.6 (удосконалює власний стиль мовлення, використовуючи різні джерела [9 МОВ 4.2.4]) оцінюються на основі виконаних попередніх завдань, відповідно 3.1–3.5 та 4.1–4.5.

Загальна оцінка результатів навчання визначається сумою балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень та враховує поточне оцінювання, виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Для проведення семестрових діагностувальних робіт може бути використано як окремих урок, так і фрагмент уроку для оцінки певної групи результатів.

У навчальному посібнику також застосовано практики рефлексії, само оцінювання навчальних досягнень учнів.

Методичний посібник

Для ефективно організації навчальної діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу літератур у 7 класі підготовлено *методичний посібник «Література (українська та зарубіжна). 7 клас. Книжка для вчителя»* (автори – Т. Яценко, Н. Немировська, О. Сутула, І. Рогань, М. Лазоренко). Режим доступу: <https://www.gramota.kiev.ua/>

У методичному посібнику запропоновано різні види уроків інтегрованого курсу літератур, розроблені відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та ідей концепції Нової української школи. Зміст і структура уроків відповідає чинній модельній навчальній програмі інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 7–9 класів, чинному підручнику «Література (українська та зарубіжна). 7 клас» авторського колективу Т. Яценко. Методично-дидактичний матеріал посібника якісно забезпечуватиме організацію

навчальної діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу, ефективно сприятиме розвитку предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 7 класу засвідчують реалізацію інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.

ТЕНДЕНЦІ ОНОВЛЕННЯ ЦІЛЕЙ І ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У 7 КЛАСАХ ГІМНАЗІЇ

Валерій Редько,

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України*

Усвідомлення змісту європейських стандартів спрямовує діяльність вчителів на переосмислення функцій іноземної мови, перегляду її місії в сучасному мобільному та глобалізованому світовому просторі [1]. А відтак, зміна пріоритетів, яка відбулась в останнє десятиліття у світовій педагогічній галузі, детермінує аналогічні трансформації і у вітчизняній шкільній іншомовній освіті, зокрема в 7 класі. Відповідно до змін у вікових психофізіологічних особливостях підлітків посилюється роль компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, культурологічного підходів до навчання іноземних мов, активно спрямовуються їх функції на забезпечення учнів достатнім рівнем іншомовного спілкування, котрий давав би їм змогу без значних зусиль розпочинати й підтримувати мовленнєву взаємодію в межах програмової тематики, користуватися адекватними мовними засобами та дотримуватися особливостей нормативної комунікативної поведінки в різноманітних соціальних умовах спілкування. Ці трансформації збільшують навантаження на змістовий аспект іншомовної освіти. Окрім того, тенденція на формування в учнів ключових і міжкультурної іншомовної комунікативної як предметної компетентностей зумовлює і мотивує певне розширення змісту навчання, долучення до нього додаткових інформаційних (текстів для читання, аудіоматеріалів, діалогів тощо) та методичних (вправ і завдань) матеріалів, які забезпечували б якісне оволодіння пропонованим змістом і сприяли б набуттю досвіду успішно виконувати більш складні мовні операції та мовленнєві дії для формування механізмів іншомовного спілкування, активніше долучення до навчального процесу творчих видів діяльності, парних і групових форм роботи, що узгоджуються з майбутніми реальними умовами комунікативної взаємодії.

Зазначені зміни в цілях навчання іноземних мов, зумовлені світовими тенденціями на активізацію міжнародних контактів у різних сферах життєдіяльності, спричинюють розширення обсягу навчального матеріалу. Як наслідок, об'єктивно виникла потреба в перегляді часових меж і кількості тижневих годин, які можуть бути відведені на засвоєння оновленого змісту, що давало б учням змогу на рівні базової освіти підвищувати якість володіння іноземною мовою як важливим засобом міжкультурного спілкування в сучасному мультилінгвальному та полікультурному світовому середовищі [2].

В останні роки навчальні програми з іноземних мов створюються за рамковим принципом: у них окреслюються спільні для всіх іноземних мов цілі навчання та пропонується узагальнена тематика спілкування для кожного класу в межах особистісної, публічної, освітньої сфер. Такий підхід дозволяє вчителям і авторам підручників самостійно визначати інформаційну наповненість змісту наративів, які мають породжувати учні, та зі змістом яких їм належить знайомитись у рецептивних видах мовленнєвої діяльності (письмових і аудіотекстах), долучати додаткові інформаційні матеріали, характерні регіонам їхнього проживання (краєзнавчий регіональний компонент).

Навчальний процес будується на підґрунті комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів, які своєю сутністю зумовлюють дидактично і методично доцільне визначення цілей та змісту навчання іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування та порозуміння в сучасному глобалізованому світовому соціумі.

Мета компетентнісно орієнтованого навчання іноземної мови спілкування учнів 7 класу полягає у спрямуванні навчального процесу на формування в них здатності цілісно поєднувати здобуті на попередніх етапах знання, сформовані вміння й навички, набутий навчальний досвід, зокрема сформованих умінь вчитися, світоглядні цінності, ставлення та переконання з активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю в межах окреслених програмою орієнтирів у процесі добору й використання мовного та інформаційного матеріалу для продукування усних і письмових текстів та для ідентифікації чужомовних висловлень у процесі їх сприймання під час читання та слухання.

Завдання навчання іноземних мов учнів 7 класу зумовлюються метою і спрямовуються на формування таких *умінь*:

- здійснювати спілкування в усній та письмовій формах у межах сфер, тем і ситуацій, визначених модельною навчальною програмою для 7 класу, відповідно до поставлених завдань;
- розуміти на слух зміст автентичних аудіо текстів, кількість і обсяг яких поступово зростає;
- читати і розуміти автентичні писемні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння їх змісту;
- адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів, розглядаючи його як засіб опанування іноземної мови та усвідомленого адаптування його до особливостей і завдань предмету;
- ефективно використовувати в разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- критично оцінювати інформацію та доцільно користуватися нею в різних комунікативних потребах;
- висловлювати свої думки, почуття та ставлення, чітко їх аргументувати;
- ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування;
- обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб і умов спілкування;

- ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов, уміти доцільно добирати відповідні дидактичні засоби.

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються *освітня, виховна й розвивальна* функції не як окремі цілі уроку, а через зміст галузі та навчально-пізнавальні процеси.

Зміст навчання іноземної мови забезпечується єдністю предметного, процесуального й емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння нею в контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою. Такий підхід зумовлює формування готовності до міжкультурної комунікації в межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених модельною навчальною програмою. У 7 класі після завершення *адаптаційного циклу (5–6 класи)* учні більш усвідомлено ставляться до власної освітньої діяльності, їхні навчальні дії також більше орієнтуються на реальні умови використання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування.

Використані джерела

1. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 22 May 2018 on Key Competences for Lifelong Learning. Official Journal of the European Union. 4.6. 2018.

2. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т.М. Рекомендовано МОН України: наказ від 12.07.2021 р. № 795. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf>

МЕДІАЦІЯ ЯК НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СФЕРИ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Світлана Печенізька,

*кандидат філологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України*

Як стає очевидним з реалій сьогодення, потреба у формуванні вмінь правильного тлумачення міжкультурних особливостей зараз постає особливо актуальною для наших громадян через воєнний час, який змушує багато українських родин шукати прихисток за кордоном, несучи з собою проблеми міжкультурної комунікації, соціалізації й інтеграції в чуже середовище. Виклики не обмежуються тільки мовленнєвим бар'єром, оскільки мігрантам безпосередньо доводиться стикатися і з культурою інших країн: з особливостями різних менталітетів, традицій, світоглядів, які можуть кардинально відрізнятись від звичних нам, спричиняючи тим самим додаткові стресофактори й дискомфортні ситуації, з якими не всі здатні впоратися самостійно. Принцип медіації, який базується на глибокому проникненні

в мову і культуру задля її кращого розуміння, дозволяючи знаходити шляхи порозуміння з носіями цієї іншої мови та культури, якраз покликаний максимально знівелювати ті труднощі лінгвокраїнознавчого, психологічного, соціокультурного характеру, які можуть виникати під час міжнаціональної взаємодії. Саме тому феномен «медіації» починає набувати все більшої популярності в Україні як новий вектор розвитку освітньої іншомовної сфери і сучасна навчальна стратегія. Це ще одна проблема, яку має уміти розв'язувати вчитель іноземної мови.

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання «Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment» (2020) від Council of Europe, поняття «медіація» розглядається як **«процес проникнення в мову ('*linguaging*') через фасилітацію розуміння та комунікації»** [8: с. 35]. Існують різні трактування поняття «медіації», втім, як нами досліджено, основним концептом визначення цієї проблеми є саме процес глибокого занурення у мову і культуру задля розуміння і правильного тлумачення її явних і прихованих смислів на основі вербальної і невербальної взаємодії (інтонування, мова тіла, міміка, жести), а також поведінкових особливостей відповідно до контексту спілкування з урахуванням соціокультурного підґрунтя – це визначення, на наш погляд, доцільно взяти за основу термінологічного позиціонування феномену «медіація», який може слугувати сучасною навчальною стратегією, що розширює спектр функцій іноземної мови з метою досягнення більшої результативності в розвитку іншомовної комунікативної компетентності та міжкультурної соціалізації учнів.

В іноземних мовах існує досить немало невідповідностей між буквальним перекладом та реальним значенням, яке вкладають носії мови, через нюансові відтінки значень слів залежно від контексту. Тому так важливо перевіряти технічний переклад онлайн-перекладачів, які можуть не завжди доцільно вловлювати контекстне значення, на відміну від реальних фахівців мови – медіаторів (перекладачів, вчителів, філологів), здатних, керуючись своїм соціолінгвістичним досвідом, а не тільки набутою лексико-граматичною базою іноземної мови, зчитувати й адекватно ретранслювати всім учасникам процесу міжкультурної комунікації сутність закладеної в іншомовному повідомленні ідеї, щоб не виникало викривлених трактувань у сприйнятті змісту чи форми. Мова – це не просто набір літер, звуків та лексико-граматичних правил, це і те, що передається поза цими графічними символами. Мова є віддзеркаленням через особистість індивіда культурного коду нації, традицій, особливостей способу мислення, світосприйняття й самовираження через комунікацію, канал для обміну думками, почуттями, емоціями та подекуди передача прихованих сенсів. Ці смисли можуть входити в протиріччя зі словами як оболонками, що мають виражати зміст ідеї, втім, на жаль, на практиці реального спілкування можуть навпаки заплутувати через суб'єктивізм сприйняття, трансляції або ретрансляції повідомлення комунікаторами. Саме тому необхідно формувати медіативні вміння розтлумачення соціокультурних контекстуальних нюансів для досягнення найкращих результатів під час міжкультурної інтеракції. Ці вміння варто розвивати з учнями на всіх освітніх ланках, застосовуючи принцип медіації у процесі навчання іноземних мов. Цей феномен потребує від учителя урізноманітнення видів навчальної діяльності, спрямованої на удосконалення іншомовного спілкування учнів.

Наприклад, під час вивчення англійської мови, окрім можливих розбіжностей у трактуванні і вживанні певної лексики, учителеві також важливо пояснювати учням у межах набутого ними навчального досвіду і вимог навчальних програм різницю між офіційно визнаними варіантами англійської мови: класичним British English і дещо спрощеною версією American English. Так, в американському та британському варіантах англійської мови відрізняються написання деяких слів (color/colour, center/centre), можуть використовуватися зовсім різні слова на позначення того ж самого (метро – амер. subway / брит. underground), або одне й те саме слово на позначення різних сенсів (dinner – обід у британців, втім вечеря у американців), вимова слів кардинально відрізняється (американці завжди вимовляють -r наприкінці слова як гортанну -р, британці – взагалі не вимовляють прикінцеву -r), по-різному використовуються написання дат та нумерація поверхів у будівлях (у американців схоже за українською логікою, а у британців перший поверх – це «ground floor» («земляний поверх»), тому «first floor» – це вже не перший, хоча саме так перекладається дослівно, а фактично другий, відповідно вся нумерація змінюється) та ін. Зате в усіх варіантах англійської мови «I» (я) завжди пишеться з великої літери, де б не розташовувалося у реченні, що хоча й демонструє акцентне Супер-Его англійців, певний властивий національній самоідентифікації егоцентризм, втім шанобливе ставлення до власного «Я» відбивається так само і на поважному й толерантному ставленні англійців за етикетом до інших «Я», що зчитується насамперед в разі поєднання з кимось у реченні: «you and I» («ми з тобою/вами»/«ви/ти і я»), коли «Я» хоч і з великої літери, втім шанобливо ставиться у реченні на друге місце, пропускаючи вперед іншу особу чи осіб. Про національну культуру шанобливого спілкування також свідчить часте використання ввічливих слів і виразів у фразах повсякденного вжитку на кшталт: «please», «excuse me», «sorry», «thank you», «no problem», «you are welcome», національна звичка завжди посміхатися, бути толерантними до інших, майже відсутність лайливих або грубих слів тощо. Однак «you» не розрізняється на «ти» або шанобливе «Ви», що з одного боку значно спрощує комунікацію, втім з іншого – додає плутанини, оскільки «you» перекладається і як «Ви/ти» в однині, і як «ви» у множині залежно від контексту. Пропоновані зразки спілкування досить широко можуть використовуватися в мовленнєвій практиці медіатора. І це лише окремі лінгвістичні особливості, які мають враховувати комуніканти. А ще існує і невербальна мова спілкування (мова тіла, міміки, інтонації, жестів), яка, за науковими даними, передає 60–80% всієї інформації реципієнту, в той час як слова – лише 20–40%! [5] Так, звичні для однієї нації жести можуть бути сприйняті зовсім інакше представниками інших культур: наприклад, кивок головою на позначення «так», а рух нею в сторони задля «ні» зазвичай зчитується однаково більшістю країн світу, втім є країни, у яких ці жести використовуються на позначення протилежних значень, наприклад: «у Болгарії щоб сказати “так”, потрібно робити рух головою в сторони, а щоб відповісти “ні” – робити кивок вперед» тощо [2].

Вчителів варто наголошувати, що, спілкуючись з представниками іншої культури, важливо брати до уваги поведінкові особливості співрозмовників, оскільки традиції в різних країнах світу можуть значно відрізнятися, починаючись вже з привітань: раніше рукостискання було популярним серед чоловіків, втім з

поширенням тренду гендерної рівності в європейських країнах так стали вітатися/прощатися і з жінками. «У Мексиці на знак привітання Вас можуть схопити за великий палець руки; у сніжній Лапландії, зустрівшись, труться носиками; у країнах Азії вітаються прикладанням долоні; у мусульманських країнах є традиція серед чоловіків охоплювати один одного за талію; у Франції можливі поцілунки в щічку, навіть якщо Ви не знайомі» [2]. Хоча англійці могли б сприйняти доторкання, тим паче поцілунки, або наближення до себе на надто коротку відстань як порушення особистих кордонів – і навіть подати в суд за сексуальне домагання, тому в них не можна чужих дітей гладити по голівці, як звикли українські вчителі проявляти свою емпатію й підтримку учням. У різних націй є свої правила поведінки, формальні й неформальні, так само як і перелік тем, дозволених чи заборонених за етикетом, тож перш ніж спілкуватися з іноземцем, варто дізнатися особливості традицій і менталітету іншої країни, щоб випадково нікого не образити через незнання певних культурних особливостей чи то словом, чи жестом, або некоректною поведінкою.

Отже, відповідно до стратегічних тенденцій розвитку сфери іншомовної освіти України, її соціалізації в світовому просторі, сучасний вчитель іноземної мови має бути не тільки «**фасилітатором**» – **наставником, який полегшує учням навчальний процес**, допомагаючи опановувати формальний аспект іншомовного спілкування, але й «**медіатором**» – **соціокультурним перекладачем, посередником-розтлумовувачем**, здатним також пояснити і неформальні, приховані подекуди за словами чи поведінкою, змістові нюанси в інтерпретації носіїв мови.

Література:

1. Волік, В. В. (2016) Медіація та її місце у процесі навчання іноземної мови // *Парадигма пізнання: Гуманітарні питання № 7 (18)*. 14 с.
2. Жести різних країн світу. URL: <https://andreolli.com.ua/dovidnyk-mandrivnyka/zhesty-riznyh-krayin-svitu.html>
3. Пасічник, О. (2019) Міжкультурна медіація – переосмислення місця і ролі рідної мови у навчанні іноземних мов // *Проблеми сучасного підручника. Випуск 22*. С. 213–223.
4. Редько, В. Г., Пасічник, О. С. (2023) Медіація як вид навчальної діяльності у процесі формування в учнів досвіду іншомовної комунікативної взаємодії // *Навчання іноземних мов у гімназії: Збірник методичних матеріалів для вчителів іноземних мов*. Тернопіль: Лібра Терра. С. 48–54.
5. Спілкування як особливий вид діяльності. Невербальне спілкування (2011): URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management/14868/>
6. Швороб, Л. П. (2023). Міжкультурний підхід у навчанні іноземних мов та формування культурних медіаторів. Острог: Національний університет "Острозька академія". 117 с.
7. Яшник, М. (2023) Рівень володіння англійською та іншими іноземними мовами в Україні: результати кількісного соціологічного дослідження, проведеного у грудні 2022 – січні 2023: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>

8. Council of Europe (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 278 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ ЯК ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ 7-8 КЛАСІВ ГІМНАЗІЙ

Михайло Яковчук,

*науковий співробітник відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України, учитель-методист з німецької мови,
Заслужений учитель України*

Компетентнісне навчання іноземної мови у ЗЗСО відбувається через застосування комунікативно – діяльнісного підходу під час роботи на уроці. Щоб досягти максимального результату, вчитель повинен вміти доцільно дібрати форми та методи навчальної діяльності, створити цікаву атмосферу, де б учні хотіли й не боялися спілкуватися. Найбільш повною мірою виконання комунікативних завдань проявляється у процесі використання мовленнєвих ситуацій, що моделюють різноманітні життєві обставини й передбачають залучення учнів до різних видів мовленнєвої діяльності.

Мовленнєві ситуації, в яких учні опиняються, спонукають їх до висловлення, викликають потребу в спілкуванні. Виконуючи ситуаційні завдання, аналізуючи мовну ситуацію, учні можуть самостійно оволодівати новими знаннями та навичками з культури спілкування й набувати комунікативних умінь. Мовленнєві ситуації дають змогу наблизити навчання до природних умов спілкування в конкретних життєвих ситуаціях, формують уміння орієнтуватися в них, добирати мовні засоби, що відповідають особливостям мовної ситуації (навіщо, кому, в яких умовах і що має бути сказано). Тому, особливу увагу учнів слід спрямовувати на дотримання всіх компонентів мовленнєвої ситуації, які визначають стиль, тип і жанр мовлення: обсяг, тема і основна думка висловлювання, мета і місце спілкування, адресат мовлення тощо. А для наближення до життя навчальних дій, що виконують учні, слід добирати такі ситуації, які відбуваються в повсякденному житті, є зрозумілими і не вимагають додаткових пояснень, а також частіше і доцільніше пропонувати у змісті підручників методи, форми і види роботи, які характерні комунікативній діяльності, цілеспрямовано готувати учнів до їх виконання; дидактично доцільно уніфікувати в кожному тематичному розділі підручників кількісний і якісний склад вправ і завдань для оволодіння змістом навчання іноземної комунікації у процесі компетентісно орієнтованого навчання та здійснювати дидактично доцільний добір ситуаційних завдань, які використовуються для формування іноземної комунікативної компетентності учнів 7-8 класів (Редько, 2021, с. 30–42).

Проаналізувавши зміст чинних шкільних підручників іноземних мов для навчання німецької мови учнів 7-8 класів, можна зробити висновок, що в їх змісті представлені всі сфери і тематика спілкування, мовний і мовленнєвий матеріал, окреслені змістом навчальних програм відповідно до компетентнісного підходу. Проте, на наш погляд, у змісті більшості підручників ще достатньо рідко застосовуються ситуаційні форми роботи, бракує достатньої кількості і чіткої класифікації ситуаційних завдань, спроектованих на формування предметної й ключових компетентностей здобувачів освіти.

Враховуючи презентовані вище концепти, нами розроблені мовленнєві ситуації, орієнтовані на розвиток десяти ключових компетентностей учнів у чинній модельній навчальній програмі (Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, 2021). Вони не тільки сприяють розвитку спілкування у межах певних компетентностей, але й дають змогу проаналізувати рівень володіння учнями відповідними мовленнєвими уміньми і навичками. Наведемо приклади мовленнєвих ситуацій та особливості їх використання. Інтерпретуємо роботу з ними.

Компонентами такої ключової компетентності, як вільне володіння державною мовою, є вміння використовувати українознавчий матеріал у всіх видах мовленнєвої діяльності. Передусім це можливе в межах визначеною модельною програмою теми «**Україна**», під час опанування якої учні вчать представляти іноземною мовою відомості про свою країну, її визначні пам'ятки, а під час вивчення підтеми «**Київ**» – презентувати відомості про столицю України. Наприклад:

Уяви, що твій іноземний друг/твоя іноземна подруга приїжджає до тебе у гості. Ти хотів би показати йому/їй Київ.

- *Які визначні пам'ятки ти неодмінно хотів би (хотіла б) показати йому/їй в Києві ?*
- *Що б ти обрав (обрала): екскурсію містом? Прогулянку? Круїз по Дніпру на теплоході? Чому?*
- *Які музеї ти запропонував (запропонувала)би йому/їй відвідати?*
- *Що б ти ще показав (показала) йому/їй в Україні?*

На уроках іноземної мови формування математичної компетентності передбачає вміння працювати з числами та числовою інформацією. Учні, застосовуючи логіко-математичний інтелект, розв'язують комунікативні і навчальні проблеми. Зазначена компетентність у 7 класі формується ситуаційно, здебільшого у межах відповідних ситуаційних тем. Наприклад, під час вивчення теми «**Після школи**» учні можуть розповісти, як вони розподіляють свій позаурочний час, о котрій годині вони починають виконувати домашні завдання, скільки часу приділяють своїм захопленням, гурткам, секціям тощо (Сотникова, 2020, с. 32).

Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій формуються в межах теми ситуативного спілкування «**Природа**», у процесі засвоєння якої учні ознайомлюються з погодою та природними явищами. Це сприяє вдосконаленню в них умінь описувати іноземною мовою природні явища, аналізувати та оцінювати їх роль у життєдіяльності людини. Словниковий запас учнів дозволяє їм висловлювати

враження від власних спостережень над природою, що дає змогу урізноманітнити тематику спілкування, а також пояснити свої дії. Наприклад:

Багато підлітків полюбляють проводити свій вільний час на природі. Уяви, що твій іноземний друг/твоя іноземна подруга приїжджає до тебе в гості. Він/вона цікавиться екотуризмом в твоїй місцевості. Розкажи йому/їй :

- *Чи любиш ти природу?*
- *Що для тебе означає природа?*
- *Які природні явища можна спостерігати в твоїй місцевості?*
- *Опиши ландшафти в твоїй місцевості.*

Компетентність обізнаність та самовираження у сфері культури потребує сформованих умінь використовувати мову для духовного, культурного й національного самовираження; дотримуватися культури мовлення, висловлювати іноземною мовою власні почуття, переживання й судження. Вона формується в межах тем «**Кулінарні традиції**», «**Театр і кіно**», «**Україна**» та «**Німеччина**» (загальні відомості про Україну та країну, мова якої вивчається).

Наведемо приклад ситуаційного завдання для формування цієї компетентності у 8 класі з теми «**Театр і кіно**»:

Твій друг (твоя подруга) хотів би тебе запросити в кінотеатр. Поспілкуйтесь та з'ясуйте:

- *Фільмам яких жанрів ви надаєте перевагу?*
- *Який кінотеатр ви хотіли б відвідати?*
- *Який фільм ви хотіли б побачити?*
- *Кого ви хотіли б ще запросити?*
- *Що б ви хотіли з собою взяти (попкорн, напої, тощо)?*

Компетентісно орієнтоване навчання іноземної мови учнів 7-8 класів, спрямоване передусім на формування в учнів здатності цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані уміння й навички, набутий навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання з активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю у межах окреслених навчальною програмою орієнтирів у процесі добору й використання мовного та інформаційного матеріалу для продукування усних і письмових текстів та для ідентифікації чужомовних висловлень у процесі їх сприймання під час читання та слухання. Воно вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності (Навчання іноземних мов у гімназії: Збірник методичних матеріалів для вчителів іноземних мов, 2023, с. 8).

Отже, для створення мовленнєвих ситуацій можна виділити такі етапи:

1. Визначити мету мовленнєвої ситуації.
2. Врахувати інтереси і бажання учнів (можливе проведення анкетування або опитування учнів).
3. Визначити тему (підтему) ситуаційного завдання (можна разом з учнями).
4. Дібрати необхідний мовний матеріал для учнів у межах теми (підтеми) спілкування.
5. Дібрати наочні засоби для створення ситуації спілкування (малюнки, тексти, аудіозаписи, відеозаписи, інтернет-ресурси тощо).

6. Поставити перед учнями комунікативне завдання (пояснити, що від них вимагається і до якого результату їм необхідно прийти).

7. Передбачити зміст мовленнєвої ситуації.

8. Рефлексія (обговорення, осмислення результатів роботи: чи вдалося учням разом з учителем досягти поставленого комунікативного завдання і чи допомогли їм при цьому створені умови та наявні необхідні засоби).

Ситуативне спілкування на уроці іноземної мови має бути не тільки максимально наближеним до реального спілкування, зрозумілим учням, а й виховувати в них уважне ставлення до однокласників, формувати почуття колективізму та ініціативності, стимулювати мотивацію до навчання. Тому вчитель, пропонуючи ситуації, повинен урахувувати рівень мовної підготовки учнів, ситуативний характер мовлення (хто говорить/пише, про що, з якою метою, кому та за яких обставин), наявність вербального стимулу для визначення ролей комунікантів і виникнення стосунків між ними, а також передбачити очікуваний результат спілкування.

Використані джерела

1. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т.М.. Рекомендовано МОН України: наказ від 12.07.2021 р. № 795. [URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf)
2. Навчання іноземних мов у гімназії : Збірник методичних матеріалів для вчителів іноземних мов / за заг. ред. Редька В. Г.. Тернопіль : Лібра Терра, 2023. 92 с.
3. Редько В. Г. Дидактичне моделювання мовленнєвих ситуацій як засобів компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти. Український педагогічний журнал. 1. 2021. С. 30–42.
4. Сотникова С. І., Гоголева Г. В. Німецька мова (7-й рік навчання), 7 клас : підруч. для закл. загальн. середн. Освіти. Харків : Ранок, 2020. 240 с.

ВІКОВІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВ 7–9 КЛАСІВ ТА ЇХ ГОТОВНІСТЬ ДО КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Олександр Пасічник,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних
мов Інституту педагогіки НАПН України*

Завдання предметної галузі “іноземна мова” вже не зводиться до оволодіння виключно формальними аспектами мови (граматикою та лексикою) задля умінь читати, перекладати, та висловлюватися в межах вузької шкільної тематики. За останні два десятиліття в умовах утвердження компетентісної парадигми в освіті відбулося значне розширення “прагматичних горизонтів” оволодіння іноземною

мовою. Нині вона розглядається як *засіб міжкультурного спілкування* для вирішення широкого спектра завдань, включаючи формування світоглядних орієнтирів особистості.

Ефективність процесу навчання та досягнення визначених цілей напряму залежить від осмислення й урахування вікових психічних особливостей учнів, оскільки кожен віковий етап характеризується відповідним колом інтересів, роботою механізмів пам'яті та обробки інформації, рівнем уваги, а також готовністю до виконання тих чи інших завдань. Основною характеристикою учнів, які навчаються в 7-9 класах є те, що в цей період дитина перебуває на тому пороговому етапі свого становлення, коли відбувається перехід від дитинства до дорослого життя, формується особистість та визначальні риси її характеру, а психіка доволі пластична, щоб реагувати на всі трансформаційні процеси, які відбуваються навколо.

Як засвідчують психологічні спостереження, чи не найбільш різкі зміни відбуваються в *когнітивній сфері* підлітка. На цьому етапі свого дорослішання підлітки завершують *перехід від конкретного до більш абстрактного мислення*. Вони починають аналізувати ситуацію більш логічно в парадигмі “причинно-наслідкових” концепцій, можуть обмірковувати гіпотетичні ситуації. Усе це свідчить про метафоричність мислення та розвиток уяви. Такий розвиток інтелекту підлітка спонукає їх інтерес до більш абстрактних тем. Саме тому поряд із вирішенням комунікативних завдань побутово-описового характеру (наприклад, розповісти про себе, запитати чи надати інформацію), учителям варто стимулювати в учнів мисленнєві операції вищого порядку (*higher-order thinking skills*). Зокрема умотивувати комунікативну діяльність підлітків через звернення до їх власного досвіду, заохочувати формулювання власних оцінних суджень, аргументування власного вибору або точки зору, оцінювання впливу подій на розвиток ситуації, порівнювати явища і об'єкти, наводити приклади та аналогії, тощо, як це передбачається модельною навчальною програмою у 7-9-му класах.

З іншого боку, розвиток уяви у поєднанні з теоретичним та абстрактним мисленням дає поштовх для розвитку *творчого мислення*. Воно може проявлятися як у формі написання віршів, картин, конструюванні моделей, тобто мати цілком конкретний результат, так і мати більш приховану природу, яка проявляється в тому, що дитина отримує задоволення від самого процесу фантазування. Актуальним для підтримки та заохочення творчості учня на уроці іноземної мови залишається створення учнями власних мовленнєвих продуктів, їх презентація та подальше обговорення в класі.

Завдяки розвитку абстрактного мислення та його переходу на рівень формальних операцій у підлітків відзначається *рефлексивність мислення*: діти спроможні аналізувати дії, які вони виконують, перевіряти ефективність стратегій навчальної діяльності тощо. Ці особистісні якості можуть набувати подальшого розвитку через залучення учнів до самооцінювання та взаємооцінювання.

Намагаючись змодельовати сучасний світ через призму власних уподобань та упереджень, підлітки мимоволі вибудовують власні теорії. Фактично, такий інтелектуальний розвиток свідчить про *становлення світогляду*, в процесі якого відбувається й пошук власного “Я” або так звана *самоідентифікація*, що значною

мірою передбачає ототожнення себе з іншою людиною або навіть цілою соціально-культурною групою. Пошук моделі для наслідування є ще однією з характерних ознак підліткового віку. Наслідуючи певні взірці, учень набуває відповідних норм і цінностей, соціальних ролей, моральних та вольових якостей тих груп, до яких належить або ж намагається належати. Через діяльність, яку підліток виконує з метою утвердити чи наблизити свою приналежність до тієї чи іншої групи відбувається поступове формування його *соціальної ідентичності*. У межах предметної галузі “іноземні мови” досягненню цієї мети сприяє методичний принцип “діалогу культур”. Він передбачає знайомство учня з культурою країни, мова якої вивчається, та презентацією власної. Розглядаючи дві культури через призму програмової тематики, знаходячи спільне та відмінне, в учнів формується усвідомлення своєї соціальної та національної ідентичності. Саме тому завдання на порівняння культур мають бути невід’ємною складовою навчального процесу. На відміну від авторитарних суспільств, де соціальний статус індивіда, рамки дозволеного та моделі поведінки є здебільшого наперед визначені або жорстко регламентовані, сучасне суспільство пропонує особі багату палітру ідентифікаційних ознак: від світоглядних та політичних до професійних та субкультурних. Нині соціальні моделі стають дедалі більш складними, а межі між соціальними нормами є настільки нечіткими, що сучасній людині доволі складно обрати свій шлях. Відтак, важливо актуалізувати ці проблеми в комунікативній діяльності учнів, наскільки це дозволяє рівень іншомовної підготовки. У процесі пошуку власної ідентичності великого значення набувають стосунки зі “значущим іншим” – від того, ким і яким воно буде, залежить формування ціннісних орієнтацій, власної життєвої позиції та планів на майбутнє. Саме тому в процесі навчання іноземних мов учням доцільно презентувати позитивні приклади успішних людей у різних сферах діяльності: від спорту, мистецтва до політики.

Одна з основних особливостей предметної галузі “іноземні мови” полягає в наявності широкої тематики та проблематики, що створює передумови для формування ідентичності підлітка. Психологи наполягають, що, маючи можливість дослідити різні аспекти оточуючого середовища (спорт, кіно, подорожі тощо), пропускаючи їх через власну свідомість та формуючи про них власне уявлення, учень має обов’язково висловитися щодо них. Як зазначають психологи, саме промовляння (так звані думки вголос) дає учням можливість краще усвідомити свої прагнення, мотиви та устремління. Запитання на кшталт “*Who is the person who has had the most positive influence on your life and why?*”, “*What would you do if ... ?*”, “*Why do you think so?*” не лише запускають мовні та мовленнєві механізми, але й ініціюють більш глибокі процеси аналізу та самоаналізу. Відтак, запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності. Також вони є одним із механізмів формування навичок критичного мислення. Відповідаючи на питання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору.

Таким чином, у підлітковому віці складаються передумови для розвитку рефлексії, власної групової приналежності, усвідомлення власної унікальності,

формування часових перспектив, а особистість, що формується, налаштовує свої схильності та таланти у відповідність із ідентифікаційними ролями.

Важливо зазначити, що попри усі зміни, через які проходить дитина у підлітковому віці, її мозок все ще пластичний та уможлиблює відносно легке оволодіння мовою (деякий час вважалося, що оволодіння іноземною мовою погіршується після досягнення підлітком 12-14 років). Окрім того, абстрактність мислення дає змогу підлітку сприймати мову інакше, ніж це було в дитячому віці – конкретне сприйняття іноземної мови (*literal understanding of language*) залишається у минулому. Натомість у підлітковому віці у дитини формуються металінгвістичні навички (*metalinguistic awareness*), що дають їй змогу теоретизувати щодо мовних аспектів, краще розуміти правила граматики та словотвору; використовувати образне мовлення, розуміти сарказм та правильно інтерпретувати багатозначність. Цей етап розвитку мовлення характеризується засвоєнням метафоричної та ідіоматичної лексики. Розширення соціальної сфери підлітка зумовлює зростання асоціативних зв'язків у мовній свідомості, тобто формується індивідуальний стиль і тезаурус.

Хоча механізми пам'яті підлітка працюють інакше, ніж у дитини – він більше не спирається на явища імпринтингу та імітації, однак, як фіксують психологи, здатність до запам'ятовування нових слів і правил перебуває на високому рівні, а подекуди навіть покращуються. Окрім того, підлітки мають кращі навички порівняльного аналізу рідної та іноземної мови, виявлення спільного та відмінного між ними, встановлення закономірностей, де це можливо. Відтак, поряд із виконанням комунікативних завдань, зорієнтованих на вирішення широкого спектра проблем, актуальним залишається питання мовної підготовки учнів, зокрема розширення вокабуляру, проведення мовного аналізу, словотвору та граматичних вправ.

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПТИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ 7 КЛАСУ ГІМНАЗІЇ

Ігор Горошкін,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

відділу навчання іноземних мов,

Інститут педагогіки НАПН України

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» визначено, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання. Учителеві варто усвідомлювати, що види оцінювання диференціюються залежно від його мети.

Оцінювання навчальних досягнень учнів НУШ зазнало значних змін, адже змінилися його функції, роль і призначення. Якщо впродовж багатьох років учителі зазвичай оцінювали рівні сформованості знань, умінь і навичок учнів, то сьогодні набагато важливіше з'ясувати поступ дитини в процесі опанування іноземних мов. А це означає, що варто знати результати навчання та особистісні потенційні можливості учнів.

Орієнтиром, якого прагнуть досягнути учасники освітнього процесу в 7 класах, є рівень В1 володіння іноземною мовою, що відповідає вимогам Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Оцінювання визначених у чинних модельних програмах очікуваних результатів навчання відбувається за допомогою формувального, поточного, підсумкового (тематичного, семестрового, річного) оцінювання тощо. Під час організації оцінювання потрібно враховувати, що для учнів / учениць воно виконує інформаційну, мотиваційну, формувальну, коригувальну, розвивальну, виховну та ін. функції. Для вчителя закладу загальної середньої освіти функційне поле оцінювання ширше й виявляється в низці функцій, як-от: нормативна, діагностувальна, інформаційна, аналітична, коригувальна, прогностична та ін.

Учитель ураховує під час оцінювання результат кінцевого продукту навчальної діяльності. Оскільки ми оцінюємо компетентності, що є багатокомпонентним особистісним надбанням учнів, то необхідно під час оцінювання враховувати всі складники компетентності.

Зазначимо, що в умовах компетентнісного навчання іншомовного спілкування особливого значення набуває проєктна діяльність учнів, що дає змогу оцінити загальнонавчальний, комунікативний і соціокультурний досвід учнів 7 класів. Їхній інтерес викликають такі, наприклад, групові проєкти, як «Спортивні команди», «Спортивні змагання», «Відомі спортсмени», «Мій спортивний досвід» тощо, у процесі підготовки яких учням необхідно створити колаж або мультимедійну презентацію, відеоролик із певної теми. Це дає змогу інтегрувати знання, здобуті на уроках іноземної мови та інформатики, де учні вчаться працювати з засобами інформаційних технологій, з інформаційними джерелами, установлюючи їх достовірність. Крім того, робота в групах (учитель може формувати групи сам або ж учні формують склад груп самостійно за інтересами) сприяє згуртуванню здобувачів освіти, формуванню в них умінь працювати в команді.

Учні 7 класу за своїми потенційними можливостями та навчальним досвідом вже готові до виконання подібних завдань, а тому вчителю доцільно їх активно практикувати.

Продуктивним є залучення учнів до самооцінювання, яке дає їм змогу критично аналізувати власні досягнення, порівнювати їх із результатами інших; самостійно виявляти свої сильні й слабкі сторони, визначати прогалини. Однак для того, щоб учні могли здійснювати самооцінювання об'єктивно, вчитель має ознайомити їх із вимогами до нього, чіткими і зрозумілими критеріями. Важливо навчити дітей не тільки оцінювати власні результати, а й робити висновки з цього, тобто визначати, що вдалося, а що ні, проаналізувати чому не вдалося, окреслити шляхи вдосконалення знань, умінь, навичок, здобування іншомовного комунікативного досвіду тощо.

Допоможуть учням визначати шляхи самовдосконалення такі, наприклад, запитання: *Що нового ви дізналися під час уроку? Які завдання виявилися легкими для вас? Над чим вам треба ще попрацювати? Чого ви навчилися під час уроку? Що найважливіше я засвоїв/засвоїла сьогодні? Про які досягнення я можу звітувати перед собою? Чому ця тема важлива? : Чим збагатив мене цей урок? Що насамперед для себе я усвідомив(-ла)?* Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках іноземної мови в компетентнісному вимірі – актуальна методична

проблема, що зумовлюється впровадженням компетентнісного підходу в освітній процес, зміною функції оцінювання. Воно допомагає відстежувати власний поступ кожного учня/учениці, ефективно використовувати знання іноземної мови для розв'язання актуальних завдань. Особливої актуальності набуває практика залучення учнів до самооцінювання і взаємооцінювання, що, на наш погляд, є важливою їхньою діяльністю з метою виявлення ними рівня своїх навчальних досягнень. У процесі оцінювання учителям важливо орієнтуватися на вимоги до обов'язкових результатів навчання, представлених в Державному стандарті базової середньої освіти. Також варто враховувати всі складники компетентностей, до яких належать знання (знаннєвий компонент), уміння, навички, досвід застосування знань у різноманітних ситуаціях спілкування (діяльнісний компонент), ставлення їх до неї; цінності, які вони засвоюють і приймають; емоції і почуття, актуалізовані на уроках (ціннісний компонент), а також у межах вимог навчальної програми для 7 класу уміння аналізувати власну діяльність, діяльність інших, здійснювати самооцінювання й взаємооцінювання (рефлексійний компонент). Учителям доцільно використовувати відповідні вправи й завдання, що сприяють досягненню цих цілей.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Постанова КМУ від 30.09.2020 р., №898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи (2016). МОН України. Київ, 40. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (2021)/ Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М. *Рекомендовано МОН України* (від 12.07.2021 наказ № 795). Київ : МОН України, 42.
7. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (2021)/ Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В. *Рекомендовано МОН України* (від 12.07.2021 наказ № 795). Київ : МОН України, 2021, 55.

ЗРУШЕННЯ У ЗМІСТІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В 7 КЛАСІ ЗА МОДЕЛЬНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПРОГРАМАМИ І ПІДРУЧНИКАМИ НУШ

Олена Пометун,

д.п.н., професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

За модельними навчальними програмами (далі – МНП), створеними авторськими колективами відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки

НАПН України, «Історія України» і «Всесвітня історія» викладаються в 7-9 класах як два окремі предмети, які складаються з курсів для кожного класу [1; 2].

Відповідно до Державного стандарту освіти вони належать до *предметного циклу базової середньої освіти*, що визначає їх місце в системі шкільної громадянської та історичної освіти й поміж інших навчальних предметів і курсів та закладає основи подальшого вивчення їх в рамках освітньої галузі у профільній школі.

На цьому етапі шкільного життя в учнів/учениць виникають нові мотиви учіння і моделі поведінки: бути освіченими, самостійними, зокрема й у навчанні і пошуку нових знань, які поступово стають цінністю, активно випробовувати свої сили в різних галузях знань і в різних видах діяльності, самостверджуватись в класному колективі. Це обумовлює необхідність врахування в змісті програм і в організації освітнього процесу їхніх психолого-педагогічних особливостей, поступового розширення та ускладнення історичних і громадянознавчих знань, розвитку предметних і міжпредметних умінь, урізноманітнення видів навчальної діяльності, що відбивається на вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів/учениць.

З огляду на вищезазначене, *метою навчання історії у 7–9 класах, узгодженою з метою освітньої галузі в МНП визначено розвиток в учнівства національної і громадянської ідентичності, патріотизму та почуття власної гідності, осмислення минулого і сучасності та зв'язків між ними, відданості політичним, морально-духовним і культурним цінностям українського народу, Європейського Союзу й інших демократичних країн, прихильності ідеям миру, демократії, прав і свобод людини й громадянина.*

Завдання, спрямовані на досягнення мети, реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені у Додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти з урахуванням особливостей предметного циклу, зокрема відображаючи вміння і якості особистості (компетентності), які мають бути сформовані/розвинуті через активну діяльність. Вони передбачають, що наприкінці предметного циклу *учень/учениця будуть здатні:*

– орієнтуватись в історичному часі: пов'язувати події, явища, процеси з певними історичними періодами; синхронізувати події, явища і процеси; визначати і виокремлювати історичні періоди (епохи) за характерними ознаками; використовувати періодизацію як предмет дослідження;

– орієнтуватись у соціально-історичному просторі: визначати просторові (територіальні) межі історичних подій, явищ і процесів; встановлювати залежності між історичним та географічним просторами; визначати локальний, регіональний, національний і глобальний виміри історичних подій, явищ і процесів; пояснювати зумовленість історичних подій, явищ, процесів, діяльності людей природно-географічним середовищем, взаємодію людини і природи; характеризувати вплив різних чинників на формування громадського простору;

– розкривати цілісність і тяглість історичного процесу: характеризувати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі й просторі; аналізувати взаємозв'язки та взаємовпливи історичних подій, явищ, процесів, вчинків історичних осіб; розпізнавати і пояснювати прояви історичних змін та історичних процесів у певний період (історичну епоху);

– добирати, класифікувати, аналізувати й критично оцінювати джерела історичної та суспільно значущої інформації: добирати відомості, необхідні для виконання пізнавального і творчого завдання; аналізувати та синтезувати історичну інформацію; визначати достовірність історичних джерел, різних інтерпретацій історичної та суспільної інформації; розпізнавати способи маніпулювання інформацією та ознаки пропаганди;

– інтерпретувати факти, явища, процеси минулого і сучасного; формулювати судження, гіпотезу; добирати та оцінювати аргументи для підтвердження певного судження; дискутувати стосовно важливих для суспільства питань минулого та сучасного;

– усвідомлювати власну гідність та ідентичність; аналізувати свою належність до різних спільнот; пізнавати себе, свої якості та здібності, розвивати і конструктивно їх реалізувати на уроках; пояснювати, що означає бути відповідальним громадянином України;

– діяти з урахуванням принципів демократії, прав людини, прав та обов'язків громадянина: доводити необхідність захисту прав і гідності людини; дотримуватися законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності; тлумачити сутність принципів та механізмів демократії; брати участь у житті школи й громади.

Розвиток громадянського суспільства в Україні, послідовна інтеграція української держави в систему європейських і світових цінностей та демократії потребує формування в учнів/учениць знань, навичок, ставлень та ціннісних характеристик для підтримки, захисту й просування цих ідей. У реаліях сучасного українського суспільства гостро актуалізована проблема формування національної та громадянської ідентичностей, оскільки ідентичність громадян, об'єднаних не тільки формальною належністю до однієї держави, а й спільною історичною пам'яттю, системою цінностей і смислів є фундаментом державності. В цьому контексті історія та громадянська освіта покликані надати учням цілеспрямований і змістовний навчальний досвід, що відобразить історичне минуле й сучасні суспільні реалії та сприятиме розвитку відповідних якостей і компетентностей особистості.

Зміст історичного матеріалу в обох пропонованих МНП базований на таких пріоритетах:

- акцент на формуванні національної та громадянської ідентичностей учнів/учениць;
- людиноцентризм;
- увиразнення національних і загальнолюдських цінностей у минулому й сьогоденні;
- оптимальне поєднання та взаємозв'язок національної, регіональної та локальної історії;
- багатоперспективність і полікультурність;
- зв'язок минулого і сьогодення;
- внутрішньогалузева та міжгалузева інтеграція [1; 2].

Як вже зазначалось, названі МНП передбачають викладання у 7-9 класах двох окремих предметів громадянської й історичної галузі. Збереження такої структури на

базовому рівні історичної освіти, на нашу думку, є доцільним у зв'язку із актуальністю піднесення національної самосвідомості громадян, розвитку національної пам'яті, забезпечення активної підтримки України світовою спільнотою.

Водночас формування/розвиток в учнів/учениць розуміння цілісності історичного процесу, увиразнення спільних явищ, тенденцій у минулому і сучасності України та Європи V–XV ст., особливостей вітчизняного минулого й сьогодення неможливі без внутрішньогалузевої та міжгалузевої інтеграції змісту й діяльності учнів/учениць. Тому інтеграцію як один із ключових складників Державного стандарту базової середньої освіти і послідовної реалізації компетентнісного підходу в обох МНП реалізовано за рахунок таких складників:

- викладання курсів у всіх класах здійснюється у хронологічній послідовності та передбачає хронологічно узгоджений /синхронізований виклад подій і явищ історії України й всесвітньої історії;
- включення в зміст окремих курсів у кожному класі обов'язкового інтегрованого компонента (вступного випереджального та підсумкового узагальнень) на початку і наприкінці кожного класу³;
- виокремлення в кожному курсі елементів/сюжетів інтегрованого змісту для цілісного висвітлення перебігу історичного процесу (розгляд подій і процесів української історії у контексті європейської і світової історії, дослідження впливу подій і процесів в Україні на інші країни тощо);
- акцент на формуванні і розвитку ключових компетентностей і наскрізних/предметних умінь освітньої галузі (на рівні визначень і алгоритмів пізнавальної діяльності);
- застосування інтегрованих завдань і проєктів, зокрема через реалізацію рекомендованих у цій програмі видів діяльності;
- збереження наступності з інтегрованим курсом адаптаційного циклу базового рівня освіти (5–6 класи).

Обидві МНП структуровані за розділами, що містять переліки питань для розгляду без фіксованої кількості годин, що дає вчителю змогу варіювати освітній процес з урахуванням особливостей конкретного класу. Вчитель також може самостійно визначати тему і фокус кожного уроку, відбирати з переліку результати для досягнення на занятті й матеріал, що вивчатиметься.

Зупинимось детальніше на структурі і особливостях змісту курсів Історії України і всесвітньої історії у 7 класі.

У процесі викладання «Історії України» в 7 класі вчителю варто звернути увагу, по-перше, на оновлення деяких концепцій і понять. Насамперед наголосимо на тому, що видалення російських наративів зі змісту середньовічної історії України обумовлює необхідність вдумливого застосування правильної

³ Автори пропонують проведення у кожному випадку двох вступних та узагальнювальних інтегрованих уроків. Наприклад, перший з інтегрованих уроків у 7-му класі охоплює питання 1. Цивілізації стародавніх часів та їхні здобутки 2. Періодизація Середньовіччя в історії людства та України 3. Україна в контексті європейського Середньовіччя. Другий інтегрований урок з цієї теми присвячується розгляду питань: 1. Джерела історії Середньовіччя 2. Велике переселення народів та його наслідки. Розселення слов'ян. Такий підхід дає змогу формувати в учнів уявлення про європейський контекст в історії України і водночас відразу виокремлювати особливості її розвитку, а потім переходити до глибокого вивчення цих питань.

термінології. Так, уже назва розділу I МНП [1] «*Виникнення та становлення Київської держави*» акцентує на тому, на теренах України формувалась східнослов'янська державність з центром у Києві. Причому в змісті розділу відображено роль, яку відіграли у цьому процесі військово-торговельні групи норманів-русів. Цей етап середньовічної історії України характеризується лише початками формування державного утворення. Навіть діяльність перших князів (яка значною мірою викладається на основі літопису, а, отже, є напівміфічною) не можна вважати повноцінним «великим князюванням», це скоріше князі – військові вожді, а не державні діячі. І реформи княгині Ольги насправді були однією з перших спроб встановлення «загальних правил» співіснування різних земель в одному державному утворенні.

До перших «державників» можемо віднести лише Володимира Великого і Ярослава Мудрого, які доклали зусиль до реального (а не лише формального) об'єднання земель і зміцнення киеворуської народності. Це закріплено у назві розділу 2 «*Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X — в першій половині XI ст.*». У цей період є сенс говорити про державу, яку називаємо «Русь-Україна» в кордонах, що нагадують сучасну територію. Дітям варто пояснити появу цього терміну як назви твору М.Грушевського і його важливість нині для відокремлення України-Русі від уявної «Київської Русі» В.Путіна і всього, що пов'язано з терміном «руський» як етнічного позначення населення РФ.

У змісті курсу також варто наголосити на новому трактуванні періоду XII–XIII ст., коли зі складу Русі-України виокремлюються удільні князівства. Держава продовжує існування як поліцентрична, коли державні утворення розвиваються самостійно, зберігаючи зв'язки, традиції, династичні шлюби і культуру. Цей період і є часом найбільшого розвитку руських земель, який було перервано монгольською навалою.

Наступний розділ програми 4 називається «*Волинь і Галичина кінця XII – середини XIII ст. Волинсько-Галицьке князівство (Держава Романовичів) середини XIII–XIV ст.*», що закріплює два етапи розвитку цього державного формування. Перехід до назви «Волинсько-Галицьке князівство» є обґрунтованим, бо насправді його засновниками були волинські князі. Синонімічною є назва цього утворення за правлячою династією – Романовичів. Бажаним також є відмова поіменування князя Данила Романовича як «Данили Галицького», теж поширеного московитами для підкреслення местечковості його діяльності.

Нарешті у розділі 5, пов'язаному із переходом руських земель під владу інших держав, бажано об'єктивного подавати питання збереження суб'єктності та позбавлення різних територій цієї суб'єктності, важливість політичних, економічних і соціокультурних взаємовпливів, що супроводжували зміну кордонів.

Ці та інші зміни змісту курсу 7 класу відображені у підручнику «Історія України» (автори О.Пометун, О.Дудар та Н.Гупан) [3]. Тож для використання сучасних трактувань і формулювання відповідних завдань для учнів вчитель може звернутись до цієї навчальної книги.

Що стосується змін у змісті всесвітньої історії середніх віків, то він відображається в МНП [2] більш-менш традиційно, поєднуючи проблемно-тематичний і країнознавчий підхід. Проблемно-тематичний підхід дає змогу

розглядати розвиток окремих країн/регіонів із дослідженням сукупності питань, пов'язаних із базовими знаннями Державного стандарту:

Взаємодія людини і природи. Спосіб життя населення.

Організація життя суспільства. Спільноти. Відносини в суспільстві.

Держава, влада, право і закон в минулому і сьогоденні.

Духовний світ людини. Культура.

Цей підхід відкриває широкі можливості не лише для інтеграції історичного і громадянсько-національного змісту, а й для організації різноманітної дослідницької діяльності учнів/учениць, зокрема на вищих рівнях мисленнєвої діяльності (за таксономією Б.Блума та ін.): порівняння, аналізу, узагальнення, створення тощо. Послідовне опанування основних понять, пов'язаних із розвитком і зміною в економіці, політиці, соціальній і культурній сферах окремих державних утворень і територій, уможливорює поступове ускладнення навчального матеріалу, деталізацію подій і явищ, більш глибоке розуміння учнями зв'язку між ними: причинно-наслідкових, хронологічних, просторових і тенденцій суспільного розвитку.

Як й історія інших періодів, матеріал з історії середньовіччя важливий для формування основ розуміння розвитку людства, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, а в ширшому значенні – основ загальної культури здобувачів освіти. Ці підходи програми відображені у відповідному підручнику (автори О.Пометун, Ю. Малієнко, О.Дудар) [4].

Зрозуміло, що оновлення змісту курсів історії не знижує важливості забезпечення емоційно-ціннісного впливу на учнів/учениць: почуття гордості і причетності до героїчних минулих та сучасних подій та усвідомлення історичної відповідальності за події в суспільстві і державі, поваги до національних символів та святинь культурно-історичних цінностей суспільства та держави, гордості за приналежність до свого народу.

Для реального досягнення навчальних результатів, на яких наголошує Державний стандарт освіти, необхідним є застосування діяльнісного підходу у навчанні. Головним у цьому підході є діяльність учнів: участь у дискусіях і обговореннях на уроці, робота і парах і групах, формулювання власних висновків, оцінок та ідей, розвиток уміння осмислювати інформацію з різних джерел; вирішувати практичні завдання, виконувати навчальні проєкти тощо. Така діяльність на відповідному історичному змісті дозволяє дитині зробити власний свідомий вибір на користь української ідентичності та патріотизму.

Системне застосування методів і технологій активного навчання історії як от мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів (випадків, реальних ситуацій суспільного життя), проєктна технологія, взаємонавчання, робота в малих групах, драматизація, портфоліо тощо має системно поєднуватися з іншими методами навчання, зокрема, із роботою з різноманітними джерелами (підручником, медіа текстами, візуальними джерелами тощо). Широкі можливості для організації такого навчання надають названі вище підручники.

Нарешті наголосимо на важливості створення позитивної атмосфери навчання, ефективного й безпечного освітнього середовища, побудови взаємовідносин учасників освітнього процесу на партнерських засадах і взаємоповазі. Без цього

активне навчання із застосуванням адекватних йому форм, методів і засобів неможливе.

Використані джерела

1. Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Гупан Н. М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/901/90134/Istoriya_Ukrayiny_7-9_kl_Pometun_ta_in-0.pdf
2. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти ((авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.) В.). https://osvita.ua/doc/files/news/901/90135/Vsesvitnya_istoriya_7-9_kl_Pometun_ta_in.pdf
3. Пометун О., Дудар О. В., Гупан Н.М. Історія України. Підручник для 7 класу закладів заг. сер. освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2024. 208 с.
4. Пометун О., Малієнко Ю., Дудар О. Всесвітня історія Підручник для 7 класу закладів заг. сер. освіти. К. : Видавничий дім «Освіта», 2024. 224 с.

ЯК ОБРАТИ ПІДРУЧНИК ДЛЯ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УЧНІВ

Нестор Гупан,

д.п.н., професор,

головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Одним з актуальних питань сьогодні є потреба в зміцненні як військового та економічного, так і соціокультурного фундамента української державності, що потребує об'єднання громадян не лише формальною належністю до однієї держави, а й спільною системою цінностей і смислів, спільною історичною пам'яттю. Під історичною пам'яттю розуміють складний феномен, який поєднує в собі історичні знання, культурні традиції, колективну свідомість та емоційний досвід певної спільноти. Він існує як на рівні спільноти людей, так і на рівні окремої людини. Вміст історичної пам'яті як одного зі складників свідомості людини є індивідуальним і визначається місцем її проживання, особистою діяльністю й інтересами, сімейними традиціями, оточенням тощо. На формування історичної пам'яті людини впливає багато чинників. Одним з них є шкільна історична освіта.

Щоб здійснювати вплив на формування історичної пам'яті в навчанні історії в школі, зокрема й засобами підручника з історії України, вчителю варто розуміти, як підручник може впливати на цей процес і, відповідно, який підручник обрати для використання під час конкурсу. Для оцінки впливу на потенціал того чи іншого підручника на формування історичної пам'яті учнів можна скористатись деякими зрозумілими критеріями, на яких буде наголошено нижче.

Підручник з вітчизняної історії вбудовується у процес формування історичної пам'яті дітей у 5–6 класі, коли в учнів вже є відповідна основа, яка ґрунтується на їхньому власному життєвому досвіді. Далі відбувається поетапний розвиток та корегування історичної пам'яті. Провідну роль тут відіграє систематичний шкільний

курс історії України, який починається із 7-го класу і продовжується до останнього – 12-го.

Перший із критеріїв, про які йшлося, пов'язаний із тим, що саме підручник є основним засобом формування коректного історичного словника учнів. А це є принципово важливим, оскільки система понять і концепцій створює основу історичної свідомості учнів, на яку спирається історична пам'ять. І на цьому аспекті оцінки підручника має бути зосереджена увага вчителів і методистів, насамперед щодо курсу історії України 7-го класу, де відбулись значні зміни у поняттєво-категоріальному апараті.

Наприклад, одним із ключових термінів вітчизняної середньовічної історії є «Русь». Базовим він є й у розвитку історичної пам'яті семикласників. Варто наголосити, що у продовж останніх років цей термін й поняття реконструювалися та змінювалися під впливом корегування дослідницьких підходів істориків (а відповідно й авторів шкільних підручників) внаслідок суспільно-політичних процесів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України. Зокрема в авторських версіях попередніх часів у вітчизняній історіографії середньовічної історії домінувало поняття «Київська Русь». До наукового обігу воно було введено імперськими російськими істориками в XIX ст., тобто воно не є автентичним стосовно історичних подій, пов'язаних з існуванням Русі в IX–XIII ст. Окрім того, оперування істориками поняттям «Київська Русь» зумовлювалося здебільшого політичним меркантилізмом, ніж науковими потребами.

Насправді цей термін став віддзеркаленням боротьби у російському й українському політикумі за спадщину історичних витоків своєї державності. Російські історики тлумачили Київську Русь як периферійну частину Великої Русі, а вітчизняні прагнули посилити ідентифікацію України з територією всієї Русі й акцентували увагу на тому, що центром останньої був Київ. Та попри модернізацію назви «Русь» на «Київську Русь», претензії російських політиків та істориків на більш давню власну історію досі не вщухають, хоча реальних (наукових) підстав для такого перегляду немає.

Водночас у підручниках з історії України (7 кл.) школярі постійно стикалися з розбіжностями, оскільки в авторському тексті читали про «Київську Русь», а в документах, представлених фрагментами літописів, йшлося лише про «Русь». Тож цілком логічно, що автори шкільних підручників стали послуговуватися автентичною назвою українських територій в історичній ретроспективі. Ще більше радикалізувала цей термін у розробленні шкільних текстів з вітчизняної історії повномасштабна війна РФ проти України, розпочата у 2022 р. Того ж року Міністерство освіти і науки України опублікувало оновлену «Навчальну програму для закладів загальної середньої освіти» з історії, де вже йшлося виключно про «Русь-Україну». Згодом такі ж зміни відбулися й у підручниках для 7 класу, виданих 2024 р. Тож трансформація поняття «Київська Русь» в «Русь» та «Русь-Україну» з додаванням термінів, адекватних тому чи іншому етапу розвитку української державності як ось «Києворуська держава» та «східнослов'янська держава з центром у Києві», сталася в шкільних підручниках з історії внаслідок актуалізації та еволюції резонансних тем, пов'язаних із впливом суспільно-політичних процесів, що призвели до дискусій про

історичну пам'ять. І сьогодні застосування авторами цього терміну, як і інших, про які йдеться нижче, є маркером сучасності та науковості підручника.

Наступним критерієм є визначення того, як підручник може впливати на розвиток історичної пам'яті учнів у напрямі розвіювання стереотипів, міфів та негативних уявлень щодо інших народів або осіб. Наприклад, до недавнього часу у навчальних книгах з історії для 7 класу використовувався термін «монголо-татари» які захопили в 1240 р. Київ. Проте використання цього терміну було некоректним, оскільки татари самі стали жертвою монгольської агресії і були поневолені загарбниками. А застосування цього терміну сприймалося нащадками татар (у тому числі кримських) як образа їхньої історичної пам'яті.

Некомфортно почувалися і семикласники татарської національності, навчаючись в українській школі й маючи таке несправедливе історичне тавро. У згаданій вище «Навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти» з історії 2022 р. ця недоречність виправлена і йдеться виключно про «монгольську навалу», що відповідним чином має відобразитись у сучасних підручниках.

Наступним критерієм потенціалу підручника в розвитку історичної пам'яті учнів є об'єктивність, неупередженість і толерантність висвітлення історичних подій. Такі підходи в сучасному підручникотворенні обумовлюються рівнем демократичності українського суспільства й зацікавленістю шкільної освітньої системи в розвитку критичного мислення учнів.

Цікавим у цьому контексті є підходи до висвітлення персоналій у підручниках з історії України в 7-му класі. Особливо це стосується політичної еліти, передусім коронованих осіб (княгиня Ольга, князь Ігор та ін.). Здебільшого, маючи на меті сформувати в учнів позитивне ставлення до князя Ігоря та його дружини – княгині Ольги, автори шкільних підручників поверхнево пояснюють причини вбивства деревлянами Ігоря. Проте історикам добре відомо, що князь загинув, бо порушив традицію (вона діяла на той час як правова норма) – збирати данину один раз на рік, а не двічі, як це спробував учинити Ігор.

Окрім того деревляни відстоювали самостійність від київських правителів роду Рюриковичів. Тож княгиня Ольга помстилася за смерть свого чоловіка, який вчинив злочин щодо деревлян. Тобто питання «справедливості» покарання тут не на користь княгині. Очевидно, що не можна, як автори деяких підручників, схвалювати «винахідливість» Ольги в розправі над деревлянами як запоруку її подальшого ефективного управління державою.

Звісно, формувати позитивний образ княгині зручніше, не вдаючись у з'ясування причин загибелі її чоловіка, оскільки тоді складніше переконувати учнів у справедливості її діянь та пояснювати, чому в сучасній Україні за видатні заслуги перед державою, жінок нагороджують «Орденем княгині Ольги». Вшанування цією державною нагородою жінок Коростенщини (нащадків деревлян), з огляду на історичну ретроспективу, може дисонувати з історичною пам'яттю школярів та їхніх родин.

Таким чином, обираючи підручник з історії тих чи тих авторів, бажано враховувати і те, який вплив він може здійснити на розвиток історичної пам'яті учнів, зокрема послуговуючись названими вище критеріями: 1) приведення у відповідність до сучасних поглядів поняттєвого апарату підручника; 2) потенціал навчального

матеріалу підручника у розвіювання стереотипів, міфів та негативних уявлень про інші народи або історичні постаті 3) об'єктивність, неупередженість і толерантність авторського тексту й інших складників підручника у висвітленні історичних подій.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ УЧНІВ ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА

Лілія Рябовол,

*д.п.н., професор, головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти*

Тетяна Ремех,

к.п.н., ст. дослідник, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти

Відповідно до навчальної програми «Основи правознавства» (9 клас) метою цього навчального предмета є сприяння становленню особистості учня / учениці, розвитку критичного мислення й логіки, здатності розуміти й оцінювати правові явища та процеси, аналізувати різноманітні життєві ситуації відповідно до дії правових норм; вміння ставити запитання та шукати відповіді щодо ролі права, значення прав людини в житті суспільства і держави (<http://surl.li/qwrzjk>). Умовою її досягнення є реалізація діяльнісного підходу, що передбачає спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти (<http://surl.li/epcatt>).

Діяльнісний підхід дає змогу підвищити пізнавальну активність кожного учня/учениці, залучити їх до навчання. Основною формою такого навчання є практичне заняття, під час учні/учениці закріплюють, поглиблюють, розширюють та застосовують набуті теоретичні знання. Такі заняття спрямовані на формування й розвиток у здобувачів освіти загальнонавчальних і предметних умінь і навичок, ціннісно-емоційного ставлення до предмета вивчення. Зауважимо, що практичні заняття мають бути обов'язковим складником навчання здобувачів освіти «Основ правознавства».

Звертаємо увагу, що навчальною програмою передбачено тематичні практичні заняття, тобто вони мають певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми. З огляду на те, що компетентність як результат навчання учня/учениці набувається в діяльності, рекомендуємо проводити щонайменше одне практичне заняття із запропонованих програмою до розділу чи теми. Також навчальною програмою передбачено резервний час, який учитель може використати для проведення практичних занять.

При організації та проведенні практичного заняття рекомендуємо послідовно реалізувати такі етапи:

1. Вивчення (опрацювання) учнями/ученицями нового матеріалу за різними джерелами правової інформації (підручник, нормативно-правовий акт тощо).

2. Обговорення можливостей застосування інформації. Наприклад: усвідомлення, розуміння й осмислення учнем/ученицею обставин, що виключають шкідливість діяння, дає змогу з цих позицій проаналізувати й дати оцінку конкретних ситуацій; усвідомлення учнем/ученицею сутності та призначення звернень громадян сприяє формуванню моделі поведінки щодо звернення в певній ситуації до компетентного органу з документом відповідного виду (заява, скарга, претензія).

3. Постановка проблеми, формулювання вчителем завдання, ситуації, яка потребує юридичного аналізу. Вчитель має повідомити учням/ученицям завдання, описати умови, зміст явища, процесу, ситуації державно-правової дійсності, вказати джерела правової інформації, які слід опрацювати для аналізу чи розв'язання, актуалізувати знання і досвід, набуті ними раніше, мотивувати їхню навчальну діяльність. Зауважимо, що завдання для учнів/учениць слід формулювати, вказуючи спосіб діяльності через дієслова: схарактеризуйте, доведіть, обґрунтуйте, проаналізуйте, дайте визначення, юридичну оцінку, порівняйте, вкажіть види, підстави тощо. Учні/ученицям 9 класу доцільно пропонувати для виконання нескладні завдання на підтвердження теоретичних положень юриспруденції.

4. Встановлення конкретної норми права, що регулює відносини в означеній ситуації, або пошук іншого необхідного теоретичного матеріалу з використанням різноманітних джерел (підручника, посібників, довідкового матеріалу, інтернет-ресурсів тощо) та виконання завдання. На цьому етапі доцільно організувати індивідуальну/парну/групову роботу учнів/учениць над певними аспектами змісту теми заняття.

5. Усний/письмовий виклад (представлення) результатів заняття та їх загальне обговорення (у загальному колі).

6. Переосмислення учнем/ученицею нових знань у теоретичному, практичному, ціннісному аспектах, включення їх в систему своїх правових знань.

7. Оцінювання навчальної діяльності учнів/учениць.

Обов'язковим елементом практичного заняття з основ правознавства має бути робота здобувачів освіти з джерелами права, а також складання документів юридичного характеру з невисоким рівнем складності змісту та невеликим обсягом. Наведемо приклади: 1) на занятті на тему «Звернення громадян» учні/учениці 9 класу мають не лише характеризувати законодавство, яке регулює процедуру звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, а й навчитися складати такі звернення (заяви, пропозиції, скарги); 2) на занятті «Захист прав споживачів» у них мають сформуватися вміння захищати права як споживача, зокрема, звертатися зі скаргою до уповноважених державних органів, які повинні забезпечувати цей захист; 3) результатом практичного заняття «Працевлаштування неповнолітніх» має стати вміння складати заяву про прийом на роботу або звільнення з неї.

Для ефективної організації роботи учнів/учениць із джерелами правової інформації на уроках з основ правознавства рекомендуємо:

відібрати й чітко окреслити матеріал, який підлягає засвоєнню шляхом опрацювання учнями/ученицями положень певного джерела з урахуванням його доступності;

перед роботою з джерелом інформації пояснити учням/ученицям його структуру (наприклад, якщо йдеться про кодекс) та спрямувати їхню діяльність (дати коротку інструкцію);

під час роботи учнів / учениць з джерелом спостерігати за ними, вчасно виявляти ускладнення й надавати необхідну допомогу;

роботу з джерелом, зокрема підручником, не проводити протягом усього уроку, а поєднувати з іншими методами і прийомами;

індивідуалізувати і диференціювати роботу з джерелами залежно від пізнавальних інтересів і здібностей учнів/учениць, впроваджувати у навчання поступово, починаючи від завдань на рецепцію й відтворення певної інформації до виконання проблемних і творчих завдань.

Звертаємо увагу, що робота здобувачів освіти із нормативно-правовими актами як особливими джерелами правової інформації має бути обов'язковим складником практичного заняття. В 9 класі – це робота переважно з витягами та/або невеликими за обсягом документами. Для формування й розвитку в учнів/учениць відповідних предметних умінь пропонуємо використовувати трьохетапну модель, орієнтовану на поступове зростання їхньої самостійності, перехід від репродуктивної до творчої діяльності:

1) формування рецептивно-репродуктивних умінь: знаходити потрібну інформацію у тексті, зокрема, визначати правове поняття, описувати певну юридичну процедуру тощо, та відтворювати цю інформацію; здійснювати посилення на статтю нормативно-правового акту; давати загальну характеристику структури акту; розробляти / складати нескладні схеми, таблиці за текстом. Приклади завдань: Скільки книг містить Цивільний кодекс України? Назвіть їх; Які права мають іноземці за Конституцією України і Законом України «Про іноземців»; За Конституцією України опишіть процедуру оголошення імпичменту Президенту України; Назвіть ознаки шлюбу/сім'ї за Сімейним кодексом України;

2) розвиток перетворюючих вмінь: аналізувати текст, визначати його частини; порівнювати і співвідносити правові поняття, визначені в різних актах або різних частинах акту, конкретизувати їх; узагальнювати і систематизувати інформацію; складати таблиці, більш складні схеми, конспекти. Приклади завдань: На основі Розділу II Конституції України встановіть, які особисті права і свободи належать людині і громадянину в Україні. Назвіть їх. Яке з них ви реалізуєте вже сьогодні?; Використовуючи положення Цивільного кодексу України, порівняйте поняття «фізична особа» та «юридична особа» «фізична особа» та «фізична особа-підприємець»;

3) формування творчо-пошукових вмінь: використовувати інформацію різних нормативно-правових актів з певного питання; робити висновки на основі використання різних статей одного або різних нормативно-правових актів, визначати правові колізії; співвідносити правові приписи з життям; висловлювати власну думку, використовуючи інформацію правових джерел. Приклади завдань: На підставі статей Кримінального кодексу України визначіть поняття «крадіжка», назвіть види крадіжки, порівняйте її з іншими видами кримінальних правопорушень проти власності. Висловіть особисте ставлення до таких правопорушень; Охарактеризуйте пропорційну або мажоритарну виборчу систему та вкажіть її переваги і недоліки.

Організація й проведення практичного заняття потребує відповідної підготовки вчителя, яка за змістом може бути такою:

опрацювання вчителем змісту теми (за підручником чи іншими джерелами), визначення в ній ключових моментів;

ознайомлення з додатковою літературою та інтернет джерелами, підбір (за потреби) джерел інформації для учнів чіткого змісту, відповідного обсягу, з активними посиланнями;

складання плану заняття з визначенням тривалості кожного етапу як-от: вступне слово вчителя (мотиваційне завдання); оголошення мети й завдань; інструктаж із виконання практичних завдань; практична частина (індивідуальна/кооперативна/фронтальна робота учнів/учениць); презентація результатів індивідуальної чи групової роботи учнів/учениць; підбиття підсумків; оцінювання (взаємооцінювання, самооцінювання);

підбір пізнавальних завдань для роботи учнів/учениць у класі й удома та форм для самооцінювання й взаємооцінювання їх.

Наголосимо, що ефективне практичне заняття з основ правознавства в 9 класі передбачає велику частку самостійної роботи учнів/учениць – вона має становити 70-80% навчального часу такого заняття. Тут учителю відведено роль консультанта – організатора самостійної дослідницької, творчої діяльності учнів/учениць. Він також надає їм допомогу як при опрацюванні теоретичного матеріалу заняття, так і при виконанні ними завдань відповідно до їхніх пізнавальних можливостей і потреб.

Насамкінець пропонуємо теми практичних занять із навчальної програми «Основи правознавства» (2022 р.)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>:

Розділ	Теми
I. Основи теорії права і держави	Соціальне призначення держави
II. Реалізація права	Обставини, що виключають юридичну відповідальність
III. Взаємозв'язок людини і держави	Зобов'язання держави у сфері прав людини: повага, захист, забезпечення Особливості додержання прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах правового режиму надзвичайного або воєнного стану
IV. Неповнолітні як суб'єкти цивільних, сімейних, трудових, адміністративних і кримінальних правовідносин	Неповнолітні як користувачі мережі Інтернет Здійснення права неповнолітніх на результати інтелектуальної власності Захист прав дитини від жорстокого поводження, експлуатації або інших форм насильства
V. Правнича професія	Професійна етика правника Зустріч із представниками правничих професій, правозахисниками» Права та обов'язки неповнолітніх під час

Методичні розробки окремих практичних занять з основ правознавства розміщено на сторінці відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України у Фейсбук за покликанням: <https://www.facebook.com/Відділ-суспільствознавчої-освіти-Інституту-педагогіки-НАПН-України-107552070892087>.

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Тетяна Ремех,

к.п.н., ст. дослідник, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України формування ідентичності та громадянської свідомості учнівства є надважливим завданням. Нині для України становлення потужного громадянського суспільства, консолідація і згуртованість українства, усвідомлення громадянами приналежності до української політичної нації є питанням виживання й збереження держави.

Громадянську освіту визначаємо ефективним засобом для досягнення цього завдання (в поєднанні змісту та способів організації процесу) через розгляд/вивчення актуальних питань як-от: ідентичність та її вияви, загальнолюдські й особисті цінності, толерантність і різноманітність, демократія й громадянське суспільство тощо. Громадянська освіта в умовах сучасних викликів відіграє значну роль для розвитку громадянськості учнівства, патріотизму, активної громадянської позиції учнів/учениць, оскільки впливає на їхній світогляд і надає збалансований погляд на сучасність.

У навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) його мета сформульована як «цілеспрямована підготовка учнівства до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності». У новій редакції програми від 2022 року розширено одне із завдань курсу як-от «1) розвиток вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності, приналежність до української політичної нації, керується у власній поведінці морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності».

Звернемо увагу на те, що ідентифікація – це один із механізмів соціалізації особистості, за допомогою якої вона опановує норми, ідеали, цінності, моральні якості представників тих соціальних груп, до яких належить. У навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» зазначено, що «курс передбачає набуття громадянської ідентичності особистістю на різних рівнях – особистому, сімейному та родинному, рівні освітнього закладу та місцевої громади, України, Європи та світу».

Що ж до громадянської свідомості, то її характеризують як сукупність уявлень про демократичні цінності, громадянство, перспективи розвитку суспільства, усвідомлення причетності до його долі. Зауважимо, що важливим складником

громадянської свідомості є моральність особистості, яка формується за допомогою гуманістичних рис, що відображають єдність національних та загальнолюдських цінностей. Громадянська свідомість регулює загальну спрямованість соціальної поведінки людини, відображає відносини в суспільстві, в яких різні соціальні суб'єкти реалізують свої інтереси й взаємодіють між собою.

Зрозуміло, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць – це не єдине завдання інтегрованого курсу. Утім, це завдання видається нам надважливим в умовах сьогоденних викликів, що постали перед українським суспільством. Для нас також очевидним є те, що виконання цього завдання не обмежується одним курсом і точно – однією/двома темами курсу. Це має бути робота, позбавлена нав'язування чи навіювання якихось штампів, у процесі якої учні/учениці зможуть самостійно досліджувати, творити, а головне – обговорювати контроверсійні питання й висловлювати свої думки. Адже установки й цінності формуються через ставлення, а воно, своєю чергою, потребує певних виявів.

Формування ідентичності учнів/учениць, зокрема, національної, передбачає усвідомлення ними різноманітності українського суспільства, концентрування не на тому, що різнить українців, а на тому, що їх об'єднує – постійне прагнення свободи і незалежності, минуле, спільна історія і культурна спадщина, а також майбутнє, яке залежить від ступеня консолідації нашої нації, наших спільних рішень та дій сьогодні.

Зауважимо, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць в курсі «Громадянська освіта» потребує відповідного підходу. Перш за все мова йде про низку понять, які, як нам видається, є складними для розуміння десятикласниками/десятикласницями. Відтак робота з цими поняттями вимагає послідовності – розуміння їх суті учнями/ученицями має розширюватися від теми до теми. Тож першим завданням вчителя є відбір відповідних тем для такої поняттєвої роботи.

Без сумніву, що формування ідентичності та громадянської свідомості учнів/учениць не зводиться лише до засвоєння ними низки понять. Радимо взагалі не зосереджуватись на точному (словниковому) визначенні того чи того поняття. В курсі громадянської освіти важливіше розуміння їх сутності учнями/ученицями, а не механічне відтворення. Мова ж тут має йти про формування відповідних установок і цінностей, що є виявами ідентичності (національної та громадянської) і громадянської свідомості. Це потребує застосування на уроках певних методичних прийомів і технологій. Рекомендуємо такі види навчальної діяльності учнів/учениць як: аналіз різних джерел з теми, формулювання контроверсійних запитань та їх обговорення, проведення дискусій, написання есеїв тощо.

Наводимо приклади запитань і пізнавальних завдань для учнів/учениць, прийомів і технологій до тем і питань навчальної програми, що можуть бути застосовані на уроках громадянської освіти в 10 класі, для формування ідентичності та громадянської свідомості здобувачів освіти:

розділ	тема	питання	завдання	прийоми, технології
I. Особистість та її ідентичність	Тема 1. Що таке ідентичність	Громадянська ідентичність	Чому громадянська ідентичність є важливою для людини? Успішні українці / українки	акваріум навчальний проєкт
	Тема 2. Соціалізація особистості	Соціалізація як ресурс формування громадянської ідентичності.	Яку цінність, моральну настанову стверджує прислів'я «Ціну рідній стороні складеш на чужині»?	обговорення в загальному колі
	Тема 3. Самореалізація людини	Життєві цінності й пріоритети. Активна громадянська позиція.	Громадянський вимір ідентичності – це ...	«вільне» письмо
II. Права і свободи людини	Тема 3. Людина і держава	Взаємовідносини «людина – держава».	Що означає бути громадянином / громадянкою України?	ток-шоу
III. Людина в соціокультурному просторі	Тема 1. Соціокультурна багатоманітність	Соціальна згуртованість, солідарність і відповідальність. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність.	Чи можуть представники різних етнічних груп, які проживають на території України, вважати себе українцями?	«тиха» дискусія
			Як українці проявляють національну ідентичність і пишаються приналежністю до Українського народу?	обговорення в загальному колі
			Етнічна і конфесійна строкатість українського суспільства: історичні витоки	навчальний проєкт
	Тема 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти	Війна як найжорсткіший прояв збройного конфлікту.	Що означає бути українцем / українкою в часи російської збройної агресії проти України?	твір-роздум
IV. Демократичне суспільство та його цінності	Тема 2. Громадянське суспільство	Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства.	Чи є громадянська ідентичність чинником формування громадянського суспільства?	публічна промова
V. Світ інформації	Тема 3. Маніпулятивний	Що таке «мова ворожнечі» і як	Свідоме спотворення української історії,	ПРЕС метод

та мас медіа	вплив медіа	її розпізнати. Інформаційні війни.	відбирання історичної пам'яті, захоплення територій, інформаційні війни – це інструменти держави агресора.	
VI. Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту	Тема 1. Соціальні цілі економіки	Економіка як сфера життя людей. Соціальна держава.	Суспільний добробут – що залежить від громадян, а що – від держави?	міні дослідження
VII. Україна, Європа, світ	Тема 1. Інтеграція та глобалізація	Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину.	Ідентичність у добу глобалізації: загроза чи нові можливості	дебати (спрощені)
	Тема 3. Україна – член європейського та світового співтовариства	Європейський вибір України.	Суть ідеї європейської ідентичності Українського народу в тому, що ...	незакінчене речення

Методичні розробки окремих занять з курсу «Громадянська освіта» (10 клас) зокрема, практичних, розміщено на сторінці відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України у Фейсбук за покликанням: <https://www.facebook.com/Відділ-суспільствознавчої-освіти-Інституту-педагогіки-НАПН-України-107552070892087>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Михайло Бурда,
академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти

Дарина Васильєва,
кандидат педагогічних наук, завідувач відділу математичної та інформатичної освіти,

Ніна Тарасенкова,
доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти

Навчання математики ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, інтегрованого та аксіологічного підходів.

Необхідною умовою набуття здобувачів освіти компетентностей є *діяльнісний підхід* до навчання, який передбачає включення учнів до різних видів педагогічно доцільної навчально-пізнавальної діяльності, засвоєння не лише формально-логічних, а й операційних знань, оволодіння способами міркувань, які застосовуються у математиці. Увагу слід приділяти практичним, дослідницьким та проєктним роботам різного виду, розв'язуванню компетентнісних задач.

Наразі необхідне *посилення практико орієнтованого підходу* до навчання математики, перенесення акцентів зі збільшення обсягу відомостей, призначених для засвоєння учнями, на вироблення в них умінь використовувати їх для досягнення певних цілей. Навчання математики має бути пронизане розв'язуванням задач практичного змісту, основними функціями яких є показ застосування математичних знань, розвиток логічного, критичного мислення учнів. Рекомендується розширювати коло прикладних задач, приділяти увагу завданням на конструювання і моделювання. Варто пропонувати учням не тільки розв'язувати тренувальні вправи, але й виконувати завдання на розширене відтворення уявних або реальних ситуацій за умовами сюжетних задач, застосовувати різні види моделювання прикладних задач (вербальне, схематичне, табличне, графічне, символічне). Успішна реалізація прикладної спрямованості передбачає, щоб *зміст навчання враховував етапи застосування* математики на практиці (формалізацію, розв'язування задачі у межах побудованої моделі, інтерпретацію отриманого результату).

Доступність учням навчальних текстів, можливість самостійно їх опрацювати – одна з важливих вимог до організації освітнього процесу, що досягається поєднанням логічної строгості та наочності. Учні краще засвоюють пропонований зміст, якщо він достатньо візуалізований і спирається на їх життєвий досвід. Тому доцільно вивчення математичних фактів розпочинати з *аналізу емпіричного матеріалу* (прикладів із довкілля, моделей, практичних ситуацій, фактів з інших навчальних предметів тощо). При цьому наочність має виконувати не лише ілюстративну, а й евристичну роль, сприяти створенню в учнів випереджального уявлення про зміст нового навчального матеріалу, полегшувати його сприйняття та розуміння.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів активного навчання, дидактично виважене поєднання методів і засобів навчання в умовах різних форматів освітнього процесу, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами.

Оцінювання результатів навчання учнів. У серпні були затверджені Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (Наказ № 1093 від 02.08.2024 <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia>). У документі окреслено підходи до оцінювання результатів навчання учнів 5-9 класів Нової української школи. У 2024/2025 навчальному році вони поширюються на учнів 5, 6 та 7 класів.

У методичних рекомендаціях зазначено, що «основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація». Оцінювання може здійснюватися

як у процесі (поточне), так і на різних рубіжних етапах навчання (підсумкове). Але кожне з них виконує формувальну функцію, яка в НУШ є пріоритетною. У методичних рекомендаціях вживається термін «формувальне оцінювання» фактично замість «поточне оцінювання» саме для того, щоб підкреслити важливість формувальної функції для поточного оцінювання здобувачів освіти. Тобто поточне оцінювання має бути спрямоване на відстеження динаміки навчального поступу здобувачів освіти та на підвищення ефективності навчання. Вчитель має створити для цього відповідні умови через способи і засоби самоконтролю й самооцінювання, які надаються учню/учениці.

У документі йдеться про те, що підсумкове оцінювання за семестр здійснюють за трьома групами результатів навчання. Однак у Наказі МОН № 1120 від 09.08.2024 «Про внесення змін до типової освітньої програми для 5 - 9 класів закладів загальної середньої освіти» (<https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>) наголошується, що «оцінювання результатів навчання учнівства здійснюється згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом на основі компетентнісного підходу» (с. 8). У Державному стандарті (Додаток 8) для математичної освітньої галузі виокремлено чотири групи загальних результатів:

ГЗР-1 – дослідження ситуацій і виокремлення проблем, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів (скорочено – Д);

ГЗР-2 – моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій (скорочено – М);

ГЗР-3 – критичне оцінювання процесу та результату розв'язання проблемних ситуацій (скорочено – К);

ГЗР-4 – розвиток математичного мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіння математичною мовою (скорочено – Р).

Такі 4 результати можуть і відобразитися в Свідоцтві досягнень учнівства. Пропонований у методичних рекомендаціях (Наказ № 1093 від 02.08.2024) варіант із 3 груп результатів є можливим, але не обов'язковим.

У Свідоцтві досягнень за кожен семестр виставляють 4 чи 3 оцінки за групами результатів, а на підставі цих оцінок виводять загальну оцінку за семестр. Для того, щоб оцінити учнів за всіма групами результатів, можуть пропонуватися як комплексні підсумкові роботи (які дають змогу одразу перевірити всі групи результатів), так і окремі роботи, що дають змогу перевірити кожен з груп результатів.

Варто врахувати й те, що будь-яка навчальна діяльність учнівства під час вивчення математики/алгебри/геометрії, зокрема кожен етап розв'язування задач різних видів вносить свій вклад у розвиток математичної компетентності – і як предметної, і як ключової.

Наведемо приклад орієнтовних вагових коефіцієнтів етапів розв'язування задач в таблиці.

Вагові коефіцієнти етапів розв'язування задачі				
Математичні задачі	Д	М	К	Р
	Аналіз задачі	Побудова моделі / вибір стратегії	Розв'язування	Відповідь
К-задача	35 %	30 %	25 %	10 %
РС-задача	30 %	30 %	25 %	15 %
М-задача на дослідження	25 %	30 %	30%	15 %
М-задача на доведення	25 %	25 %	35 %	15 %
М-задача на побудову	20 %	30 %	35 %	15 %
М-задача на обчислення	20 %	25 %	40 %	15 %
М-задача на вибір відповіді	25 %	35 %	35 %	5 %
<i>К-задача – компетентнісна задача</i>				
<i>РС-задача – рафінована сюжетна задача</i>				
<i>М-задача – суто математична задача (без будь-якого сюжету)</i>				

Звернемо увагу на те, що семестрові й річні оцінки можуть бути скореговані. Водночас підсумкове оцінювання за рік не здійснюють. Річну оцінку виставляють на підставі загальних оцінок за I та II семестри або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри

Якщо ж говорити про оцінювання учнів 10-11 класів, то, відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (Наказ № 408 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/typovi-programu-2-11/Typova.osv.prohr.ZZSO-III.stupenya.pdf>), одним із базових предметів є саме математика (як для рівня стандарту, так і для профільного рівня). Тобто в таблиці виставляється одна оцінка, навіть якщо учні вивчали на профільному рівні окремо предмети «Алгебра» та «Геометрія».

Подолання навчальних втрат з математики. Наявність в учнів навчальних втрат підтверджує і міжнародний моніторинг PISA (https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf), дослідження відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України (https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731956/1/Matematika_4_2022-6-15.pdf), а також результати Загальнодержавного моніторингу результатів навчання учнів 6 і 8 класів у 2023 році (https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/Rezultati_monitoringu_Testuvannya_uchniv_6_8_klasiv_matematika_ukrainska_mova_SQE-SURGe_2023.pdf).

Важливо вчасно долати навчальні втрати з математики, щоб запобігти їх накопиченню та формуванню в учнів загального уявлення, що

математика/алгебра/геометрія – це незрозумілий і важкий предмет. Тож вчителям доцільно виявляти наявні в учнів навчальні втрати з математики, започатковувати різноманітні заходи щодо їх подолання, а потім обов'язково перевіряти результативність здійснених кроків.

Навчальні втрати можна виявити в процесі педагогічного спостереження, опитування, виконання письмових робіт тощо. Наприклад, для виявлення навчальних втрат можна використовувати вже готові діагностичні роботи на платформі ВШО (первинне та вторинне). На даний час наявні роботи для вимірювання втрат з математики за курс початкової школи (https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:SURGe+math_5_I+2022_10/about), за курс 5-6 класів (https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:SURGe+math_7_1+2022_10/about) та за курс 7-8 класів (https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:SURGe+algebra_9_1+2022_10/about). Учні можуть пройти первинне тестування. За результатами цього тестування вони отримують рекомендації щодо подолання освітніх втрат з лінками на додаткові матеріали. На основі цих рекомендацій вчитель може побудувати роботу з подолання освітніх втрат, а потім за допомогою вторинного тестування перевірити, чи вдалося подолати певні втрати учнів.

Для виявлення навчальних втрат стануть у нагоді й короткі експрес тести, розроблені, наприклад, командою Н. А. Тарасенкової для організації самооцінювання учнями свої навчальних досягнень наприкінці кожного уроку. Кожен із таких тестів складається з трьох найпростіших завдань, що охоплюють основні уміння, які формувалися впродовж відповідного уроку. Тож вони цілком придатні й для діагностування навчальних втрат учнів.

Вчителям математики важливо знати якомога більше стратегій подолання навчальних втрат (циклічні повторення, адаптація програм, посилення внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків, впровадження диференційованого і персоналізованого навчання, вкраплення вправ на стабілізацію емоційного стану учнів, проведення певної навчальної діяльності в укритті під час тривоги, співпраця між усіма учасниками навчального процесу тощо). Поповнити свої знання щодо можливостей подолання освітніх втрат учнів вчителі можуть за допомогою методичних рекомендацій, вебінарів, онлайн курсів, тренінгів тощо. Наприклад, у вільному доступі на платформі О.Університет розміщено безкоштовний онлайн курс «Наздоженемо: курс про подолання освітніх втрат з математики» (<https://osvitoria.university/courses/nazdojenemo-math/>). Крім того в кожній області до жовтня 2024 року в рамках проєкту “Наздоженемо” проходять безкоштовні очні тренінги від сертифікованих тренерів, де вчителі можуть не лише поглибити свої знання з цієї теми, а й обмінятися досвідом з колегами (<https://forms.gle/Hxt4cY1NSBApDUB9>).

Для подолання навчальних втрат учнів з математики важлива співпраця адміністрації, вчителів, учнів та батьків, адже кожен з них зацікавлений у кінцевому результаті. Їх якісна взаємодія і взаємодопомога може значно пришвидшити процес подолання освітніх втрат учнів.

Навчання математики у Новій українській школі.

У 2024/2025 навчальному році вивчення математики у 5-7-х класах буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та

Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2024 р.), зокрема у 7 класах це буде вперше.

Відповідно до Типової освітньої програми (<https://mon.gov.ua/npa/pro-venesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>), заклад освіти може обирати для 5-7 класів кількість тижневих навчальних годин з математики в межах від мінімальної (4 год) до максимальної (6 год). У Типовій освітній програмі не вживається термін "рекомендований обсяг", але це не означає, що цей термін скасовано. Навпаки, у цьому документі всіляко підкреслюється пріоритетність у всьому нормативного документа, яким є Державний стандарт. У документі вказано вилку "мінімальний обсяг – максимальний обсяг", щоб підкреслити академічну свободу закладу. Але це не означає, що скасовано норму Державного стандарту про рекомендований обсяг 5 год.

Варто зазначити, що, враховуючи наявність навчальних втрат з математики, закладам освіти бажано забезпечити хоча б 5 тижневих навчальних годин на математичну галузь. Саме за такого підходу в учнів буде більше часу на усвідомлення нових математичних понять, фактів і способів діяльності та формування відповідних навичок і вмінь. А головне, це дозволить виділити час для навчання учнів застосовувати здобуті математичні знання й уміння у життєвих проблемних ситуаціях, на що націлює Державний стандарт. Саме збільшення часу дає змогу урізноманітнити форми роботи з учнями, посилити прикладну спрямованість курсу, а отже, і мотивувати учнів до навчання математики.

Математична освіта учнів 5-6 класів реалізується через предмет «Математика», а учнів 7 класів – через окремі предмети (алгебра, геометрія) або інтегрований курс (математика).

Можливий розподіл годин для учнів 7 класу наведено в таблиці.

	Кількість тижневого навантаження		
	мінімальна 4 год	5 год	максимальна 6 год
Інтегрований курс	4	5	6
Алгебра	2,5	3	3,5
Геометрія	1,5	2	2,5

Вивчення інтегрованого курсу «Математика» в 7 класі передбачає суттєве посилення зв'язків між алгеброю і геометрією. Йдеться про взаємопроникнення геометричних методів і образів у алгебру і навпаки; про геометричну інтерпретацію алгебраїчних залежностей і аналітичне тлумачення геометричних фактів.

За змістовим наповненням алгебра 7 класу інтегрує такий навчальний матеріал: цілі вирази, рівняння та їх системи, функції, елементи стохастички.

Зміст геометрії 7 класу включає геометричні фігури та їх властивості, основні задачі на побудову. Особливий концентр нових для учнівства знань і розумінь утворюють поняття: означення, аксіома, теорема, властивість, ознака, а досвід математичної діяльності поповнюється способами їх упізнання, розпізнання та конструювання, а також методами доведення математичних тверджень та

розв'язування задач. Поглиблюються і систематизуються відомості про геометричні величини. Використовуються властивості й ознаки паралельності прямих, рівності трикутників під час доведення теорем і розв'язування задач.

Навчання в 7 класі може відбуватися по одній з 12 модельних програм (<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku>), серед яких 2 модельні програми для інтегрованого курсу «Математика», 4 модельні програми для предмета «Алгебра» та 6 модельних програм для предмета «Геометрія».

Розглянемо детальніше особливості двох модельних програм для 7-9 класів, створених у відділі математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, зміст яких враховує компетентності учнів, здобуті у 5-6 класах, забезпечує наступність у навчанні курсів алгебри й геометрії у 7 класі, а також є достатнім для опанування інших навчальних дисциплін.

Особливості модельної програми з алгебри авторського колективу Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.

Модельна програма з алгебри для 7-9 класів (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Matem.osv.galuz-2023/Algebra.7-9.kl.Burda.ta.in.26.07.2023.pdf>) складається з пояснювальної записки, основної частини та прикінцевої частини. У пояснювальній записці уточнено компетентнісний потенціал шкільного курсу алгебри.

За змістовим наповненням курс алгебри *інтегрує навчальний матеріал, що включає*: числові множини, вирази зі змінними та їх числові значення; рівняння, нерівності, системи рівнянь та нерівностей; елементарні функції та їх графіки; елементи прикладної математики, зокрема фінансових розрахунків, відсотки; початкові відомості про статистику, способи подання й обробки статистичних даних та їх числові характеристики, деякі статистичні закономірності в реальному світі; правила комбінаторного додавання і множення та їх застосування до розв'язування відповідних задач; початки теорії ймовірностей, де на конкретних прикладах ілюструються методи і способи розв'язування задач; окремі методологічні питання алгебри, відомості з історії науки.

Зміст програми сприяє послідовному формуванню уявлень учнів про математичне моделювання та різновиди моделей, що дозволяють описувати і вивчати процеси та явища реального світу. Відбувається поступове оволодіння алгебраїчними методами, збільшується питома вага задач комбінаторного, імовірнісного характеру, задач із логічним навантаженням, розв'язання яких передбачає використання спеціальних засобів аналізу даних.

На початку кожного класу пропонується повторення матеріалу за попередній клас. Наприкінці програми кожного класу відведений час на узагальнення й систематизацію вивченого за поточний навчальний рік, а також наведено перелік задач практичного змісту, що можуть пропонуватись учням під час навчання, та зазначено, що бажано залучати учнів до дослідницької та проєктної діяльності. Перелік задач не обов'язковий для виконання, а є орієнтовним (вчитель може обирати ті задачі, які краще відповідають освітньому середовищу, пропонувати учням будь-які

інші практичні задачі на власний розсуд). Також учитель вільний в доборі тематики й видів дослідницьких та проектних робіт, якими доповнюватиме освітній процес. Він самостійно визначає кількість таких робіт, час і умови їх проведення.

Особливості модельної програми з геометрії авторського колективу Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.

Модельна програма з геометрії для 7-9 класів (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Matem.osv.galuz-2023/Heometriya.7-9%20kl.Burda.ta.in.26.07.2023.pdf>) складається з пояснювальної записки, основної частини та прикінцевої частини. В пояснювальній записці уточнено компетентнісний потенціал шкільної геометрії.

У змісті програми *поширено практичну спрямованість навчання*, перенесено акценти зі збільшення обсягу відомостей, призначених для засвоєння учнями, на вироблення в них умінь використовувати їх для досягнення певних цілей. Весь курс пронизує розв'язування задач практичного змісту, основними функціями яких є показ застосування геометричних знань, розвиток логічного мислення учнів.

Програмою передбачена *доступність учням навчального матеріалу*, яка досягається поєднанням логічної строгості та геометричної наочності. У зв'язку з цим пропонований зміст достатньо візуалізований і спирається на геометричну інтуїцію учнів, на їх життєвий досвід, що робить його доступним.

Посилені зв'язки між планіметричними і стереометричними фігурами – фігури на площині ілюструються як елементи просторових фігур, а в кінці курсу систематизуються початкові відомості стереометрії. Тобто просторові форми виступають як об'єкти, що ілюструють застосування й деяке узагальнення планіметричних фактів.

Передбачено послаблення аксіоматичної лінії і перенесення акцентів на наочну геометрію (аксіоми вводяться з опорою на життєвий досвід учнів). У програмі обрано конструктивний підхід до означення геометричних понять, що робить їх доступними для учнів. Означення поняття спирається або на малюнок, або побудову відповідної геометричної фігури, або на розгляд життєвої ситуації.

Більшу увагу звернено на *діяльнісний підхід до навчання* геометрії, який передбачає постійне залучення учнів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності, засвоєння не лише готових знань, а й способів цього засвоєння, способів міркувань, які застосовуються в геометрії, створення ситуацій, які стимулюють самостійні відкриття учнями геометричних фактів.

Спираючись на модельні навчальні програми, заклад освіти може розробляти власні робочі навчальні програми, що мають містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом і модельною навчальною програмою. Робочі навчальні програми, що розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

Особливості підручників «Алгебра, 7 кл.», «Геометрія, 7 кл.» (автори Бевз Г.П., Бевз В.Г., Васильєва Д.В., Владімірова Н.Г.).

Підручники створено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та модельних навчальних програм з алгебри і геометрії для 7-9 класів (автори Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.).

Підручники одночасно є невід'ємним компонентом системи підручників для 5-9 класів і незалежною самодостатньою дидактичною одиницею. Учні та вчителі, які в попередньому класі працювали за іншими підручниками, не відчуватимуть неузгодженості чи незручності.

Кожен з параграфів підручників містить теоретичний матеріал у двох частинах: обов'язковий і додатковий під заголовком «Дізнайся більше». Яскраве оформлення, невеликий обсяг теоретичного матеріалу, доступні приклади, унаочнені малюнками, мають створити умови для формування у семикласників умінь самостійно працювати з теоретичним матеріалом. Стимулом до читання тексту параграфа слугують запитання в кінці теоретичної частини, що подаються під рубрикою «Запитання і завдання для самоконтролю».

Задачний матеріал підручника — великий за обсягом і зручний у використанні. Задачі й вправи мають суцільну нумерацію, а в кінці підручника до деяких задач подаються відповіді. Задачі підручника урізноманітнені за вимогою (на обчислення, перетворення, дослідження, конструювання), за фабулою (абстрактні, прикладні, історичні), за видами діяльності (усні, письмові, практичні), за рівнями складності тощо. Деякі задачі рекомендовані для пари чи для групи учнів (але їх може розв'язувати і кожен учень окремо). Серед завдань є і завдання в тестовій формі, і завдання на відповідність. Деякі задачі подаються у вигляді малюнків, що вимагає від учнів «зчитування інформації з малюнка».

Усі задачі і вправи до кожного параграфа розподілено у п'ять груп.

У рубриці «Виконаємо разом!» міститься декілька задач із розв'язаннями. Вони допоможуть учням правильно виконувати домашнє завдання, мати орієнтир для оформлення задач, а батькам, за необхідності, — організувати необхідні консультації.

Рубрика «Виконай усно» містить задачі, розв'язування яких не вимагає ніяких записів. Але серед них є завдання різних рівнів — від найпростіших до творчих. Ці задачі можуть стати в нагоді вчителю зокрема і для організації фронтального опитування на кожному уроці. За їх допомогою можна суттєво збільшувати кількість розв'язаних на уроці задач, а також формувати в учнів математичне мовлення.

Задачі для письмового розв'язування, спрямовані на формування нових знань і вмінь, а також на загальний розвиток учнів, діляться на дві групи — А і Б. Задачі групи А відповідають початковому і середньому рівням навчальних досягнень учнів, а тому їх повинні вміти розв'язувати всі учні. Задачі групи Б відповідають достатньому і високому рівням навчальних досягнень. У кожному з рівнів підкреслені завдання, що рекомендовані для домашньої роботи, зазвичай до них є аналогічне завдання, що рекомендується для розв'язування в класі.

У підручниках запропоновано значну кількість вправ, яких буде достатньо і для максимального тижневого навантаження. У вчителів є можливість обирати завдання з поданих у підручниках і створювати власну траєкторію руху класу чи окремих учнів.

До кожного параграфа пропонуються також практичні завдання та задачі на повторення. Практичні завдання сприяють підвищенню мотивації учнів та кращому засвоєнню понять, а завдання на повторення спрямовані на повторення раніше вивченого матеріалу та актуалізація опорних знань для наступного уроку.

Система задач забезпечує умови для формування визначених програмою компетентностей (учні можуть постійно закріплювати отримані знання і

використовувати їх на практиці). Значна кількість завдань сформульована так, щоб сприяти розвитку комунікативної компетентності учнів, їх уваги і пам'яті, практичних умінь тощо.

У підручнику запропонована і низка завдань, розв'язування яких посилює міжпредметні зв'язки математики з іншими предметами. Наприклад, в кожному з параграфів подається пара аналогічних задач, де одна подана українською мовою, а інша – англійською. Математичні терміни англійською, що зустрічаються в умовах завдань, зазвичай подані на початку кожного параграфа в рубриці «Ключові слова». Наприклад.

236. Спрости вираз. Знайди степінь многочлена.

а) $a - b + 3a + 2b^2$;

б) $7x - y^2 + 5xy - 2x \cdot 3y$;

в) $37 - z^3 + 3t - 35z^3$;

г) $-105p + 15q + 10p \cdot 10,5$

237. Simplify the expression. Find the degree of the polynomial.

а) $x + x^2 + x^3 - 2x^2 - x$;

б) $\frac{1}{2}a + \frac{1}{3}a \cdot 3c - ac$.

Зв'язок математики та інформатики підсилюється за рахунок завдань на створення алгоритмів, прочитання блок-схем чи частин кодів. Наприклад.

523. Поясни, яка градусна міра кута має стояти в частині коду, щоб кіт намалював рівносторонній трикутник в середовищі Scratch (мал. 14.10)?

Мал. 14.10

Навчальний матеріал розбито на розділи, підрозділи (параграфи) та блоки. Після кожного блоку учням пропонуються завдання з рубрик «Самостійні роботи», «Тестові завдання», «Типові завдання для контрольної роботи», «Запитання і завдання для самоконтролю», що допомагають провести самооцінювання чи взаємооцінювання учнів. Учні також можуть використати ці рубрики для підготовки до написання різного роду робіт, що сприяє зниженню стресу та формуванню навичок планування, аналізу завдань (на складність чи на впізнаваність), пошуку власних помилок тощо. Наявність цих рубрик в підручнику робить навчання відкритим, допоможе батькам і учням краще визначити перспективи навчання і оцінити навчальні досягнення учня з кожної теми. Або ж ці задачі можуть слугувати вчителю орієнтиром для складання власних письмових робіт.

У кінці підручника також містяться рубрики «Задачі і вправи на повторення», «Задачі підвищеної складності», «Проекти», «Історичні відомості», «Відповіді», «Предметний покажчик».

У кінці кожного розділу відводиться окрема сторінка для компактного поданнячі основного теоретичного матеріалу в рубриці «Головне в розділі». Цей матеріал допоможе на уроках узагальнення і систематизації знань, а також слугуватиме для учнів орієнтиром того, що вони мають знати на даний момент.

Підручники мають максимально допомогти організувати навчання саме на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, інтегративного та аксіологічного підходів

Засобом реалізації діяльнісного підходу в підручнику є система доцільних задач і вправ, у процесі розв'язування яких учні виконують систему дій, що поступово ускладнюється й урізноманітнюється. Для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у підручник включаються завдання, пов'язані з конструюванням і дослідженням, зображенням і порівнянням, самостійним складанням задач учнями тощо.

Підручник містить задачі для формування всіх заявлених у Державному стандарті загальних результатів: дослідження ситуацій і виокремлення проблем; моделюванні процесів і ситуацій, розробленні стратегій, планів дій; розвитку математичного мислення та володінні математичною мовою; критичному оцінюванню процесу та результату розв'язання.

Для ефективної реалізації основних функцій підручника в організації навчального процесу пропонується навчально-методичний комплект:

- 1) підручник;
- 2) методичний посібник для вчителя, у якому міститься орієнтовне тематичне планування, розкриваються методологічні та методичні особливості висвітлення окремих навчальних тем та подаються рекомендації щодо проведення кожного уроку;
- 3) «Зошит моїх досягнень» для організації тематичного оцінювання учнів;
- 4) посібники для вчителя «Групові і парні форми роботи» та «Формувальне оцінювання»;
- 5) набір електронних презентацій до уроків.

У «Зошиті моїх досягнень» (автори Бевз Г.П., Бевз В.Г., Васильєва Д.В., Владімірова Н.Г.) до кожної з навчальних тем містяться самостійні роботи, тематичні роботи, короткотривалі роботи для оцінки трьох груп результатів: «Опрацювання ситуацій та створення математичних моделей», «Розв'язування математичних задач», «Інтерпретація та критичний аналіз результатів», а також в QR-кодах містяться корекційні бланки та корекційні роботи.

Запропонований підручник разом з іншими складовими навчально-методичного комплекту детально розкриває логіку подання навчального матеріалу і цілісно подає шляхи організації та методи здійснення навчально-виховного процесу, а тому стане для вчителів помічником і опорою у роботі.

Особливості підручників «Геометрія, 7 кл.» (автори Бурда М.І., Тарасенкова Н. А.), «Алгебра, 7 кл.» (автори Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О.).

Підручники створено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та модельних навчальних програм з алгебри і геометрії для 7-9 класів (автори Бурда М.І., Тарасенкова Н. А., Васильєва Д.В.).

Підручники мають особливості структури, принципів відбору змісту, дизайну і художнього оформлення, спільні з підручниками з математики 5-6 класів за ред. Н. А. Тарасенкової. Вони містять вступне слово до учня, розділи, що діляться на параграфи, і прикінцеві рубрики («Повторення вивченого», «Для тих, хто хоче знати більше», «Відповіді» та «Предметний покажчик»). Кожен розділ розпочинається переліком передбачуваних результатів навчання («У розділі дізнаєтесь...»), а завершується рубрикою "Перевірте, як засвоїли матеріал розділу", яка містить контрольні запитання узагальнювального характеру і тестові завдання. Відповідаючи на запитання і виконуючи тести, учень має можливість узагальнити і систематизувати вивчені відомості, привести у систему отримані навички й уміння, привчитися самостійно працювати з підручником.

Розділи підручника поділено на параграфи, які мають наскрізну нумерацію. У кожному параграфі є основний навчальний матеріал; додаткові відомості (рубрики «Словничок», де 1-2 основних терміни подано українською, англійською, німецькою та французькою мовами, та «Дізнайтеся більше» – дані про походження назв і позначень, історичні відомості, біографічні довідки про видатних математиків, цікаві математичні факти); запитання для повторення вивченого (рубрика «Пригадайте головне»); усні вправи для підтримання в активному стані обчислювальної навички учнів; диференційована система задач (рубрика «Розв'яжіть задачі»), яку завершує окремий блок завдань «Проявіть компетентність».

Зміст підручників забезпечує практичну спрямованість математичної освіти – навчальний матеріал сприяє виробленню не лише суто математичних умінь, а й умінь застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях, під час вивчення інших навчальних предметів.

Серед найважливіших особливостей підручників є те, що навчальний матеріал спирається на наочність і геометричну інтуїцію учнів, на їх життєвий досвід, що робить його доступним. Навчальний текст, як правило, розгортається за таким планом:

- актуалізація попереднього досвіду учнів та аналіз емпіричного матеріалу (прикладів із довкілля, фактів з інших навчальних предметів, практичних ситуацій);
- міркування, що приводять до виділення суттєвих ознак нового поняття, властивостей математичного факту чи способу діяльності;
- самостійне формулювання твердження, яке треба запам'ятати;
- проблемне запитання, що сприяє глибшому осмисленню нового означення чи доведення теореми;
- як коротко записати/прочитати нові позначення;
- типова задача, спосіб розв'язання якої застосовується в подальшому;
- узагальнення способу розв'язування типової задачі (чи вказівка на особливості, які варто усвідомити).

Пропонована послідовність викладу навчальних текстів дає змогу учневі з'ясувати істотні ознаки поняття, властивості математичних фактів і, на основі цього, самостійно сформулювати відповідне твердження. Виробленню вмінь

вчитися, самостійно здобувати знання допоможе і підкріплення навчального матеріалу малюнками, які виконують не лише ілюстративну, але й евристичну роль – на малюнках кольором виділяються дані і шукані величини, допоміжні побудови тощо.

У підручниках реалізовано діяльнісний підхід до навчання математики – у процесі навчання засвоюються не лише математичні знання, а й способи діяльності – поради або вказівки щодо того, як діяти у тій чи іншій навчальній ситуації. Вони, з одного боку, є результатом засвоєння навчального матеріалу, а з другого – спрямовані на застосування понять або властивостей фігур на практиці. Майже у кожному параграфі вміщені поради щодо того, як діяти у тій чи іншій навчальній ситуації, сформульовані у вигляді правил або вказівок. Вказівки спрямовані на розпізнавання видів геометричних фігур, на застосування понять, теорем або способів розв’язування задач і сприяють ефективному виробленню як окремих, так і узагальнених математичних умінь. У підручниках способи діяльності виділяються з урахуванням змістово-методичних ліній і передбачають систематичне їх уточнення і узагальнення. Наприклад, у темі «Ознаки рівності трикутників» (7 клас) виділено відомий спосіб діяльності у вигляді вказівок. Його уточнюємо і застосовуємо при побудові геометричних фігур та узагальнюємо в наступному класі при доведенні властивостей і ознак чотирикутників. Нарешті під час вивчення теми «Ознаки подібності трикутників» цей спосіб діяльності знову узагальнюємо і використовуємо під час розв’язування задач на подібність трикутників. Такий підхід полегшить самонавчання учнів за підручником і сприятиме виробленню загальних підходів до дослідження математичних залежностей.

Зміст підручників та апарат організації його засвоєння спрямовані також на творчий розвиток учнів, мотивацію навчання, стимулювання пізнавального інтересу. Розвивальний ефект відбувається не лише на основі вироблення вмінь доводити твердження, застосовувати методи математики, розуміння аксіоматичної побудови курсу, суті абстрактних математичних конструкцій, але й під час ознайомлення учнів із значенням математики в діяльності людини сьогодні і в історичному контексті (на її основі започатковувалися і розвивалися інші науки). Автори поряд із запитаннями, пов’язаними з логічною побудовою курсу, якомога ширше використовують образно-чуттєвий, естетичний, художньо-графічний, емоційно-ціннісний потенціал математики. Це насамперед мова підручника, ілюстративний матеріал, історичні довідки про долі вчених, що творили науку (О.М. Астряб, М.Є. Ващенко-Захарченко, К.Ф. Гаус, Д. Гілберт та ін.), про становлення і розвиток окремих геометричних фактів, про походження термінів і символів.

Зміст підручників враховує особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів. Вони краще засвоюють структуровані, не занадто громіздкі навчальні тексти, які орієнтовані на укрупнення обсягу інформації, яку потрібно засвоїти. Тому рекомендується не віддаляти в навчальному часі вивчення аналогічних, схожих, контрастних понять, взаємно обернених тверджень і операцій. Нижче наведено приклад спільного узагальненого запису властивостей вимірювання відрізків і кутів.

$\frac{\text{Довжина}}{\text{Градусна міра}}$ кожного $\frac{\text{відрізка}}{\text{кута}}$ більша за нуль.

$\frac{\text{Довжина відрізка}}{\text{Градусна міра кута}}$ дорівнює сумі $\frac{\text{довжин відрізків}}{\text{градусних мір кутів}}$,

на які він розбивається $\frac{\text{будь-якою його точкою}}{\text{будь-яким променем, що проходить між сторонами кута}}$.

$\frac{\text{Відрізки}}{\text{Кути}}$ називаються рівними, якщо рівні їх $\frac{\text{довжини}}{\text{градусні міри}}$.

Укрупненню навчального матеріалу сприяє групування в підручниках задач за спільними способами розв'язання (ідеями, планами), що значно покращуватиме застосування математики до розв'язування задач, зокрема практичного змісту.

У навчальних текстах підручника з геометрії реалізовані зв'язки між планіметричними і стереометричними фігурами – фігури на площині ілюструються як елементи просторових фігур (наприклад, відрізки і кути розглядаються як елементи многогранників, а коло і круг – як елементи сфери і кулі), а в кінці курсу систематизуються початкові відомості стереометрії. Тобто просторові форми виступають як об'єкти, що ілюструють застосування й деяке узагальнення планіметричних фактів.

Важливою особливістю підручників з алгебри і геометрії є систематизація навчального матеріалу (таблиці, схеми, задачі-таблиці, класифікації). З одного боку, це покращує застосування матеріалу до розв'язування задач, а з другого – посилює зорове його сприймання.

Для тих, хто цікавиться математикою, бажає поглибити свої знання, призначена рубрика «Дізнайтеся більше». Матеріал цієї рубрики досить різноманітний, цікавий і корисний для учнів. Школярі отримують можливість ознайомитися не лише з історичними відомостями, але й розширити та поглибити свої знання стосовно основного навчального матеріалу, ознайомитись з новими способами розв'язування задач.

Підручниками забезпечується організація самостійної роботи учнів. Цьому сприяють, крім вказівок і порад, контрольні запитання (після кожного параграфа) і запитання узагальнюючого характеру та тестові завдання (після кожного розділу). Особливість їх в тому, що на кожне запитання у відповідному параграфі є точна відповідь, а всі запитання охоплюють весь основний зміст підручника. Відповідаючи на запитання і виконуючи тести, учень переосмислює, узагальнює і систематизує вивчені відомості, приводить у систему отримані навички й уміння, привчається самостійно працювати з підручником.

Підручники містять задачі, розраховані на учнів із різними навчальними досягненнями, тому мають чотири рівні складності – початковий, середній, достатній і високий. Номери задач початкового рівня складності позначені штрихом. Це підготовчі вправи для тих, хто не впевнений, що добре зрозумів теоретичний матеріал. Номери з нуліками позначають задачі середнього рівня складності. Їх повинні навчитися розв'язувати усі учні, щоб мати змогу вивчати

математику далі. Номери задач достатнього рівня складності не мають позначок біля номера. Зірочками позначені задачі високого рівня. У середині набору певного рівня складності задачі згруповані за порядком вивчення теоретичних відомостей. Як правило, набори початкового і середнього рівнів складності розпочинаються із нескладних практичних робіт або із задач за готовими малюнками. Хоча останні не є виключенням і серед більш складних задач. Задачі достатнього і високого рівня складності нерідко поділені на групи за способами розв'язування і до кожної такої групи дається малюнок – підказка або вказівка. Окремі, найбільш важливі задачі виділені жирним шрифтом. Учням доцільно запам'ятати їх формулювання. Ці математичні твердження можна застосовувати у розв'язуванні інших задач. До кожного параграфу пропонуються задачі практичного змісту (рубрика «Проявіть компетентність»), що посилює практико орієнтований підхід до навчання математики.

Наприкінці підручників виділено окрему рубрику «Повторення вивченого». Тут систематизовано основний навчальний матеріал, що вивчався учнями протягом року, який зведено: а) у таблиці – в підручнику з геометрії; б) у карти знань – у підручнику з алгебри. Також пропонується значна кількість задач. Серед них – як традиційні задачі, так і задачі з цікавими фабулами, практичним змістом, історичні задачі.

У підручнику з алгебри наведено навчальні проекти, які доцільно пропонувати учням для узагальнення і систематизації значної порції вивченого навчального змісту. А в підручнику з геометрії запропоновано матеріал про складніші задачі на побудову, який розміщено в окремій рубриці «Для тих, хто хоче знати більше» наприкінці підручника.

Для допомоги вчителям у впровадженні реформи Нової української школи авторами також були створені навчальні та методичні посібники для супроводу підручників з алгебри і геометрії для 7 класу НУШ.

Рекомендовані навчальні посібники:

- з алгебри:

1. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Експрес-контроль з алгебри для 7 класу: Навч. посібник для 7 кл. НУШ; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
2. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Самостійні та контрольні роботи з алгебри для 7 кл. : Навч. посібник для 7 кл. НУШ; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
3. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О., Терещенко В. А. Формування предметних компетентностей. Алгебра, 7 кл. Збірник К-задач : Навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
4. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Перевірка предметних компетентностей. Алгебра, 7 кл. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів: навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
5. Тарасенкова Н. А. Щоденник самооцінювання навчальних досягнень з алгебри учня/учениці 7 класу : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».

- з геометрії:

1. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О. Експрес-контроль з геометрії для 7 класу: Навч. посібник для 7 класів НУШ; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
3. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О. Самостійні та контрольні роботи з геометрії. 7 клас : Навч. посібник для 7 класів НУШ; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
4. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О., Терех О. Я., Ботузова Ю. В. Формування предметних компетентностей. Геометрія, 7 кл. Збірник К-задач : Навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
5. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О., Ботузова Ю. В. Перевірка предметних компетентностей. Геометрія, 7 кл. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів: навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
6. Тарасенкова Н. А. Щоденник самооцінювання навчальних досягнень з геометрії учня/учениці 7 класу : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
7. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Бочко О. П., Тарасюк Н. А. ., Ботузова Ю. В. Усні вправи з геометрії для 7 класу : навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
8. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Босовський М. В., Коломієць О. М., Сердюк З. О., Ботузова Ю. В. Задачі підвищеної складності з геометрії для 7 класу : навч. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».

Рекомендовані методичні посібники:

1. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М. На допомогу вчителю математики 7 кл. Нової української школи. Алгебра : Метод. посіб. ; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
2. Тарасенкова Н. А. Журнал спостережень: таблиця для фіксації поточних та підсумкових обов'язкових результатів навчання алгебри учнів 7 класів згідно з Державним стандартом базової середньої освіти. [Електронний ресурс]. Черкаси. Режим доступу: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1s1fdfwSukKjzW43WG-u4hfuHUmcMiCfIFT0MrcXUsZQ/edit?gid=1268399645#gid=1268399645>
3. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І. На допомогу вчителю математики 7 класів Нової української школи. Геометрія : Метод. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
4. Тарасенкова Н. А. Журнал спостережень: таблиця для фіксації поточних та підсумкових обов'язкових результатів навчання геометрії учнів 7 класів згідно з Державним стандартом базової середньої освіти. [Електронний ресурс]. Черкаси. Режим доступу: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1tENsyE_VhrNqFjA209caoWQqfNE8E2PeZ9Uu491wLrE/edit?gid=1268399645#gid=1268399645

Звернемо особливу увагу на практико зорієнтовані посібники з алгебри і геометрії для 7-9 класів, розроблені співробітниками відділу математичної та інформатичної освіти в рамках роботи над темою «Науково-методичне забезпечення прикладної спрямованості навчання математики в гімназії»:

1. Васильєва Д. В., Вашуленко О. П. Практикум з алгебри для 7-9 класів (<https://lib.iitta.gov.ua/739765/>).
2. Бурда М. І, Волошена В. В., Тарасенкова Н. А. Практикум з геометрії для 7-9 класів (<https://lib.iitta.gov.ua/740013/>).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 7 КЛАСІ НУШ

Ігор Завадський, *д.ф-м.н., доцент,
головний науковий співробітник відділу
математичної та інформатичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України,*

Ольга Коршунова, *науковий
співробітник відділу математичної та інформатичної
освіти Інституту педагогіки НАПН України,*

Ігор Твердохліб, *к.п.н, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
математичної та інформатичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Модельна навчальна програма І.О. Завадського, О.В. Коршунової, І.А. Твердохліба для 7–9 класів передбачає вивчення інформатики за трьома змістовими лініями: «Робота в наявних та створення власних цифрових середовищ», «Моделювання та структури даних», «Алгоритми та програми». У кожному класі пропонується вивчати 4 теми, розподілені за цими трьома лініями. Укрупнення тем дає можливість змістити акцент із вивчення особливостей тієї чи іншої інформаційної технології на опанування концептуальних понять; формувати навчальну програму рівня закладу загальної середньої освіти з урахуванням наявних можливостей (матеріального та кадрового забезпечення, запитів щодо спрямованості освіти тощо); наповнити практичним змістом затеоретизовані теми. Разом із тим, під час календарного планування освітнього процесу рекомендується деякі теми ділити на підтеми для забезпечення регулярного тематичного оцінювання.

Програму створено фахівцями Національної академії педагогічних наук України у складі єдиного комплексу програм з усіх навчальних дисциплін. У цих програмах реалізовано глибоку міжпредметну інтеграцію, а їх зміст узгоджено. Так, у модельній програмі з інформатики розкрито інтеграційний потенціал інформатики як однієї з дисциплін STEM-циклу, тому теми змістових ліній “Моделювання та структури даних”, а також “Алгоритми та програми” корельовано з іншими навчальними дисциплінами. Цю кореляцію відображено насамперед у стовпці “Види навчальної діяльності” основної частини програми, де пропонується створення математичних, фізичних та економічних моделей в електронних таблицях та середовищі програмування, моделювання фізичних, біологічних та хімічних процесів, економічних явищ тощо.

У 7 класі до першої змістової лінії належать теми «Цифрові інструменти для навчання» та «Текстовий процесор. Основи верстки». У темі «Цифрові інструменти для навчання» учні опановують кілька сучасних інформаційних навчальних технологій, які вчитель може вибрати на власний розсуд, а також знайомляться з поняттям штучного інтелекту. Важливо пояснити учням можливості та обмеження технології штучного інтелекту, зробити огляд класів задач, що розв'язуються за допомогою ШІ. Рекомендується також пояснити принцип роботи найпростішої нейронної мережі для розпізнавання образів та апробувати технологію розпізнавання образів на вільно поширюваних тренажерах на кшталт <https://teachablemachine.withgoogle.com>.

У темі «Текстовий процесор. Основи верстки» завершується вивчення технології опрацювання текстових даних, розпочате в 6 класі. Від створення окремих документів акцент переноситься на створення та використання шаблонів, стилістичне оформлення та верстку документів, а також організацію спільної роботи з ними. Крім того, учні опановують створення специфічних для текстового процесора об'єктів, таких як формули, діаграми, таблиці та списки. У ролі базового середовища вчитель може вибрати як Microsoft Word, так і Документи Google. Зауважимо, що під час вивчення певних типів програмних продуктів автори програми пропонують опановувати і способи кодування відповідних типів даних, зокрема кодування текстових даних — під час вивчення текстового процесора.

Опрацьовуючи інші дві теми 7 класу, учні опановують насамперед такі фундаментальні концепції інформатики, як величини та змінні, а також моделі та моделювання. Звертаємо увагу на наскрізність цих концепцій у темах «Моделювання та структури даних» і «Алгоритми та програми», а також на глибоку змістову взаємопов'язаність цих тем. Тему «Моделювання та структури даних» поставлено перед темою «Алгоритми та програми», оскільки електронні таблиці можуть бути чудовим засобом пропедевтики і застосування алгоритмічного мислення, а також засобом комп'ютерного моделювання.

Зазначимо, що всі задачі, які розв'язуються засобами електронних таблиць, можна поділити на 3 класи:

- А. Робота з даними в окремих клітинках.
- Б. Обробка рядів даних.
- В. Обробка наборів однотипних об'єктів.

Задачі класу А розв'язуються за допомогою однієї або кількох формул і не потребують роботи з діапазонами клітинок. У такій задачі, як правило, проектується і застосовується модель економічного, фізичного чи біологічного процесу або вона відповідає певній математичній задачі. Важливо, що, вводячи лише кілька формул, у табличному процесорі можна реалізувати лінійний алгоритм або алгоритм із розгалуженням і виконати його для різних наборів вхідних даних.

Аналогом умовного оператора в табличному процесорі є функція IF, клітинки – це аналоги змінних, їхні адреси – імена змінних (ще краще – надавати клітинкам змістовні імена), вміст – значення змінних, а типи даних в електронній таблиці майже нічим не відрізняються від типів даних у програмуванні. У табличному процесорі є також логічні функції, що дають змогу будувати складені логічні вирази. Зазначимо, що функції в табличному процесорі є прообразом функцій у програмуванні, що

вивчатимуться у 8 класі. Щоб учні зрозуміли сутність копіювання формул, рекомендується давати їм завдання на здогадливість на кшталт «який початковий вигляд мала формула, якщо після копіювання в певну клітинку вона набула заданого вигляду?». Подібні завдання реалізують також розвивальний компонент курсу, адже спонукають до розвитку логічного мислення.

Багато задач класу Б тісно пов'язані з алгоритмічною конструкцією повторення, яка моделюється копіюванням в електронній таблиці деякої формули в діапазон. Найважливіший випадок – копіювання рекурентної формули, наприклад, формули для обчислення ряду чисел Фібоначчі або факторіалу. У цьому разі формула є тілом циклу й у винайденні цієї формули полягає головна компетенція, яку має набути учень під час вивчення алгоритмів із повторенням.

Задачі класу В (сортування, фільтрація, обчислення проміжних підсумків, функції для роботи з базами даних) опрацьовуються в 9 класі.

Загалом перевагою «табличного програмування» є його наочність і безпосередня орієнтованість на розв'язання задачі, оскільки відсутні синтаксичні умовності мов програмування, а результати роботи алгоритму, навіть покрокові, відразу видимі. Ще більш важливо, що табличний процесор надає дуже зручне і просте середовище для застосування алгоритмів до розв'язання практичних задач. В обох темах, «Алгоритми та програми» та «Моделювання та структури даних», передбачено такі види навчальної діяльності, як моделювання фізичних процесів та економічних явищ. Рекомендуємо в обох темах будувати моделі тих самих явищ і процесів, адже попереднє розв'язання задач у більш високорівневому середовищі дає змогу зрозуміти їхню математичну сутність та полегшує їх подальше розв'язування за допомогою мови програмування.

У 7 класі в темі «Алгоритми та програми» учні вперше починають працювати з текстовою мовою програмування та опановують поняття змінної, пропедевтику якого на прикладі блочних середовищ програмування проведено в 6 класі. Як уже зазначалося, пропедевтика продовжується також у 7 класі в темі «Моделювання та структури даних». Важливою концепцією до вивчення є також тип даних, тому рекомендується обирати як базову типізовану мову програмування. Зокрема, рекомендованою мовою є Python. Хоча це слабкотипізована мова, концепцію типу даних у ній можна вивчати на прикладах обчислення арифметичних виразів із даними різних типів. Перевагою слабкої типізації є відсутність потреби оголошувати змінні певних типів, що спрощує написання програм для початківців.

Важливим напрямком навчальної діяльності, згідно з модельною програмою, є реалізація проєктної методики навчання. Варіанти можливих проєктних та практичних робіт розроблені авторським колективом даної модельної програми та подані в додатку із цифровими матеріалами до підручника «Інформатика. 7 клас» О.В. Коршунової, І.О. Завадського за адресою <http://inform1.yakistosviti.com.ua/golovna/informatyka-7-klas>.

Структура згаданого підручника визначає форму організації уроків інформатики. Кожен параграф підручника структуровано так: на початку сформульовано проблемне запитання, обговорення якого може дати старт уроку, залучити учнів до активної роботи.

Чим штучний інтелект відрізняється від людського інтелекту?

Далі наведено послідовність проблемно-орієнтованих завдань, у яких від учнів вимагається обміркувати інформацію, запропонувати варіанти вирішення проблеми, зробити висновки тощо. Форму виконання цих завдань може добирати вчитель: самостійне виконання учнями з подальшим обговоренням, робота в парах тощо; завдання можуть передбачати виконання як на комп'ютері, так і усно тощо. Важлива методична особливість згаданих завдань: вони призначені не для закріплення вже отриманого навчального матеріалу, а для активного здобуття нових знань, навичок, набуття розуміння завдяки аналізу, пошуку та опрацюванню інформації.

Завдання № 1

Розглянь ілюстрації, поясни, як їх зміст пов'язаний із ШІ.

Джерелом потрібної інформації може бути як Інтернет, так і цей же підручник, де всі відповіді на питання, що задаються в завданнях, наведено в рубриці «Запитання-відповіді», розташованій у кожному параграфі після завдань.

ЗАПИТАННЯ — ВІДПОВІДІ

Що таке штучний інтелект?

ШІ — сучасна технологія, що забезпечує роботу комп'ютерних програм за принципом функціонування людського мозку,

Завершує параграф рубрика «Перевір себе», у якій також наведено кілька запитань/завдань, призначених для закріплення матеріалу уроку, і класифікованих згідно когнітивних рівнів піраміди Блума. Залежно від резерву часу, завдання цієї рубрики можуть бути розв'язані або безпосередньо на уроці, або у вигляді домашнього завдання.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

ЗНАННЯ — РОЗУМІННЯ — СТВОРЕННЯ — ВЛАСНІ ДУМКИ

1. Наведи приклади застосування технології ШІ в повсякденному житті.

2. Наведи приклад напрямів розвитку ШІ.

3. Поясни, що таке «штучний інтелект» і як його розробляють.

4. Окресли переваги і недоліки розвитку ШІ.

5. Поясни, як ШІ може допомогти тобі в навчанні.

6. Створи власний буклет на будь-яку тематику, використавши вебресурси із ШІ.

7. Створи математичну модель за допомогою ресурсу <https://vse.ee/cfoe> (<https://www.desmos.com/geometry?lang=uk>)

8. Вислови власну думку, чому врегулювання етичних питань важливе для подальшого розвитку технології ШІ.

Крім паперового підручника, базовим засобом навчання за модельною програмою є також інтерактивний онлайнвий підручник «ІТ-книга», розміщений за адресою <https://itknyga.com.ua/>. Тематичне планування для цього підручника наведено в меню «Планування», а власне підручник — в меню «7–8» цього сайту.

Зміст модельної навчальної програми, паперового підручника О.В. Коршунової, І.О. Завадського та інтерактивного онлайнного підручника «ІТ-книга» розраховано на викладання інформатики протягом 2 годин на тиждень. Водночас через вилучення певних уроків, вказаних у тематичному плануванні ІТ-книги, або винесення на домашнє опрацювання матеріалу рубрики «Перевір себе» з параграфів паперового підручника вимоги навчальної програми можна виконати і з меншою кількістю годин на тиждень.

Поточне (формувальне) оцінювання в ІТ-книзі здійснюється автоматично, а в разі роботи з паперовим підручником схему оцінювання добирає вчитель. Зокрема, можна виставляти оцінки за роботу на кожному уроці; за опрацювання кожного параграфа підручника; дві оцінки за кожен параграф підручника: за виконання завдань основної частини та завдань рубрики «Перевір себе». Електронну таблицю для обчислення підсумкових оцінок за групами вмінь на основі звичайних 12-бальних оцінок за окремі види навчальної діяльності для 7 класу буде розміщено на сторінці <https://itknyga.com.ua/нуш/> у розділі «Оцінювання».

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Тетяна Засєкіна,

*д.п.н., ст.наук.сп., головний науковий співробітник
відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

У 5–6 класах заклади освіти можуть організувати освітній процес із природничої освітньої галузі за такими варіантами:

- 1) за модельними навчальними програмами «Пізнаємо природу» у 5–6 класах з обов'язковим вивченням «Географії» в 6 класі;
- 2) за модельною навчальною програмою «Довкілля» в 5–6 класах з обов'язковим вивченням «Географії» в 6 класі;
- 3) за модельною навчальною програмою «Природничі науки» в 5–6 класах без вивчення окремого предмету «Географія» в 6 класі, оскільки змістові питання географічного складника ДСБСО включено до програми «Природничі науки».

Заклад загальної середньої освіти може водночас на свій розсуд реалізувати декілька варіантів організації освітнього процесу в класах тієї самої паралелі: в одному — працювати за модельною навчальною програмою «Пізнаємо природу» якогось з авторських колективів, у другому — за програмою з такою ж назвою, але за іншим авторством, у третьому — вивчати інтегрований курс «Довкілля», у четвертому — «Природничі науки». Головне — *не змінювати* вибір варіанта організації освітнього процесу й модельної навчальної програми під час переходу від 5 до 6 класу.

У 7 класі природничу освітню галузь вивчають за окремими природничими предметами (географія, біологія, фізика, хімія). Вивчення окремих навчальних предметів може бути доповнене інтегрованим курсом «Природничі науки» (2 години на тиждень), за МНП (авт. Мандренко Ю. І., Довгань Г. Д., Сардига М. В., Омелянчук Ю. О., Боднар О. В., Ментух С. І.) який сприятиме інтеграції знань і формуванню в учнівства цілісної наукової картини світу.

У разі потреби, якщо є змога, заклад освіти може організовувати вивчення природничих предметів у 7–9 класах у рамках **інтегрованого курсу «Природничі науки»** (7-8 годин на тиждень). Для цього педагогічні працівники / працівниці закладу загальної середньої освіти на основі чинних модельних навчальних програм із географії, біології, фізики та хімії можуть укласти навчальну програму інтегрованого курсу «Природничі науки» 7–9 клас, яка має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено ДСБСО і/або відповідними модельними навчальними програмами і затвердити її педагогічною радою. Програма такого курсу може бути побудована за різними підходами залежно від вибраного інтеграційного чинника, яким можуть бути змістові питання і/або види діяльності. З огляду на світову практику укладання програм інтегрованих курсів Science і зважаючи на кадрову підготовку вчителів / вчительок природничих предметів в Україні, цей курс доцільно будувати за модульним принципом, тобто *структурувати за окремими модулями*: «Географія», «Біологія», «Фізика та астрономія», «Хімія», у яких на єдиних засадах спроектувати очікувані результати, узгодити зміст і визначити спільні види навчальної діяльності (зокрема спільні навчальні проекти, проблемні питання для обговорення і пошуку інформації, комплексні завдання тощо). Викладати такий курс може один або декілька учителів / учительок. Предметні модулі можна викладати послідовно, попарно, або паралельно. Тобто можна весь навчальний час виділити на вивчення одного чи двох модулів протягом першого семестру, а впродовж другого — вивчати інші модулі. Або ж усі модулі вивчати одночасно протягом навчального року. Кількість годин на вивчення курсу й відповідних модулів заклад освіти визначає самостійно, зважаючи на рекомендований розподіл годин у типовому навчальному плані Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120.

Звертаємо увагу на ще один приклад інтеграції в 7–9 класах. Оскільки окремого предмета *астрономія* в типовому навчальному плані не передбачено, базові знання астрономічного складника природничої освітньої галузі реалізують під час вивчення фізики в 7–9 класах.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ І ХІМІЇ В 7-9 КЛАСАХ

Тетяна Коршевніук,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий
співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти

БІОЛОГІЯ

Особливість компетентнісно орієнтованої біологічної освіти в 7-9 класах полягає в тому, щоб довести ученицям і учням свою цінність в їхньому житті. Тому фокус уваги в освітньому процесі з біології необхідно спрямувати на набуття учнівством досвіду (сукупності знань, ціннісних установок, способів діяльності), що дозволить їм ефективно розв'язувати навчальні й позанавчальні проблеми, уможлиблюють успішну самореалізацію та соціалізацію.

Ситуаційні (контекстні) завдання. Дієвим засобом формування, виявлення й діагностування рівня сформованості компетентностей як результату навчання біології виступають ситуаційні (контекстні) завдання. Вони дозволяють організувати навчальну діяльність учнівства задля розв'язання проблеми, змодельовану на основі певної ситуації або контексту (цей термін використовується для опису обставин або умов, що оточують певну ситуацію, об'єкт або подію). Такий спосіб дозволяє ефективно формувати / виявляти / перевіряти уміння учнів проаналізувати ситуацію/проблему, обґрунтувати стратегію своєї поведінки в цій ситуації, обрати оптимальний варіант її розв'язання. Приклад ситуаційного (контекстного) завдання. Ви захворіли на ангіну і лікар призначив тижневий курс лікування антибіотиками. Після трьох днів лікування Ви стали почуватися краще і припинили приймати антибіотики, запросили у гості друзів. 1) Як ви вважаєте, якими для друзів можуть бути наслідки спілкування в цій ситуації? На чому ґрунтується ваша відповідь? 2) Поясніть, на яку небезпеку Ви наражаєте свій організм у випадку повторного захворювання на ангіну. Відповідь обґрунтуйте.

Такий формат завдань дозволяє перевірити, наскільки знання й навички, набуті в школі, можуть використовуватися учнями у повсякденному житті, у реальних ситуаціях. Ситуаційні завдання привабливі для учнів з кількох причин. По-перше, вони здебільшого позбавлені безособистісної форми, а містять адресне звернення (як ти вважаєш, поясни свою думку, дай можливе пояснення, запропонуй вирішення проблеми та ін.). Це демонструє школярам, що їхня думка важлива, в їхніх силах вирішити завдання, проблему, як наслідок – позитивний психологічний вплив на дитину. По-друге, ці завдання стосуються реальних ситуацій, які спостерігали учні, були їх учасниками або можуть бути ними з високою часткою ймовірності. По-третє, учні отримують право самостійно обирати шлях вирішення завдання і нести відповідальність за свій вибір. Такі вміння необхідні для успішної адаптації до сучасного життя і зайняття активної позиції в ньому.

Основні критерії ситуаційного завдання: доступність для розуміння учнями; наявність зв'язку з компонентами ключових і предметної біологічної компетентності; особистісна для учениць/учнів і соціальна значущість. Часто одне ситуаційне завдання сприяє створенню умов для формування кількох компонентів однієї компетентності або кількох і може бути використане для їх діагностики та перевірки.

У таблиці наведено приклади ситуаційних (контекстних) завдань згідно із розробленими для природничої галузі критеріями оцінювання результатів навчання

здобувачів освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти⁴

Приклад ситуаційного завдання	Очікувані результати навчання, що формуються/ перевіряються завданням (відповідно до критеріїв оцінювання)
<p>1. Україна – один із світових лідерів з виробництва вишень. Українські садоводи вирощують урожайні сорти вишень, підживлюють їх і захищають від комах-шкідників. Але вітряна і дощова погода дуже непокоїть господарів квітучих вишневих садів. 1) Поясни чому. 2) Запропонуй спосіб, який зможе зарадити садоводам у цій ситуації, оціни його переваги (чи значної кількості ресурсів потребує, які витрати часу і коштів, наскільки спосіб безпечний для довкілля). 3) Спрогнозуй можливі наслідки описаної ситуації: а) для українського садівництва та споживачів його продукції, б) для економіки України.</p>	<p>Учениця/учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – застосовує наявні знання для пояснення явищ; – аргументує висловлену думку; – бачить нові проблеми у стандартній ситуації; – пропонує способи розв’язання проблеми на основі відомих; – використовує наукові знання, здобутки техніки й технологій для розв’язання проблем. – самостійно переносить знання і уміння у нову ситуацію; – обчислювати економічний ефект ініціатив і діяльності, пов’язаних з реалізацією прикладних наукових рішень; – розуміє цінність набутих знань для добробуту інших
<p>2. На уроці біології тобі видали три мікропрепарати: а) шкірки луски цибулі, б) м’якоті кавуна; в) листка елодеї.</p> <p>1) Який прилад ти використаєш, щоб розпізнати мікропрепарати? 2) Що потрібно знати, аби визначити, де який препарат? 3) Склади послідовність дій з розпізнавання виданих мікропрепаратів.</p>	<p>Учениця/учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відтворює по пам’яті інформацію, необхідну для виконання завдання (наводить приклади частин клітини); – застосовує наявні знання для пояснення явищ; аналізує біологічні об’єкти з метою виділення суттєвих ознак; – розуміє і пояснює дослідницькі дії; – розпізнає рослинні клітини та їхні складові на мікропрепаратах; – самостійно переносить наявні знання і уміння в нову ситуацію; – виконує окремі пошукові, дослідницькі дії; – усвідомлює можливість глибшого дослідження клітини за допомогою сучасних приладів і методів досліджень
<p>3. На хлібові, що кілька діб залишається у поліетиленовому пакеті,</p>	<p>Учениця/учень :</p> <ul style="list-style-type: none"> – застосовує наявні знання для пояснення

⁴ Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2024 Р. № 1093 <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia>

<p>часто з'являється пліснява.</p> <p>1) Яка причина цього явища?</p> <p>2) Наскільки небезпечним є таке утворення на хлібові? Поясни, використовуючи біологічну термінологію.</p> <p>3) Що ти зробиш, якщо побачиш хліб з пліснявою? Обґрунтуй свої дії.</p> <p>4) Чому важливо вживати належних заходів у наведеній ситуації?</p>	<p>явищ;</p> <ul style="list-style-type: none"> – аргументує висловлену думку; – бачить нові проблеми у стандартній ситуації; застосовує знання для зберігання продуктів харчування, профілактики захворювань, що спричинюються грибами; – самостійно переносить знання і уміння у нову ситуацію; – пропонує способи розв'язання проблеми на основі відомих. – усвідомлює небезпеку захворювань, що спричинюються грибами; – розуміє цінність набутих знань для збереження власного здоров'я та добробуту інших
---	---

У процесі роботи над ситуаційними завданнями учні можуть виявляти, що їх життєвий досвід, деякі точки зору, критерії оцінки і вибір рішень, які раніше були для них правильними і достатньо надійними, неефективні у реальних умовах. Це спонукає школярів до пошуку нових знань, способів діяльності, перегляду власної системи цінностей. Завдяки проблемному характеру ситуаційного завдання результатом його виконання буде суб'єктивно нове для учня знання, яке дитина сприйматиме як свій особистий результат. Його значущість усвідомлюється школярами досягається завдяки контексту реальних подій, адже у завдання змодельовано реальну ситуацію (навчальну /позанавчальну життєву) або максимально вірогідну, в якій можуть опинитися школярі.

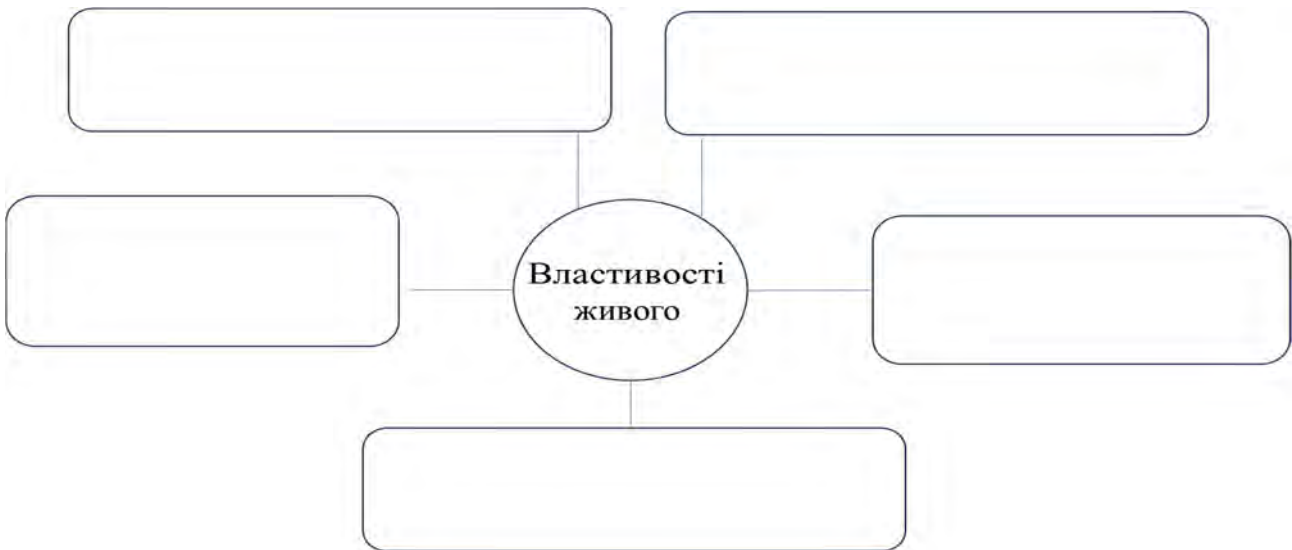
Використання ситуаційних завдань в освітньому процесі з біології дозволяє здійснювати зв'язок навчання з практикою, допомагає учням активно використовувати і накопичувати особистий досвід, усвідомлювати роль біологічних знань у розумінні явищ живої природи і фактів, у безпечному існуванні у соціоприродному середовищі, успішній діяльності себе і оточуючих. Виконання подібних завдань здатне запобігти формуванню в учнів та їхніх батьків уявлення, що біологія далека від їх життєвих потреб, сприяє розвитку у підлітків умінь розв'язувати навчальні і позанавчальні проблеми.

Діагностувальні роботи. З метою визначення рівня сформованості в учнівства біологічних знань, різних видів умінь (дослідницьких, пізнавальних, комунікативних, рефлексивних, оцінних тощо), цінностей, ставлень та інших складників компетентностей рекомендуємо проводити комплексні діагностичні роботи. Наводимо приклад такої роботи та інструментарій оцінювання виконання включених до неї завдань⁵.

⁵ Роботу такого самого змісту можна проводити у 8 і 9 класі, замінюючи в завданні 2 клітини троянда на «клітини шкіри ящірки» або «клітини серця людини», враховуючи об'єкти вивчення – тварини й людина

Діагностувальна робота з біології. 7 клас

1. Заповни схему «Властивості живого»

2. Познач складові частини й органели клітини листка троянди знаком «+» у відповідній клітинці

☐	Цитоплазма	☐	Мітохондрії	☐	Клітинна мембрана
☐	Ядро	☐	Лейкопласти	☐	Хромопласти
☐	Хлоропласти	☐	Клітинна стінка	☐	Вакуоля

3. Чому не можна використовувати одну й ту саму кухонну дошку для нарізання хліба, м'яса, сирих овочів?

4. Прочитай текст і виконай завдання після нього

Для визначення впливу добрив на ріст рослин дослідник відібрав рослини одного виду. Частина з них він підживлював добривами, іншу частину – ні.

1) Який метод дослідження природи використано? Познач у відповідній комірці знаком «+»

вимірювання

спостереження

експеримент

моделювання

2) Спрогнозуй, яким буде результат цього дослідження.

3) Хто та як може використати результат дослідження?

Система оцінювання діагностичної роботи

У завданнях за кожну помилку знімається 1 бал.

У випадку відсутності відповіді на кожне із завдань виставляється 0 балів.

Повна правильна відповідь за виконання **завдання 1** оцінюється п'ятьма балами. Кожна помилка оцінюється 1 балом. Загальний бал за виконання завдання визначається відніманням балів за помилки від п'яти.

Повна правильна відповідь за виконання **завдання 2** оцінюється шістьма балами. Кожна помилка оцінюється 1 балом. Загальний бал за виконання завдання визначається відніманням балів за помилки від шести.

Повна правильна відповідь за виконання **завдання 3** оцінюється двома балами. Якщо відповідь містить одну помилку, то виставляється 1 бал. Якщо дві і більше помилки або відповідь відсутня – 0 балів.

Повна правильна відповідь за виконання **завдання 4** оцінюється трьома балами. Кожна помилка оцінюється 1 балом. Загальний бал за виконання завдання визначається відніманням балів за помилки від трьох.

Вказівки щодо оцінювання виконання завдань 1-4 наведено у таблиці.

№ завдання	Зміст правильної відповіді і вказівки щодо оцінювання	Бали
1	<i>Повна правильна відповідь</i> у схему записані 5 властивостей живого	5
	<i>Частково правильна відповідь</i> : у схему правильно записані 4 властивості живого 3 властивості живого 2 властивості живого 1 властивість живого	4 3 2 1
	<i>Неправильна відповідь</i> : п'ять властивостей живого записані неправильно або відповідь відсутня	0
2	<i>Повна правильна відповідь</i> : правильно позначені 7 складових частин та органел клітини листка троянди	7
	<i>Частково правильна відповідь</i> : правильно позначено 6 складових частин та органел клітини листка троянди 5 складових частин та органел клітини листка троянди 4 складові частини та/або органел клітини листка троянди 3 складові частини та/або органел клітини листка троянди 2 складові частини та/або органели клітини листка троянди 1 складова частина або органела клітини листка троянди	6 5 4 3 2 1
	<i>Неправильна відповідь</i> : Складові частини й органели клітини листка троянди позначено неправильно або відповідь відсутня	0
3	Повна правильна відповідь містить такі елементи: 1) Вказується, що сире м'ясо може містити хвороботворні	2

	<p>бактерії (наприклад кишкову паличку) або інші хвороботворні організми, які після нарізання м'яса можуть залишитися на дошці і з неї потрапити на овочі й хліб, а потім в організм людини.</p> <p>2) Зазначено, що бактерії, які можуть залишитися після нарізання м'яса, при потраплянні на овочі чи хліб, нарізані на тій самій кухонній дошці, здатні викликати харчові отруєння (чи інші небезпечні захворювання).</p> <p>3) Можливе змішування смаків і запахів різних продуктів (м'яса, овочів, хліба), що погіршить якість приготованих з них страв.</p> <p>Припускаються інші варіанти відповіді, що не спотворюють її сутність</p>	<p>2</p> <p>1</p>
	<p><i>Частково правильна відповідь</i></p> <p>Зазначено ймовірність перебування бактерій на дошці після нарізання м'яса, та/або їхнє потрапляння на овочі й хліб. Але не пояснено, яку небезпеку вони становлять для людини.</p> <p>Інший варіант відповіді, що стосується лише визначеного факту або лише опису його наслідків</p>	1
	<p><i>Неправильна відповідь</i></p> <p>Не містить опису елементів проблеми або відсутня</p>	0
4	<p><i>Повна правильна відповідь</i> містить такі елементи:</p> <p>1) Позначено метод дослідження «експеримент»</p> <p>2) Спрогнозовано результати дослідження: наведено пояснення, що рослини, які підживлювали добривами, краще ростимуть і розвиватимуться</p> <p>АБО інша правильна відповідь</p> <p>3) Вказано, хто може використати результати дослідження.</p> <p>Прийняте зазначення будь-якої професії чи сфери діяльності людини, що відповідають умові завдання. Записано, як використані результати дослідження</p>	3
	<p><i>Частково правильна відповідь</i>: містить не всі елементи (наприклад вказано, хто може використовувати результати дослідження, але не вказано, як)</p> <p>В одному підзавданні наявні помилки</p> <p>У двох підзавданнях наявні помилки</p>	<p>2</p> <p>1</p>
	<p><i>Неправильна відповідь</i></p> <p>У всіх підзавданнях наявні помилки</p> <p>Відповідь відсутня</p>	0

Навчальні проекти. Реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні біології уможливорює проектна діяльність учнівства. Індивідуально або у складі групи учні виконують різні за тривалістю навчальні проекти: дослідницькі, творчі, рольові (ігрові), практико-орієнтовані тощо. Враховуючи особливості учнівства конкретного класу, формат, умови й ресурси навчання вчитель визначає свою керівну позицію в навчальному проекті. Вона може мати характер прихованої координації (вчитель – повноправний учасник проекту, не виявляє себе в діяльності одного чи групи виконавців проекту) або відкритої координації (вчитель – організатор, координатор і

контролер: ненав'язливо скеровує роботу виконавця/виконавців проекту). Хоча ці варіанти керівної ролі вчителя відрізняються між собою часткою самостійності й творчості учнівства у роботі над проектом, обидва вони орієнтовані на розвиток компетентностей в освітньому процесі з біології.

Перевагами групового проекту є здійснення учнями різновидів спілкування (і не лише з ровесниками), яке розвиває комунікативні уміння, пізнавальний інтерес, творчу активність. Цей ефект особливо помітний у процесі вивчення особисто та соціально значущих питань, наприклад соціально-етичних аспектів застосування сучасних біотехнологій, способів біологічного очищення стічних вод, системи життєзабезпечення астронавтів, пізнанні резервів людського мозку і можливостей створення штучного життя. Групова робота учнів над навчальним проектом оптимізує організацію навчального спілкування на мовному рівні, що має виняткове значення для розвитку ключових компетентностей «вільне володіння державною мовою» і «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами». Використання групових навчальних проектів у процесі вивчення живої природи учнями основної і старшої школи біології має комплексну дію – сприяє опануванню предметного змісту, визначенню статусно-рольових позицій учнів у малих групах як прототипах різних соціальних колективів, забезпечує розвиток ключових компетентностей.

Етапи виконання навчального проекту

<i>Етап</i>	<i>Дії виконавиць і виконавців</i>
1. Організаційно-підготовчий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Визначити мету і завдання проекту. ✓ Розробити план виконання проекту. ✓ Розподілити обов'язки виконавиць і виконавців (у разі виконання групового проекту). ✓ Спрогнозувати застосування отриманих результатів. Визначити й усвідомити показники оцінювання проекту за параметрами: зміст, оформлення і захист (презентація).
2. Виконавчий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Добрати, проаналізувати і систематизувати інформацію ✓ (у разі виконання групового проекту — обговорити її в групах). ✓ Сформулювати і перевірити гіпотези, оформити макет або модель проекту. ✓ Здійснити самоконтроль виконання плану проекту.
3. Підсумковий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Оформити портфоліо з матеріалами проекту. ✓ Підготувати презентацію результатів проектної діяльності.
4. Презентація здобутих результатів	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Презентувати проект. ✓ Висловити рекомендації щодо використання результатів проектної діяльності
5. Рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Кожному учаснику проектної діяльності здійснити рефлексію ходу і результатів виконання проекту. ✓ Оцінити внесок кожного виконавця/виконавиці. ✓ Обговорити і відзначити, сприяло/завадило досягненню успіху ✓ Визначити причини можливих проблем і способи запобігти їм у подальшому.

У процесі вивчення навчальної теми пропонуємо учнівству індивідуально або в складі групи виконувати проекти одного виду або такі, що поєднують ознаки проектів різних видів. Наприклад, учениці й учні 7 класів можуть виконати інформаційні проекти «Корисний йогурт» або «Живі фільтри», мета яких – розвиток уміння знаходити необхідні відомості про організми в різних джерелах інформації, опрацьовувати і представляти їх у певній формі (повідомлення, презентація, стенд, буклет та ін.). Пропоновані проекти поєднують елементи інформаційного, дослідницького і практико-орієнтованого типів проектів, забезпечуючи розвиток наскрізних умінь: читати з розумінням, висловлювати власну думку; критично і системно мислити; логічно обґрунтовувати позицію; виявляти ініціативу; оцінювати ризики; співпрацювати з іншими. Для учнів 8-9 класів цікавими і посилюючими будуть проекти практико-орієнтованого і дослідницького характеру, як-от «Збалансоване харчування», «Виявлення рівня антропогенного впливу в екосистемах своєї місцевості» та інші. Посилення соціального аспекту навчальних проектів можна досягти, ознайомивши школярів із способами опитування, анкетування, інтерв'ювання. Результати проектної діяльності – це не лише матеріальні об'єкти (альбом, постер, модель, відеоролик, презентація, допис чи пост у месенджерах тощо), але й внутрішні – набуті чи доповнені знання про об'єкт чи явище, про способи діяльності. Внаслідок інтеріоризації зазначене стає надбанням особистості школяра, тобто внутрішнім результатом проектної діяльності. Цей результат складніше ідентифікувати та оцінити, проте в нагоді стане рефлексія.

На користь проектної діяльності свідчить той факт, що вона сприяє формуванню в учнів умінь і навичок, необхідних для досягнення успіху у ХХІ столітті, а саме навички навчання й новаторства, навички в роботі з інформацією і технологіями, професійні і життєві навички, навички соціальної і міжкультурної взаємодії, продуктивність і відповідальність, лідерство і здатність відповідати за свої дії.

Щоб ефективно організувати проектну діяльність, вчителі можуть скористатися і запропонувати учнівству для роботи над проектом пам'ятку «Проект – це п'ять П».

1. Проблема проекту: чому це важливо для мене/учасників?
2. Проектування: мета (навіщо ми робимо проект?), завдання (що для цього ми робимо?), методи та способи (як ми можемо це зробити?), перелік конкретних дій із зазначенням терміну та відповідальних.
3. Практика: пошук інформації, її обробка та осмислення; створення продукту проекту – засобу, розробленого окремим учнем/ученицею або членами проектної групи для розв'язання поставленої проблеми (макету, моделі, мультимедійного додатку, фотоколажу, відео тощо).
4. Презентація: демонстрування результатів навчального проекту, захист ідеї проекту та отриманих результатів на уроці, конференції, в газеті/журналі, соціальних мережах, озвучення рекомендацій щодо практичного використання продукту.
5. Портфоліо: оформлення теки, в якій зібрані всі матеріали з підготовки проекту, рефлексії проектної діяльності і результатів його виконання.

Мета шкільної біологічної освіти та специфіка біології як експериментальної науки обумовлює пріоритет використання дослідницьких проектів. Незалежно від форми навчання (дистанційного, змішаного) для виконання дослідницького проекту

вчителю необхідно з учнівством обговорити певні запитання й за необхідності скорегувати. Запитання, що допоможуть ученицям і учням чітко зрозуміти, що доведеться досліджувати: Яка проблема мене цікавить? Навіщо я буду це робити? Які результати я планую отримати/що я збираюся довести чи спростувати? Які дії я виконуватиму? З допомогою яких засобів я їх виконуватиму? Коли я розпочну свій проєкт? Скільки часу знадобиться на його виконання? Де я візьму необхідний для цієї роботи час? Хто буде відповідальним за кожен ді./етап? Як я фіксувати результати? Як і кому їх презентуватиму?

Обговорення з учнівством цих запитань, розуміння і прийняття відповіді на кожне виконавцями проєкту в освітньому процесі з біології є дидактичним інструментом, що дозволяє розв'язувати низку завдань: розвивати у підростаючого покоління готовність і здатність генерувати нові ідеї, створювати особистісно і соціально значущі продукти, вчитися і переучуватися, визначати і досягати цілі, висловлювати власну позицію щодо культурних і соціальних норм, практикувати різні формати комунікацій.

ХІМІЯ

Особливість компетентісно орієнтованої хімічної освіти в 7-9 класах полягає в тому, щоб довести ученицям і учням свою цінність в їхньому житті. Тому фокус уваги в освітньому процесі з хімії необхідно спрямувати на набуття учнівством досвіду (сукупності знань, ціннісних установок, способів діяльності), які дозволять їм ефективно розв'язувати ті чи інші проблеми, уможливають успішну самореалізацію та соціалізацію.

Для організації освітнього процесу освіти з хімії в 7 класі Нової української школи і досягнення результатів навчання згідно Державного стандарту базової середньої вчительству стане в нагоді підручник, навчальна програма, календарно-тематичний план, робочий зошит. Вони складають навчально-методичне забезпечення, створене відповідно до модельної навчальної програми «Хімія, 7-9 клас для закладів загальної середньої освіти» (авт. Григорович О.В.)⁶.

Навчальна програма з хімії для 7 класів закладів загальної середньої освіти⁷ реалізує мету природничої освітньої галузі, визначену у Державному стандарті базової середньої освіти: формування особистості з науковим світоглядом, здатної до цивілізованої взаємодії з природою. Досягнення мети узгоджено із групами результатів навчання: пізнання світу природи засобами наукового дослідження; опрацювання, систематизація й представлення інформації природничого змісту; усвідомлення закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку; розвиток власного наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

Основа укладання пропонованої навчальної програми «Хімія. 7 клас»:

⁶ Методична підтримка навчального предмета «Хімія» в 7 класі за модельною програмою «Хімія, 7-9 клас для закладів загальної середньої освіти» (авт. Григорович О.В.) <https://www.orioncentr.com.ua/metodychna-pidtrymka/53-metodychna-pidtrymka-7-klas-nush/407-nush-7-klas-khimiya-ol%CA%B9ha-yaroshenko,-tetyana-korshevnyuk>

⁷ <https://drive.google.com/file/d/1Y-MjGoErjPabAUekjqDEDoegrSKlhYuG/view>

- положення Концепції НУШ;
- ключові і предметні компетентності, наскрізні уміння;
- спрямованість на стимулювання допитливості й зацікавленості учнів / учениць у пізнанні природи, зокрема дослідницьким шляхом, розкриття значення наукових досягнень хімічної науки для повсякденного життя людини та суспільства.

Досягнення очікуваних результатів навчання реалізується на поєднанні індивідуальної і групової навчальної діяльності учнівства (дослідництво, опрацювання інформації, розв'язування проблем) та обговоренні з іншими (учасниками однієї групи, іншими групами, вчителькою/вчителем) її результатів.

Навчальною програмою передбачено гнучке компонування навчального матеріалу у тематичні блоки, міжпредметну й міжгалузеву інтеграцію (з іншими освітніми галузями), можливість реалізувати в освітньому процесі з хімії інноваційні педагогічні технології (дослідницьке навчання, групову навчальну взаємодію, навчання за методом навчальних проєктів, проблемне та практико-орієнтоване навчання, формувальне оцінювання тощо).

Структурування програми втілює головну ідею навчального предмета «Хімія»: згідно Державного стандарту базової середньої освіти розвивати в учнів/учениць ключові компетентності й наскрізні уміння на основі діяльнісного, особистісного й компетентнісного підходів. Ця ідея реалізується під час дослідницької діяльності учнівства, роботи з різними форматами інформації хімічного змісту, набутті досвіду розв'язування навчальних і життєвих проблем як індивідуально, так і в групі, й формуванні на цій основі власної системи знань про речовини, їх перетворення і застосування.

Види навчальної діяльності. Досягнення результатів навчання, групи яких для природничої освітньої галузі визначені Держстандартом, потребує організації освітнього процесу з хімії на діяльнісній основі. Задля цього у навчальній програмі відображено ефективні в умовах освітнього процесу види навчальної діяльності. Для їх здійснення учнівством 7 класу вчитель/вчителька обирають і використовують методи, форми, технології тощо, керуючись власним педагогічним досвідом і наявними ресурсами. Пріоритетом є використання особистісно орієнтованих технологій, які розвивають в учнів здатність та вміння самостійно набувати знання з різних джерел, перенести акцент з репродуктивних форм початкової діяльності на пошуково-дослідницькі види роботи, аналітичну діяльність, що загалом сприяє розвитку ключових компетентностей учнівства, використання інтерактивних технологій, створення умов для індивідуалізації навчання.

Посиленню практичної спрямованості хімічних знань і набуттю учнівством компетентностей сприятиме проведення тематичних навчальних екскурсій. У програмі об'єкти екскурсій є орієнтовними, учитель може визначати їх на свій розсуд, враховуючи місцеві умови, можливості й обставини. Наприклад, орієнтовні екскурсійні об'єкти (реальні та віртуальні): кабінет хімії; хімічна лабораторія; аптека, природничі й краєзнавчі музеї, музей алхімії, музей гончарства, аптека-музей; гончарна майстерня; лабораторії хімічного підприємства аналізу води й харчових продуктів; підприємства з виробництва та використання речовин і матеріалів у місцевості/регіоні проживання учнів/розташування закладу освіти. Допомогу в організації і проведенні віртуальних екскурсій вчителі отримують завдяки

посиланням і QR-кодам, вміщених у підручнику «Хімія : підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти»⁸.

Формуванню компетентностей учнів сприяє виконання ними навчальних теоретичних або експериментальних проєктів. У програмі подано їх орієнтовну тематику, водночас учитель і учні можуть пропонувати і власні теми. Проєкти розробляються учнями індивідуально або в групах, учитель може надавати консультацію щодо планування, визначення мети, завдань і методики дослідження, пошуку інформації, координувати хід виконання проєкту. Форму представлення результатів проєктної діяльності обирають учні самостійно або за рекомендацій вчителя.

Для реалізації діяльнісного підходу в навчанні хімії згідно концепції Нової української школи потребує вираженої системи навчальної діяльності. Вчителям стане в пригоді один з варіантів такої системи, запропонованої в навчальній програмі. Загальну характеристику визначених програмою видів навчальної діяльності подано у таблиці

Навчальна діяльність		
Вид	Характеристика	
	<i>сутність</i>	<i>функції</i>
Дослідництво	<p>Учнівство набуває нових знань і розвиває дослідницькі вміння у процесі проведення хімічного дослідження.</p> <p>Організація навчальної діяльності в логіці наукового пошуку:</p> <p><i>учениця/учень</i> виявляє і формулює проблему, яку можна розв'язати дослідницьким методом,</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>формулює мету й гіпотезу дослідження</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>складає його план, визначивши необхідні ресурси</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>виконує дослідження</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>фіксує та інтерпретує</p>	<p>Конструювання учнівством нових знань за результатами дослідження, проведеного на основі наявних знань і вмінь; збагачення досвіду дослідницької діяльності: розвиток навичок здійснювати науковий пошук та розв'язувати проблеми завдяки набутим дослідницьким умінням; формування і розвиток креативності; формування певного досвіду пошуку нових підходів до розв'язування різних особистісно значущих проблем</p>

⁸ Ярошенко О. Г., Коршевнік Т. В. Хімія : підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОБЦ «Оріон», 2024. 160 с.
<https://drive.google.com/file/d/17rzkhgYLnBZQMtr4mPYJMEomu7CN1pmf/view>

	результати ↓ робить висновок щодо доведення чи спростування гіпотези й досягнення мети дослідження	
Тематичні екскурсії	Встановлення учнівством зв'язків між хімічними поняттями й фактами під час ознайомлення з різними хімічними об'єктами, до яких належать, предмети, явища та процеси, що стосуються речовин та їх перетворень. Приклади екскурсійних об'єктів: зразки речовин, обладнання сучасних хімічних лабораторій і підприємств, технології добування деяких речовин, очищення води та ін.	Опанування нових теоретичних і практичних знань, які набувають розвитку на наступних заняттях. Розвиток умінь проводити спостереження хімічних об'єктів і фіксувати його результати, пояснювати побачене і нові факти на основі вивченого матеріалу, Розширення наукового кругозору учнівства.
Групова діяльність	Опрацювання учасниками навчальної групи (4-6 осіб) змістових питань, обговорення способів розв'язання проблем, вибір і застосування оптимального; проведення бесід і дискусій, виконання індивідуальних і групових досліджень, проєктів; спільне виконання комплексних завдань з розподілом ролей виконавців	Розвиток суб'єктної активності учня/учениці, їх пізнавальної мотивації, адекватної самооцінки й толерантного ставлення до інших, здатності взаємодіяти з іншими задля досягнення мети діяльності. Збагачення досвіду самоосвітньої діяльності учениць/учнів у процесі їх групової роботи; формування певного досвіду пошуку нових підходів до розв'язування різних суспільно значущих проблем
Робота з інформацією	Робота з доступними джерелами інформації (друкованими виданнями, електронними тощо): пошук, аналіз, узагальнення, інтерпретація, презентування.	Розвиток навичок здійснювати пошук інформації про речовини і хімічні явища та об'єктивно її оцінювати; вдосконалення умінь аналізувати та інтерпретувати різні формати інформації; набуття досвіду критично оцінювати псевдонаукову інформацію щодо використання речовин.
Проєктна діяльність	Застосування учнівством набутих знань, умінь і навичок з метою розв'язання конкретних задач у реальному часі;	Розвиток ключових компетентностей учнівства на основі вдосконалення навичок критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу

	створення власних освітніх продуктів у процесі поглиблення знань про історію розвитку хімічної науки, становлення її основних понять і законів, про сучасні досягнення науки і техніки	та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети
Рефлексійна діяльність	Самооцінювання учнівством результатів навчання і групової діяльності за наданими показниками	Один з інструментів формувального оцінювання: дозволяє отримувати інформацію щодо навчальних досягнень учнів не лише вчителю, а й кожному учневі/учениці на різних етапах вивчення навчального предмета «Хімія».

Дієвим засобом формування, виявлення й перевірки сформованості компетентностей як результату навчання хімії виступають ситуаційні (контекстні) завдання. Їх виконання можливе: в часі – упродовж уроку або якоїсь його частини, за формою організації навчальної діяльності – індивідуально, колективно чи у складі навчальної групи. На розсуд вчителя можливе використання контекстних завдань за принципом перевернутого класу: учні виконують вдома, а на презентують результати виконання, обговорюють їх, виголошують проблемні моменти, діляться враженнями і набутим досвідом діяльності.

Приклад контекстного завдання: «Прочитай текст «Йод як речовина і хімічний елемент» і виконай завдання 1-5.

Просту речовину йод I_2 відкрив французький хімік Бернар Куртуа у 1811 році. За однією з версій, зробити це відкриття йому допоміг кіт. Учений обідав у своїй лабораторії, а на його плечі сидів улюблений кіт, який, зістрибнувши з плеча, зіштовхнув зі столу на підлогу дві посудини. В одній була суспензія з попелу водоростей, а у другій — сульфатна кислота.

Посудини розбилися, їх вміст змішався і прореагував. Внаслідок хімічної реакції спершу з'явилась синьо-фіолетова хмаринка, яка згодом осіла у вигляді блискучого чорно-сірого нальоту. Це була невідома на той час речовина — йод I_2 .

Хімічний елемент Йод — важливий мікроелемент організму людини, нестача якого призводить до затримки росту у дітей, порушення інтелектуальної активності, обміну речовин, діяльності багатьох органів.

Україна належить до країн з недостатнім вживанням йоду. Тому варто уважно ставитися до наявності в раціоні продуктів, багатих на Йод. Основне джерело Йоду — це продукти тваринного та рослинного походження.

Для профілактики дефіциту Йоду виготовляють йодовану кухонну сіль. У ній масова частка Йоду становить 40 мг/г (1 мг — мільйонна частка 1 г).

Завдання 1. Назви правила безпеки під час роботи в хімічній лабораторії, які порушив Бернар Куртуа.

Завдання 2. Укажи фізичні властивості простої речовини йоду I₂, про які інформує текст.

Завдання 3. Скористайся періодичною таблицею і запиши відомості про хімічний елемент Йод: хімічний символ, порядковий номер, заряд ядра атома, кількість електронів, відносну атомну масу, період і групу, в яких він розміщений.

Завдання 4. Добова норма споживання Йоду для людей віком від 13 років: юнки/жінки – 150–300 мкг, юнаки/чоловіки – до 300 мкг. Скористайся інфографікою і склади денний раціон, який забезпечує твоєму організму добову норму Йоду.

5 ДОСТУПНИХ ПРОДУКТІВ З ВИСОКИМ ВМІСТОМ ЙОДУ

Вміст йоду в мкг на 100 г продукту

Завдання 5. Проведи належні розрахунки, щоб довести або спростувати твердження: «За все життя людина споживає близько 3–5 г Йоду». Відомості про середню тривалість життя українців знайди у доступних джерелах інформації.

Контекстні завдання вміщено у підручнику й робочому зошиті⁹ у системі завдань, орієнтованих на набуття учнівством ключових компетентностей і досягнення основних груп результатів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: «Проводить дослідження природи», «Здійснює пошук та опрацьовує інформацію», «Усвідомлює закономірності природи».

⁹ <https://www.orioncentr.com.ua/metodychna-pidtrymka/53-metodychna-pidtrymka-7-klas-nush/407-nush-7-klas-khimiya-ol%CA%B9ha-yaroshenko,-tetyana-korshevnyuk>

ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У 7 КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Костянтин Задорожний, к.б.н.,
провідний науковий співробітник
відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України

У 2024/2025 навчальному році вивчення *біології* у 7-х класах вперше буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.). Опанування біологічного змісту у 7 класі спирається на базові знання, отримані у 5-6 класах на уроках природознавчих курсів.

Заклад освіти може обирати кількість тижневих навчальних годин. Для природничої галузі (біологія, географія, фізика, хімія) в межах від загальної мінімальної (7 год) до загальної максимальної (9 год). Але для біології бажано забезпечити наявність рекомендованої кількості годин, 2,5 год на тиждень.

Модельні навчальні програми з біології (7-9 класи) розміщені на сайті МОН України: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Зважаючи, що модельні навчальні програми з біології не містять розподілу навчального часу на вивчення окремих тем, учителі /вчительки мають зробити це самостійно в тематично-календарному плануванні або у навчальній програмі. Навчальну програму розробляють у тому разі, якщо вчитель / вчителька вважатиме, що в умовах закладу освіти / класу досягти очікуваних навчальних результатів, визначених модельною навчальною програмою можна вилучивши / додавши деякі складники змісту й/або види навчальної діяльності, чи в межах певного року навчання змінити їхню послідовність. Створені навчальні програми затверджуються на педагогічній раді закладу загальної середньої освіти. Календарно-тематичне планування погоджується адміністрацією закладу загальної середньої освіти.

Розробник навчальної програми може:

Доповнювати зміст обраної модельної навчальної програми, залучивши регіональний компонент;

Розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) обраної модельної навчальної програми, зважаючи на потреби учнівства, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;

вилучати окремі питання з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу;

змінювати послідовність вивчення тем, запропонованою обраною модельною навчальною програмою, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання;

доповнювати тематику практичних/творчих робіт.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20%.

<https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

Враховуючи зміст навчального матеріалу, наявність відповідної матеріальної бази, рівень підготовки учнів і учениць у конкретному класі, вчителі/вчительки самостійно визначають які види робіт здобувачами освіти доцільно виконувати індивідуально, а які у складі групи, а також чисельність відповідних груп за умови використання групових форм роботи.

Певні практичні роботи та навчальні проекти з біології можуть виконуватися учнями й ученицями протягом тривалого часу. Відповідно, значна частина таких робіт буде виконуватися в позауроківий час у школі або у домашніх умовах. В таких випадках необхідно здійснювати проміжний контроль досягнутих результатів дослідження та презентацію отриманих результатів у спеціально створених умовах – на окремому уроці (або на спеціально виділеній частині уроку) чи в межах шкільних тематичних заходів.

За змістовим наповненням біологія у 7 класі для всіх модельних програм зосереджена переважно на ознайомленні учнів і учениць з біорізноманіттям організмів, їх основними групами та особливостями цих груп. На цьому етапі вивчення біології особливо важливо сформулювати уявлення про відмінності і схожі риси різних груп організмів, їх взаємодію між собою, значення в природних екосистемах та в житті людини.

Навчання біології ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого та інтегрованого підходів. Необхідною умовою набуття учнями й ученицями компетентностей є діяльнісний підхід до навчання. Увагу слід приділяти практичним, дослідницьким та проектним роботам різного виду, розв'язуванню компетентнісних завдань.

Наразі необхідне посилення практико орієнтованого підходу до навчання біології, перенесення акцентів зі збільшення обсягу відомостей, призначених для засвоєння учнями й ученицями, на вироблення в них умінь використовувати їх для досягнення певних цілей.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів активного навчання, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами. Рекомендується, щоб форми організації освітнього процесу враховували види навчальної діяльності, які містять обрані навчальним закладом модельні навчальні програми, а також були спрямовані на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану.

У процесі навчання слід враховувати можливості сучасних підручників біології, які створювалися з урахуванням концепції НУШ. Нові підручники для 7 класу роблять можливим перехід від роботи із запам'ятовуванням інформації підручника до використання інформації як засобу навчання для розвитку мисленнєвих та інших компетентностей. Вони реалізують потребу вчителя у завданнях для групової та індивідуальної роботи на уроці.

Так, підручник біології для 7 класу видавництва «Освіта» (автори: Задорожний К.М., Ягенська Г.В., Павленко О.А., Додь В.В.) містить систему

продуктивних завдань, серед яких є цікаві компетентнісні завдання, значна кількість дослідницьких завдань та різноманітні рубрики, які сприяють реалізації особистісно зорієнтованого та інтегрованого підходів у навчанні біології.

<p>БІОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕКТИВ</p> <p>Поглянь на кавуни, які італійський художник зобразив на своїй картині у XVII столітті. Порівняй їх із кавунами, які ми зараз купуємо. Чому вони відрізняються? А може, художник помилився й намалював не кавун?</p> <p>Джованні Станетті. Натюрморт із кавунами (фрагмент)</p>	<p>ТРЕН УЙСЯ Д УМАТИ</p> <ol style="list-style-type: none">1 У яких екосистемах — природних чи штучних — біорізноманіття вище? Відповідь обґрунтуй.2 Які методи дослідження біорізноманіття можуть використати семикласники? Склади план дослідження біорізноманіття певної ділянки з використанням цих методів. Скористайся малюнком 4.1. <p>Мал. 4.1. Метод квадратів</p>
Приклади завдань з підручника біології	

Значно розширити можливості використання сучасних підручників у роботі з учнями дозволяє наявність електронного додатку. Такий додаток містить значну кількість додаткових матеріалів до всіх тем та різноманітні завдання, які можна ефективно використовувати у процесі різних видів оцінювання результатів навчання.

У навчанні біології зміст, засоби і методи навчання мають бути спрямовані на досягнення визначених ДСБСО *обов'язкових результатів навчання*, яких учень / учениця має досягнути в процесі навчання, і які *підлягають оцінюванню*.

В оцінюванні результатів навчання варто керуватись методичними рекомендаціями, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України №1093 від 02.08.2024 р.

Основними видами оцінювання є формувальне (поточне) та підсумкове. Поточне оцінювання є *формувальним*, тобто це оцінювання «в процесі», яке дає змогу вчителю / вчительці зрозуміти, як краще підготувати учнів / учениць до підсумкового оцінювання (тематичного, семестрового, річного).

Підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання результатів навчання передбачає зіставлення досягнутого з обов'язковими результатами, визначеними для певного класу згідно з ДСБСО.

Семестрове оцінювання передбачає оцінювання груп загальних результатів і загальну оцінку результатів навчання.

У шкільній документації (журналі, свідоцтві) фіксуються оцінки за однаковими групами результатів з усіх предметів природничої освітньої галузі:

1. Проводить дослідження природи.
2. Здійснює пошук та опрацьовує інформацію.
3. Усвідомлює закономірностей природи.

Оцінка першої групи результатів складається із оцінок, отриманих за вміння виявити і сформулювати дослідницьку проблему, спланувати дослідження, виокремити, проаналізувати, кроки дослідження, зафіксувати спостереження, виконати навчальні проєкти, змодельовати біологічне явище або об'єкт, сконструювати приладдя тощо. Виявити ці уміння учні й учениці можуть під час виконання лабораторних і практичних робіт, практикумів з розв'язування експериментальних (дослідницьких) завдань, вимірювань, дослідів і спостережень, польових робіт, навчальних проєктів, моделювань і конструювань та інших видів робіт пов'язаних з *умінням досліджувати природу*.

Для другої групи результатів, що стосуються *вміння здійснювати пошук й опрацювати інформацію* слугують оцінки за пошук, опрацювання, написання / створення навчальних, художніх, інших текстів та інфографіки, участь у дискусіях, виконання творчих завдань, розв'язання графічних і якісних задач тощо.

Оцінювання третьої групи результатів з *усвідомлення закономірностей природи* переважно ґрунтується на умінні учнів і учениць застосовувати науковий апарат біологічної науки для пояснення біологічних явищ і об'єктів. Виявити ці вміння учні й учениці можуть під час розв'язування задач, відповідей на запитання за змістом вивченого тощо.

Метою тематичного оцінювання є проміжне контролювання за всіма видами робіт, виконаних протягом вивчення теми чи її частини. У разі потреби вчитель / вчителька може на свій розсуд провести підсумкову (тематичну) роботу.

Стануть у пригоді *діагностувальні роботи*, розміщені на платформі Всеукраїнської школи онлайн. Скориставшись ними, учитель / вчителька зможе виявити, що вже знають і вміють учні й учениці, передовсім чи розуміють вони закономірності природи, чи вміють працювати в команді, досліджувати, опрацювати й презентувати інформацію.

У зв'язку із цим рекомендуємо такий алгоритм діяльності вчителя / вчительки й учнів та учениць під час організації навчання:

1) чітко формулювати зрозумілі для учнів / учениць очікувані результати навчання (за групами результатів і за критеріями оцінювання їх);

2) наводити приклади завдань і видів діяльності з аналізом за критеріями оцінювання результатів виконання;

3) оперативно й доступно надавати учням / ученицям зворотний зв'язок щодо досягнення ними очікуваних результатів навчання;

4) вчасно коригувати процес навчання для досягнення його очікуваних результатів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА 2024-2025 НАВЧАЛЬНИЙ РІК ІЗ НАВЧАННЯ ХІМІЇ В 7 КЛАСІ НУШ

Ганна Лашевська,
*науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Вивчення *хімії* в 7–9 класах закладів загальної середньої освіти здійснюють відповідно до вимог ДСБСО за *модельними навчальними програмами*, розміщеними на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України. Вибравши *модельну* навчальну програму, учитель / вчителька на її основі складає *навчальну* програму, у якій зазначає *послідовність* й орієнтовний час вивчення тем у 7 класі. У *модельній* навчальній програмі авторка / автор *пропонує* послідовність вивчення тем, зміст і види навчальної діяльності, які є *орієнтовними*. Тому з *модельної* навчальної програми вчитель / вчителька до кожної теми *навчальної* програми *добирає* з-поміж

запропонованих або ж додає ті *елементи змісту* й *способи діяльності*, що в умовах певного навчального закладу й класу є *оптимальними* для кожного учня / учениці й для учнівської спільноти класу. Тобто для паралельних класів за *тією самою модельною* можна скласти *декілька навчальних* програм, що якнайкраще відповідатимуть освітнім потребам і навчальним можливостям учнів / учениць того чи того класу з огляду на рівень їхньої попередньої підготовки з природничих й інших навчальних предметів.

Тому перед складанням навчальної програми доцільно більше дізнатися про майбутніх семикласників і семикласниць. Для цього можна самотужки або разом із колегами й колежанками проаналізувати навчальні досягнення учнів / учениць 6 класів, проконсультуватися з класними керівниками, порадитися з батьківською спільнотою. Стануть у пригоді *діагностувальні роботи*, розміщені на платформі Всеукраїнської школи онлайн. Скориставшись ними, учитель / учителька зможе виявити, що вже знають і вміють учні й учениці, передовсім чи розуміють вони закономірності природи, чи вміють працювати в команді, досліджувати, опрацьовувати й презентувати інформацію. Формат звіту за результатами тестування дасть змогу окреслити *траєкторію подолання освітніх розривів і втрат*, закласти її в навчальну програму з хімії для 7 класу.

Навчальну програму, складену вчителем / вчителькою затверджує педагогічна рада закладу загальної середньої освіти. Деталізувати цю програму вчитель / вчителька зможе (на свій розсуд) у календарно-тематичному плануванні, яке, зважаючи на результати *формульованого* оцінювання, може бути скореговане в разі потреби.

Розробник навчальної програми може:

Доповнювати зміст обраної модельної навчальної програми, залучивши регіональний компонент;

Розширювати / поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) модельної навчальної програми, зважаючи на потреби учнівства, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;

вилучати окремі питання з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу;

змінювати послідовність вивчення тем, запропонованою обраною модельною навчальною програмою, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання;

доповнювати тематику практичних / творчих робіт.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20 %.

<https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>.

Плануючи навчально-пізнавальну діяльність, учитель / учителька самотужки визначає форму (індивідуальна, групова) роботи над завданням, кількісний і якісний склад навчальних груп, орієнтовний час виконання завдання. Під час організації роботи варто радитися з учнями й ученицями щодо вибору об'єктів дослідження з кількох запропонованих, заохочувати їх самостійно добирати об'єкти, які можна дослідити, зокрема хімічними методами, пропонувати, обговорювати, обстоювати

теми дослідницьких робіт, навчальних проєктів тощо. Така організація навчання потребує *значно більше часу*, ніж у разі виконання усталеної за кількістю і видами практичною роботою, відтворенням за інструкціями дослідів із наперед відомими з підручника чи інших джерел результатами. Тому кількість запланованих завдань, досліджень, проєктів тощо має бути оптимальною для кожного учня / учениці, тобто насамперед реальною для виконання у відведений на них час.

Виконання дослідницьких і пошукових проєктів може тривати від кількох годин до кількох тижнів, а подекуди – і місяців. Тож таку роботу можна виконувати вдома (з дозволу й за участю дорослих) чи в школі після уроків (з дозволу й за участю вчителя / вчительки), але з обов'язковим проміжним контролем досягнутих результатів дослідження і презентуванням кінцевих результатів у спеціально створених для цього умовах (виділивши проміжок часу на уроці; протягом усього уроку; у позаурочковий час — на шкільних тематичних заходах тощо).

Плануючи дослідження, треба брати до уваги забезпеченість навчального закладу хімічним посудом, приладдям, реактивами тощо. Проблему забезпеченості практичної частини програми засобами дослідження можна частково розв'язати, залучивши учнів / учениць до *STEM-проєктування, моделювання, конструювання* тощо, наприклад, до виготовлення саморобного приладдя з підручних матеріалів, непотребу (апсайклінг). Водночас така діяльність спрямована на формування моделі поведінки, яка передбачає свідоме обмеження споживання ресурсів, правильне поводження з відходами як із потенційною сировиною. Це сприятиме сталому розвитку суспільства й забезпечуватиме відповідальну взаємодію з довкіллям. Також радимо скористатися в роботі, строго дотримуючись правил безпеки, деякими харчовими продуктами, побутовими матеріалами й хімікатами як об'єктами і засобами дослідження. Дуже важливим аспектом вивчення хімії є безпека на уроках із цього навчального предмета та поза ними, що забезпечує кореляцію між базовими знаннями двох освітніх галузей – природничої (хімічний складник) і соціальної та здоров'язбережувальної (Додаток 15 до ДСБСО).

Корисність і функціональність наукових знань учні / учениці зможуть досягнути через *проблемне навчання*, під час якого навчальна проблема стає джерелом динамічного розвитку знань. Це передбачає систематичне включення в навчальний процес розв'язування проблем і проблемних завдань, побудованих на змісті програмового матеріалу й пов'язаних з актуальними аспектами повсякденного життя, екологічними зокрема. Особливу увагу потрібно приділити *проблемному навчанню* в проєктній дослідницькій діяльності, моделюванні, розв'язанні *контекстних завдань*. Під час організації проєктної діяльності потрібно зрівноважити значущість кінцевого продукту й процесу створення його. Педагогічна цінність проєктного продукту, який створюють за наданою інструкцією, найчастіше самостійно, удома, презентація якого не виходить за межі класу, порівняно невелика. Проєктна діяльність має водночас відповідати особистісним запитам учнів / учениць і стосуватися базових (і не лише хімічних) знань, наскрізних і спеціальних (хімічних) предметних умінь, які доведеться переважно самостійно опановувати / розвивати / використовувати для втілення проєкту в життя. Тобто навчальний проєкт потрібно розглядати як одну з технологій активного навчання і формування системи знань, а не лише як технологію створення освітнього продукту запропонованої тематики. Бажано, щоби проєкт

ґрунтувався на реальному контексті, мати автентичну мету й цільову аудиторію за межами класу, а його кінцевий продукт – практичне корисне застосування, наприклад, у місцевій громаді. За цих умов використання проєктного навчання забезпечуватиме розвиток особистостей учнів / учениць і набуття ними ключових компетентностей, виокремлених у ДСБСО.

Навчально-пізнавальну діяльність учнів й учениць треба підпорядкувати досягненню ними *очікуваних результатів навчання*, дати здобувачам і здобувачкам освіти змогу *застосовувати й демонструвати вміння*

- пізнавати світ природи засобами наукового дослідження;
- опрацьовувати, систематизувати й презентувати інформацію природничого змісту;
- усвідомлювати закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини;
- поводитися відповідально для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- розвивати власне наукове мислення;
- набувати індивідуально та в співпраці досвіду розв'язання проблем природничого змісту.

Формування і вдосконалення вмінь, необхідних для досягнення *очікуваних результатів навчання*, передбачає поступове підвищення рівня самостійності¹⁰ учнів / учениць в опануванні змісту, зокрема під час навчальних досліджень. На кожному етапі навчання хімії вчитель / вчителька самотужки попередньо визначає доцільний рівень самостійності здобувачів / здобувачок освіти, зваживши на їхні індивідуальні особливості, обсяг і зміст навчального матеріалу. А під час уроків оперативно корегує (у разі потреби) цей рівень з огляду на реальну ситуацію – додатково усно радить, пропонує, ставить навідні запитання, наводить подібні приклади, підбадьорює, заохочує, тобто поціновує здобутки й здійснює *формувальне оцінювання*. Цей вид оцінювання дає змогу дійти висновку щодо особистісного розвитку учня / учениці, відстежити його / її навчальний поступ, процес здобуття навчального досвіду як основи компетентності. Тобто результати формувального оцінювання свідчать про опанування здобувачем / здобувачкою освіти наскрізних умінь. Зауважимо, що формувальне оцінювання здійснює не лише вчитель / вчителька, а й інші учні / учениці. Не менш важливим видом формувального оцінювання є самооцінювання здобувача / здобувачки освіти.

Результати формувального оцінювання відбивають реальний учнівський навчальний досвід і можуть бути зафіксовані через спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю, приклади учнівських робіт, портфоліо навчальних досягнень тощо.

Перенесення акценту з *оцінювання* на *поцінювання* результатів важливе ще й тому, що поцінювати треба процесуальні складники навчання на різних його етапах (вправність у формулюванні запитань, проблем, пошуку інформації, чіткому висловленні думок, добиранні аргументів для обґрунтування поглядів щодо причин, наслідків і способів розв'язання проблеми, використанні понять, термінів тощо). Під час формувального оцінювання можна застосовувати різноманітні різнорівневі

¹⁰ Від *із максимальною – мінімальною допомогою вчителя / вчительки чи інших осіб до самостійно.*

шкали — словесні та бальні (на розсуд вчителя / вчительки, зважаючи на пропозиції учнів учениць).

Підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання результатів навчання передбачає зіставлення досягнутого з обов'язковими результатами, визначеними для певного класу згідно з ДСБСО. У підсумковому оцінюванні суб'єктом оцінювання є вчитель / вчителька.

Семестрове оцінювання з хімії в 7 класі передбачає *оцінювання груп загальних результатів*¹¹ і *загальну оцінку* результатів навчання. Здійснюють семестрове оцінювання, узявши до уваги різні види навчальної діяльності протягом семестру й динаміку особистих навчальних досягнень учня / учениці.

Деякі очікувані результати навчання або їхні складники можуть бути частково / повністю досягнуті й оцінені за період навчання, наприклад, у 7 або 7–8 класах. Проте поступове досягнення більшості результатів учнями / ученицями триватиме протягом навчання в 7–9 класах. Учитель / вчителька самостійно визначає і корегує час, потрібний для досягнення тих чи тих результатів навчання.

Оцінки за вміння виявити і сформулювати дослідницьку проблему, спланувати безпечне дослідження речовин, виокремити, проаналізувати, кроки дослідження, зафіксувати спостереження, виконати навчальні проєкти, змоделювати будову речовини, перетворення речовин, сконструювати приладдя тощо має найбільшу питому вагу в оцінюванні групи результатів, пов'язаних з *умінням досліджувати природу*.

Для оцінювання групи результатів, що стосуються *вміння відшукувати й опрацювати інформацію*, найвагомішими є оцінки за пошук, опрацювання, написання / створення навчальних, художніх, інших текстів та інфографіки, участь у дискусіях, виконання творчих завдань тощо.

Оцінювання групи результатів, які передбачають *усвідомлення закономірностей природи*, переважно ґрунтується на прогнозуванні, аналізуванні і поясненні з погляду хімії явищ, спостережень, результатів експериментів.

Однією з основних переваг використання контекстних завдань в навчанні хімії є те, що вони стимулюють цікавість здобувачів / здобувачок освіти до предмета й методів хімії, а тому є ключовим чинником їхньої мотивації опанувати основи цієї науки. Розв'язання таких завдань передбачає здобуття і застосування учнями / ученицями хімічних знань у різноманітних життєвих ситуаціях, тож сприяє розвитку критичного мислення і креативності, формуванню природничо-наукової компетентності. Розв'язання контекстних завдань зазвичай більшою чи меншою мірою може стосуватися всіх груп навчальних результатів, тому за виконання їх може бути виставлена як одна комплексна, так і декілька оцінок.

Метою тематичного оцінювання є проміжне контролювання за всіма видами робіт, виконаних протягом вивчення теми чи її частини. У разі потреби вчитель / вчителька може на свій розсуд провести підсумкову (тематичну) роботу.

Для підвищення ефективності навчання й об'єктивності оцінювання навчальних результатів радимо:

¹¹ Умінь досліджувати природу, відшукувати й опрацювати інформацію, усвідомлювати закономірності природи.

- 1) чітко формулювати зрозумілі для учнів / учениць очікувані результати навчання (за групами результатів і за критеріями оцінювання їх);
- 2) наводити приклади завдань і видів діяльності з аналізом за критеріями оцінювання результатів виконання;
- 3) оперативно й доступно надавати учням / ученицям зворотний зв'язок щодо досягнення ними очікуваних результатів навчання;
- 4) вчасно коригувати процес навчання для досягнення його очікуваних результатів.

Також варто користуватися настановами, викладеними в [наказі](#) Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання».

Назви підручників хімії для 7 класу закладів загальної середньої освіти України наведено на с. 4, 7 наказу МОН від 28.03.2024 № 412 «Про видання підручників для 7 класу закладів загальної середньої освіти, які видаватимуться за кошти державного бюджету в 2024 році». Поміж них – і підручник,¹² у якому через систему контекстних завдань зrealізовано діяльнісний підхід. Він дає змогу організувати спостереження, експерименти, самостійний пошук інформації, творчу діяльність. Запропоновано завдання в межах контекстів різного рівня: особистісного (завдання, що стосуються життєвих ситуацій індивіда чи його однолітків, родини), локального (стосуються життя громад), глобального (стосуються проблем існування людства тепер і в майбутньому). Для розв'язання кожного контекстного завдання треба комплексно застосувати наявні наскрізні вміння, що, як наслідок, сприяє вдосконаленню цих умінь.

Багато які із завдань в підручнику є дивергентними, не передбачають однозначної відповіді. Наприклад, уже на перших сторінках підручника учням й ученицям запропоновано в групах проаналізувати розповіді персонажів і персонажок і висловити особисте ставлення до вивчення хімії, оцінити власну спроможність аргументовано й толерантно дискутувати.

Завдання 1

Об'єднайтеся в групи по трое-четверо й розподіліть між групами розповіді персонажів і персонажок, подані нижче. Обговоріть і доповніть одним-двома реченнями їхні висловлювання. Подивися уважно: на с. 8 є твоє Я. Висловіть особисте ставлення до хімії, її значення в повсякденному житті. Поміркуйте, чи вистачило знань і умінь послідовно, аргументовано, доброзичливо обстоювати власну думку, переконувати інших.

Працюючи з підручником підлітки вирушать у віртуальну екскурсію до аптеки-музею, порівняють приладдя, яке використовують в алхімічній і сучасній хімічній лабораторіях, долучаться до *ансайклінгу* й власноруч сконструюють хімічне приладдя з підручних матеріалів, застосувавши інженерний метод (STEM). А ще – розгадають таємниці паляниці, дізнаються про хіміків і хімікинь

¹² Лашевська Г. Хімія : підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : К.: Видавничий дім «Освіта», 2024.. 192 с. https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/7-kl-nush/%D0%A5%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%8F_7%20%D0%BA%D0%BB_%D0%86%D0%9C%D0%97%D0%9E.pdf

минулого й сучасності, оцінять роль жінок у поступі хімічної науки і технології, виготовлять парфуми, засоби гігієни, ознайомляться з фізичними й хімічними основами молекулярної кухні. Також зможуть опанувати хімічну абетку й зреалізувати зв'язки з математикою, обчислюючи відносні молекулярні (формульні) маси речовин, пересвідчитися в непересічному значенні хімії в пізнанні природи й у щоденні.

Вебсторінка із цифровими додатками до підручника (тестові завдання, відеофрагменти, анімація) дасть змогу урізноманітнити навчально-пізнавальну діяльність на уроках і вдома.

ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ І АСТРОНОМІЇ У 7-Х КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Микола Головка,

*д.п.н., професор, головний науковий
співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Тетяна Засекіна,

*д.п.н., ст.наук.сп., головний науковий
співробітник відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Навчання фізики й астрономії у 7-9 класах закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та модельних навчальних програм (далі – МНП), розміщених на сайті Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Модельна навчальна програма (автори Головка М.В., Засекін Д.О., Засекіна Т.М., Крячко І.П., Ляшенко О.І., Мацюк В.М., Мельник Ю.С., Непорожня Л.В., Сіпій В.В.), розроблена фахівцями Інституту педагогіки НАПН України, який комплексно здійснює науково-методичний супровід реформи загальної середньої освіти. Співавтори програми брали участь у розробленні державного стандарту базової середньої освіти (природнича галузь) та модельних навчальних програм для адаптаційного циклу базової освіти (5-6 класи). Відповідно ця МНП забезпечує наступність і безперервність в реалізації фізичного й астрономічного складників природничої освітньої галузі. На відмінну від інших програм вона містить конкретизований за змістом опис очікуваних результатів навчання. У першому стовпці подано очікувані результати навчання, що конкретизують обов'язкові результати, визначені державним стандартом, та структуровані за групами (пізнання світу природи засобами наукового дослідження; опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту; усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства; розвиток наукового

мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту [індивідуально та у співпраці]). У наступних стовпчиках подано орієнтовний зміст навчання та види навчальної діяльності, що забезпечують досягнення очікуваних результатів.

З огляду на те, що у державному стандарті обов'язкові результати визначені як комплексні особистісні здобутки, досягнення яких здійснюється упродовж всього навчання на рівні базової освіти, автори спробували реалізувати ідею поступового підвищення рівня самостійності навчально-пізнавальної діяльності учнів й учениць в опануванні змісту навчання фізики. Тим самим забезпечується навчальний поступ у досягненні обов'язкових результатів навчання.

Структура та зміст НМП реалізує цілісний та логічно завершений базовий курсу фізики, який передбачає органічне включення астрономічного складника природничої освітньої галузі. Зміст навчання фізики й астрономії розгортається за спірально-концентричним принципом, згідно з яким максимально використовується потенціал пропедевтичних природничих курсів 5-6 класів, а основою для подальшого розвитку в учнів ключових компетентностей є знання та вміння, здобуті в початковій школі та на адаптаційному циклі базової середньої освіти. Це дає можливість уникнути непотрібного дублювання у змісті базового курсу фізики, закласти достатню основу для подальшого вивчення фізики в профільній школі, а також сформувати цілісні знання з урахуванням того, що після 9-го класу не всі учні продовжать вивчати фізику як окремий предмет.

Важливою перевагою цієї модельної навчальної програми є гнучкий підхід до проектування видів навчальної діяльності. Він передбачає можливість для вчителя самостійно добирати саме ті види навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечать максимальне досягнення очікуваних результатів навчання. При цьому основний акцент зроблено на залучення здобувачів базової освіти до дослідження в процесі навчання фізики й астрономії, що реалізується короткочасними дослідженнями, спостереженнями, лабораторними роботами, груповими та індивідуальними проектами тощо.

Зважаючи на те, що модельні навчальні програми не містять розподілу навчального часу на вивчення окремих тем, учителі мають зробити це самостійно в тематично-календарному плануванні або у навчальній програмі. Навчальну програму розробляють у тому разі, якщо вчитель/вчителька вважатиме, що в умовах закладу освіти/класу досягти очікуваних навчальних результатів, визначених модельною навчальною програмою можна вилучивши/додавши деякі складники змісту й/або види навчальної діяльності, чи в межах певного року навчання змінити їхню послідовність. Навчальну програму потрібно розробляти і в тому випадку, якщо заклад освіти обрав модельну навчальну програму з фізики авторського колективу під керівництвом Кременського Б.Г. доповнюючи її змістовими питаннями з астрономії.

Розробник навчальної програми може:

Доповнювати зміст обраної модельної навчальної програми, залучивши регіональний компонент;

Розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) обраної модельної навчальної програми, зважаючи на

потреби учнівства, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;

вилучати окремі питання з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу;

змінювати послідовність вивчення тем, запропонованою обраною модельною навчальною програмою, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання;

доповнювати тематику практичних/творчих робіт.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20%.

<https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-tyповoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

Учителі також можуть самостійно визначати періодичність та чергування видів діяльності присвячених розв'язанню задач, виконанню практичних робіт, узагальнювальних уроків тощо. Також, урахувавши зміст навчального матеріалу, наявність приладів, обладнання та матеріалів, рівень підготовки учнів та інші суттєві чинники, учителі мають самостійно визначати, які види робіт здобувачам освіти доцільно виконувати індивідуально, а які — у групах і з якою чисельністю.

Також учителі мають закладати види та форми контролю й оцінювання результатів навчання відповідно до груп результатів вказаних у державному стандарті та модельних навчальних програмах. При цьому слід мати на увазі, що виконання дослідницьких і пошукових проєктів може тривати від кількох годин до кількох тижнів, а в окремих випадках — і місяців. Відповідно, така робота може виконуватися вдома, у позаурочний час, але з обов'язковим проміжним контролем досягнутих результатів дослідження та презентацією остаточних результатів у спеціально створених для цього умовах (під час виділеного на уроці часу або на окремому уроці чи в позаурочний час – на шкільних тематичних заходах тощо).

Створені навчальні програми затверджуються на педагогічній раді закладу загальної середньої освіти. Календарно-тематичне планування погоджується адміністрацією закладу загальної середньої освіти.

Ключовою новацією у навчанні усіх природничих предметів (географії, біології, фізики і хімії) є те, що зміст, засоби і методи навчання мають бути спрямовані на досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти, яких учень/учениця має досягнути у процесі навчання, і які підлягають оцінюванню. Відповідно учителі мають добирати такі види завдань і діяльності, щоб учні й учениці виявили свої уміння:

пізнавати світ природи засобами наукового дослідження;

опрацьовувати, систематизувати та представляти інформацію природничого змісту;

усвідомлювати закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводитися для забезпечення сталого розвитку суспільства;

розвивати власне наукове мислення, набувати досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами).

У навчанні фізики провідною є дослідницька діяльність, у процесі якої мають вирішуватись теоретичні і практичні завдання. Теоретичні завдання направлені, як

правило, на вивчення і виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дають змогу встановити характеристику об'єкта дослідження. Практичні завдання виконуються у ході фізичних і астрономічних досліджень, які можуть бути реалізовані у вигляді демонстраційних і домашніх дослідів і спостережень, практичних (лабораторних) робіт (фронтальних та індивідуальних), проєктів (групових та індивідуальних), що передбачає роботу як з реальними об'єктами і явищами природи, так і з їх моделями чи ілюстраціями, у тому числі віртуальними. Дидактична функція фізичних і астрономічних досліджень полягає в тому, що саме у процесі їх виконання відбувається пізнання світу природи, усвідомлення його розмаїття, з'ясування і перевірка законів.

Під час вивчення фізики й астрономії доцільно знаходити можливості максимального використання діяльнісних форм і методів активного навчання, розвивати вміння шукати інформацію та працювати з інформацією (аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, синтезувати тощо), а також доцільно заохочувати здобувачів освіти до висловлення гіпотез, генерування ідей та пропонування шляхів їх втілення (моделювання, проєктування, конструювання, STEM-проєктування тощо).

Обов'язковим і важливим складником навчання фізики в закладах загальної середньої освіти є розв'язування фізичних задач. Для цього у нагоді стануть збірники задач та он-лайн тести, розміщені на освітніх сайтах, зокрема на платформі Всеукраїнської школи онлайн або в цифрових додатках до підручників. Окрім традиційних задач з фізики (якісних, кількісних, графічних, експериментальних чи тестових) варто приділяти увагу контекстним завданням – комплексним задачам із надлишковими або недостатніми умовами, які мають кілька варіантів розв'язання. Такі завдання, зокрема, використовують у міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти PISA.

Привертаємо увагу учителів фізики й астрономії до змін у процедурі оцінювання результатів навчання. Основними видами оцінювання є формувальне (поточне) та підсумкове. Поточне оцінювання є формувальним, тобто – це оцінювання в процесі навчання, яке дозволяє вчителю зрозуміти, як краще підготувати учнів/учениць до підсумкового оцінювання (тематичного, семестрового, річного).

Семестрове оцінювання з фізики у 7-му класі передбачає оцінювання груп загальних результатів та загальну оцінку результатів навчання. Здійснюють його з урахуванням різних видів навчальної діяльності, які мали місце протягом семестру та динаміки особистих навчальних досягнень учня/учениці. Навчання фізики, як предмета природничої освітньої галузі спрямоване на опанування учнями/ученицями таких груп загальних результатів: здійснення дослідження природи, здійснення пошуку й опрацювання інформації, усвідомлення закономірностей природи. Зважаючи, що оцінювання груп результатів відбувається упродовж тривалого часу, визначальним у процесі навчання є формувальне (поточне) та підсумкове (тематичне) оцінювання, що здійснюється постійно й системно в процесі навчання.

З огляду на те, що завдання з фізики переважно носять комплексний характер який вимагає одночасного прояву умінь досліджувати, опрацьовувати і використовувати інформацію, усвідомлювати закономірності, варто підкреслювати домінуючу роль дослідження у формуванні того чи іншого вміння.

Оцінки, отримані за виконання фізичних та астрономічних досліджень (лабораторні і практичні роботи, досліди і спостереження, навчальні проекти, вимірювання, роботи з моделювання й конструювання тощо) відіграють вирішальну роль у оцінюванні такої групи результатів, як уміння здійснювати дослідження природи.

Для групи результатів, що стосуються уміння здійснювати пошук й опрацьовувати інформацію, основу складають оцінки за виконання творчих завдань, графічних і якісних задач, вирішення проблемних питань, опрацьованні текстів підручників та інших джерел інформації тощо. Оцінювання групи результатів з усвідомлення закономірностей природи переважно ґрунтується на виявленні вмінь учнів розв'язувати фізичні задачі, відповідях до запитань за змістом, що вивчається тощо).

Тематичне оцінювання здійснюється з метою проміжного контролю за усіма видами робіт, що виконувались впродовж вивчення теми / розділу або їх частин. За потреби можна проводити підсумкову (тематичну) роботу.

У зв'язку з цим рекомендованим є такий алгоритм діяльності вчителя й учнів під час організації навчання: 1) формулювання зрозумілих для учнів очікуваних результатів навчання за групами результатами і за критеріями їх оцінювання; 2) наведення прикладів завдань і видів діяльності з аналізом їх виконання за критеріями оцінювання; 3) надання учням зворотного зв'язку у досягненні ними очікуваних результатів навчання; 4) коригування процесу навчання задля досягнення очікуваних результатів навчання. Фахівцями Інституту педагогіки розроблено навчально-методичне забезпечення, яке суголосне із новими вимогами до оцінювання результатів навчання.

Підручник з фізики (автори Т. Засекіна, М. Гвоздецький) для 7 класу закладів загальної середньої освіти забезпечує реалізацію компетентісно орієнтованого навчання фізики як пріоритету Нової української школи.

Варто відзначити функціональність методичного апарату підручника, а також спрямування його системи вправ і завдань на досягнення очікуваних результатів, конкретизованих модельною навчальною програмою, формування в учнів 7 класу ключових компетентностей, важливих для вирішення практичних завдань навчальної діяльності та повсякденного життя. Компетентнісний підхід реалізується, зокрема, через структурування та зміст навчального матеріалу, використання проблемних питань, різноманітних навчальних рубрик, що допомагають учням виявляти невідоме, умотивовують шукати відповіді та розв'язувати навчальну проблему, формулювати, спростовувати або підтверджувати припущення (рубрика «Досліджуй»), опрацьовувати самостійно та з допомогою вчителя навчальний матеріал, знаходити пояснення до завдань, новий і цікавий матеріал, попрацювати з

малюнками, графіками, таблицями, засобами віртуальної та доповненої реальності з використанням гаджетів, що осучаснює урок фізики та робить його цікавим для учнів (рубрика «Дізнавайся»).

У рубриці «Думай» подано завдання, які допоможуть учневі переконатися у своїх уміннях пояснити вивчений матеріал.

Важливим складником методичного апарату підручника, орієнтованого на формування в учнів компетентностей, є рубрика «Дій». Працюючи з нею, учні удосконалюють уміння розв'язувати фізичні задачі та планувати й здійснювати фізичні дослідження. Оскільки оновлення матеріально-технічної бази та належного забезпечення закладів освіти повним спектром фізичного обладнання є завданням довгострокової перспективи, то автори посилили увагу до використання доступного (простого, не специфічного), саморобного обладнання для організації досліджень та проектної діяльності.

Запропонований проєкт підручника також дає можливість ефективно організувати закріплення навчального матеріалу на уроці. У рубриці «Підбиття підсумків» узагальнено матеріал тем, що вивчаються, подано зразки узагальнювальних інтелектуальних карт та завдання для їх самостійного складання учнями.

Також варто відзначити наявність цифрового додатку до підручника, в якому подано додаткову інформацію, відео дослідів, явищ і процесів, що вивчаються, інструкції й пам'ятки, також інтерактивні завдання та вправи для самоперевірки, дослідницькі задачі тощо.

На веб-сторінці <https://yakistosviti.com.ua/uk/Fizika-7-9> розміщується методичні матеріали для учителів: навчальна програма від авторів модельної навчальної програми, зразки календарно-тематичного планування, відеозаписи зустрічей з учителями, на який обговорюються питання нових підходів у навчанні фізики і астрономії.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У 7-МУ КЛАСІ НУШ

Володимир Грома,

науковий співробітник відділу навчання географії та економіки

Інституту педагогіки НАПН України,

вчитель географії Комунального закладу загальної середньої освіти «Лицей №14

імені Івана Огієнка Хмельницької міської ради»

У 7 класі курс «Географія» охоплює 4 розділи: «Картографічне зображення Землі», «Головні закономірності формування природи материків та океанів», «Природа материків» і «Природа океанів». Головною метою вивчення географії у 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію природних умов. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти, вивчення яких здійснювалося у 6-му класі.

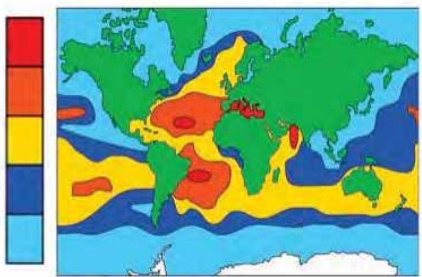
Курс має чітку практичну спрямованість, що реалізується під час проведення досліджень, виконання практичних робіт і вправ, створення моделей, розв'язання

ситуативних, проблемних, аналітичних завдань, роботу з навчальною й науково-популярною літературою, цифровими ресурсами тощо. Такий нушівський підхід сприяє розвитку наскрізних умінь: критично і системно мислити, висловлювати та логічно обґрунтовувати власну думку, творчо діяти, виявляти ініціативу, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми самостійно та у співпраці з іншими.

На початку кожного уроку доцільно актуалізувати увагу на термінах і поняттях, які будуть розглядатися на ньому і вже знайомі дітям. При цьому варто оголосити проблемне питання або ж навіть запропонувати дітям висунути власну наукову гіпотезу аби пояснити природничі процеси і явища в Африці, Тихому океані чи де-інде на інших материках і океанах (мал. 1). Таким чином ми «вмикаємо запалювання двигуна» діяльнісного підходу на уроках.

Пригадую, висуваю гіпотези

Розглянь картографічне зображення (мал. 6). Якими кольорами на ньому позначено материки? океани? Що, на твою думку, означають показники 34, 35, 36 і 37? Як, з огляду на твої припущення, слід назвати це картографічне зображення? Чому його не можна вважати повноцінною картою?

Мал. 6. Картографічне зображення

Мал. 1. Приклад актуалізації знань і висування гіпотези дітьми на початку вивчення теми «Карти материків і океанів».

За допомогою представлених у підручниках рубриках, подібних до «Приєднуюсь до дискусії» чи «Приймаю участь у проектах і дослідженнях», «діяльнісний двигун» працюватиме на повних обертах (мал. 2 і 3).

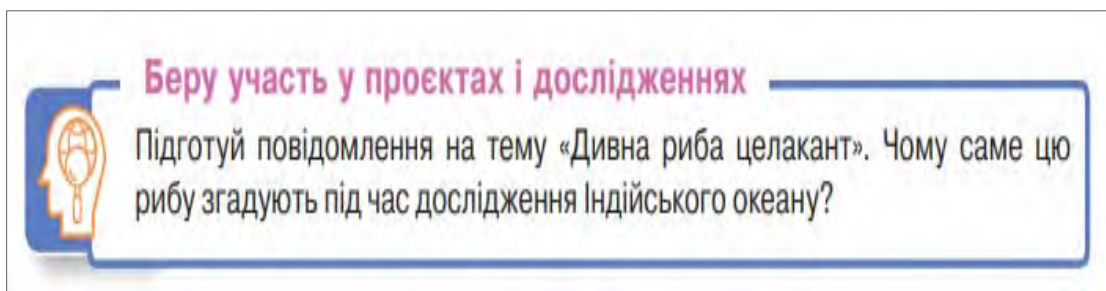
Приєднуюся до дискусії

Розгляньте малюнок 317. Пофантазуйте, як могла утворитися ця ізольована скеля посеред Великих рівнин. Поділіться думками в класі. Знайдіть в інтернеті інформацію про утворення цієї скелі й визначте, хто з вас висунув найбільш правдоподібну гіпотезу з цього приводу.

Мал. 317.
Вежа Диявола. Ізольована скеля на території Великих рівнин

Мал. 2. Запропонована тема дискусії про утворення Вежі Диявола під час вивчення тектонічної будови і рельєфу Північної Америки.

Мал. 3. Запропонована тема повідомлення під час вивчення Індійського океану.

Для наочного відображення об'єктів, перебігу географічних процесів і явищ доцільно використовувати відеофрагменти, відео-візуалізації, інформаційні плакати (мал. 4), мультимедійні презентації тощо.

Мал. 4. Приклад інформаційного плакату.

Мал. 5. Приклад робочого аркуша.

У 7-му класі діти ще гарно сприймають активні форми роботи у вигляді проведення географічних ігор, квестів, розгадування кросвордів і ребусів. Для інформаційного супроводу цілого уроку чи його фрагменту рекомендуємо скористатися робочими аркушами (мал. 5).

Автори модельних програм запропонували велику кількість практичних робіт. У модельній програмі Запотоцького С.П. та інших їх налічується до 30. Це зроблено для того, аби учителі мали вибір й підібрали для себе ту їх кількість і ті теми, що відповідають власній методиці викладання географії у 7-му класі НУШ. Бажано, щоби практичні роботи охоплювали різноманітні географічні питання: роботу з контурною картою, визначення географічних координат і протяжності у градусах і кілометрах дуги меридіану/паралелі на карті (глобусі), виявлення зв'язків між тектонічною будовою і формами рельєфу за тектонічною і фізичними

картами, креслення кліматограм, порівняння режимів річок, порівняння географічного положення двох океанів.

Для того, щоби навчальний процес був результативним, варто учителям опанувати інструменти та методи формувального оцінювання. За його допомогою учитель може оцінити не тільки власне роботу і навички дітей, а й дослідити їхні індивідуальні особливості.

Крім методичних рекомендацій слід нагадати про те, що географічна наука невинно розвивається. Тому на уроках необхідно наголошувати на результативних досягненнях сучасних географічних досліджень. Наприклад, під час вивчення поверхневих вод Антарктиди, варто наголосити про наявність численних підлідних озер під льодовиковою товщею. Вони виявлені завдяки впровадженню новітніх геофізичних методів досліджень у XXI столітті.

Також слід уникати стереотипних помилок, наголошуючи на тих чи інших географічних фактах. Зокрема, рекорд температури повітря на Землі становить +56,7°. Зафіксований він 10 липня 1913 року на ранчо Ферніс-Крик у Долині Смерті в США. Попередній рекорд +58,2°, дані про який ще часто фігурують у вітчизняних підручниках і навчальних атласах, скасований Всесвітньою метеорологічною організацією в липні 2012 року. Повсюдно на фізичних картах показано максимальну глибину Світового океану 11022 м (Бездня Челленджера у Маріанському жолобі). Це результат виміру, отриманий радянськими океанографами ще у 1957 році. Слід використовувати дані вимірів, які проводились пізніше за допомогою удосконалених приладів, зокрема високоточними багатопроменевими ехолотами. Так учасники глобальної експедиції «5 глибин», здійсненої у 2018 – 2019 роках під керівництвом американського дослідника Віктора Весково, зафіксували максимальну глибину у Безодні Челленджера 10924 м.

Фахівцями Інституту педагогіки підготовлений підручник географії для 7-го класу НУШ (автори Олег Топузов, Володимир Грома, Вікторія Косик). Для ефективної роботи на уроках географії радимо скористатися матеріалами цього підручника і електронним додатком до нього. Приклади завдань, інформаційного плакату, робочого аркуша (мал. 1 – 5) взяті саме з цього підручника.

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ляшенко О.І.

*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України*

Одним з пріоритетів реформування загальної середньої освіти згідно з концепцією «Нова українська школа» є модернізація змісту освіти, зокрема, орієнтація його на формування ключових компетентностей здобувачів освіти і переструктурування освітніх галузей відповідно до цього завдання. Системний характер ключових компетентностей спонукає до пошуку адекватних способів відображення узгодженого між собою змісту різних освітніх галузей. Одним з таких

варіантів є запровадження STEM-освіти в різних її трактуваннях і модифікаціях цього освітнього феномену (STEM, STEAM, STREAM тощо).

Зазначимо, що спочатку STEM-освіта набула поширення в освітній практиці як підхід до навчання і практичної підготовки здобувачів освіти з чотирьох узгоджених між собою галузей знань: природничі науки, математика, технології, інжиніринг. Згодом вона еволюціонувала і з часом набула розвитку в різних проявах педагогічних категорій: як метод навчання, як педагогічна технологія, як освітня галузь, як навчальний предмет (інтегрований курс), нарешті, як дидактична система. Не зважаючи на різну сутність цих категорій, вони підпорядковані спільній меті: розкрити евристичний потенціал теоретичних по суті знань із природничих наук, техніки і технологій, математики, інформатики тощо у прикладному аспекті їх реалізації в життєвій практиці. Тобто трансформувати їх із сфери здобутих людством знань у здатність людини користуватися ними у різних життєвих практиках – професійній діяльності, навчанні, побуті тощо. За такого бачення STEM-освіти її дидактична мета набуває компетентнісного характеру, коли головним стає не засвоєння учнем певної суми предметних знань, а його здатність самостійно їх здобувати і застосовувати у розв'язанні практико орієнтованих життєвих проблем.

STEM-освіта має особливу місію – підготувати людину до комфортного життя у сучасному високотехнологічному суспільстві завдяки набуттю нею компетентностей (знань, умінь, цінностей і ставлень), необхідних для успішної життєдіяльності в такому суспільстві. Тому вона має специфічні цілі, методи і технології навчання, багатоваріантний зміст, особливі форми організації освітнього процесу, диверсифіковані способи контролю та оцінювання здобутих результатів навчання, нарешті, як наслідок, особливості дидактичного менеджменту освітньої діяльності.

Останнім часом STEM-освіту почали представляти як освітню галузь. Зокрема, це спостерігається при обґрунтуванні структури змісту профільної середньої освіти. У такому сенсі STEM-освіта постає в новій якості – як системне утворення взаємопов'язаних освітніх компонентів, завдяки яким здобуті теоретичні знання стають інструментом практичної їх реалізації в життєвих ситуаціях, демонструючи тим самим як наукові теорії і методи можуть використовуватися в повсякденному житті. Цілісність освітньої галузі підкріплюється узгодженістю змісту всіх освітніх компонентів, підпорядкуванням її структури головній меті освітньої галузі, а саме відображенню Природи як цілісного об'єкта і демонстрація прикладної суті кожного складника природничо-математичних та інженерно-технологічних знань у поясненні перебігу природних явищ і процесів, розкриття їх внеску у створення технічних об'єктів і технологій, позначення евристичної цінності STEM в суспільному прогресі людства. Як цілісна освітня галузь STEM реалізує зміст комплексу галузей знань, на основі яких формуються математична, природнича, технологічна, інноваційна, екологічна та інші ключові компетентності, що пов'язують між собою наукове мислення і проектно-технологічну діяльність.

STEM-освіта потребує насамперед узгодження змісту її освітніх компонентів та відповідного їх структурування. Не варто її сприймати як інтегрований курс, хоча не виключається, що такий навчальний предмет може мати місце в освітній

практиці. Інтеграція у такому випадку відіграє роль методичного прийому, завдяки якому зміст освіти відображає системність наукового знання. На нашу думку, інтеграція як методичний прийом реалізації змісту STEM-освіти доцільна на ранніх ступенях навчання, наприклад, в початковій школі та адаптаційному циклі базової середньої освіти. У циклі предметного навчання (7-9 класи) STEM-галузь більше зосереджена на узгодженні змісту її освітніх компонентів – математики, навчальних предметів природничих наук і технологій тощо. А вже на рівні профільної середньої освіти вона виявляє ознаки системності як цілісної освітньої галузі, яка підпорядковує зміст освіти потребам здобувачів освіти відповідно до обраного профілю.

STEM-освіта не виключає класичного набору навчальних предметів (математика, біологія, фізика, хімія, інформатика, технології тощо), що її складають. Проте в ній окрім усталеного їх змісту з'являється об'єднуючий складник – зміст прикладного спрямування. На рівні профільної середньої освіти він пов'язаний, як правило, з профілем навчання, що реалізується академічним ліцеєм. Наприклад, у мовно-літературному профілі в базовому курсі математики з'являються розділи прикладної математики, специфічні для лінгвістики (математична лінгвістика, комп'ютерна лінгвістика), у природничих науках – акустика мови, біологічні аспекти мовознавства тощо.

Слід зауважити, що STEM-галузь – це не інтегрований курс природничо-математичного чи техніко-технологічного спрямування, а особливий спосіб поєднання змісту, методів і технологій навчання, унаслідок якого відбувається синергетичне посилення дії кожного з її складників у поглибленні суті здобутих ключових компетентностей – математичної, природничої, технологічної, інформаційно-цифрової, інноваційної, екологічної тощо. Тому, на нашу думку, важливо озброїти педагогічних працівників інноваційними технологіями навчання, що відповідають суті STEM-освіти. Як підкреслюють багато дослідників, найбільш адекватним методом навчання у такому разі є проектний. Пояснювально-репродуктивний стиль викладання, під час якого головна дійова особа в освітньому процесі є вчитель, повинен бути трансформований у пошуково-дослідницький спосіб навчання, під час якого здобувач освіти стає активним суб'єктом освітнього процесу. Учитель стає менеджером освітнього процесу, у якого словесно-пояснювальний інструментарій замінюється спонукально-мотиваційним. Тому вважаємо, що реалізація STEM-освіти потребує певних змін у підготовці вчителів усіх освітніх компонентів, що належать до такої об'єднаної освітньої галузі. Але це окрема тема, якої ми сьогодні не будемо торкатися.

На завершення зазначимо, що у такої об'єднаної освітньої галузі як STEM з'являється нова якість, детермінована зміною цілей навчання, необхідністю узгодження змісту освіти, доцільністю запровадження нових методів і технологій навчання, потребою диверсифікації критеріїв і показників оцінювання результатів навчання здобувачів освіти. Завдяки цьому вона набуває ознак дидактичної системи, яка потребує детального опису і має особливу місію в сучасній загальній середній освіті.

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ STEM У 5-7 КЛАСАХ НУШ

Марія Тишковець,
*науковий співробітник відділу STEM-освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Акронім STEM розроблений Американським національним науковим фондом (NSF), позначає чотири основні галузі знань (англ. Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інженерія та Mathematics – математика), у яких працюють вчені та інженери. У контексті освітньої політики багатьох країн світу STEM розглядається як підхід до організації процесу навчання, щоб здобувачі освіти оволоділи необхідними навичками і знаннями, необхідними для досягнення успіху в галузях науки, технології та інженерії та набули когнітивних, творчих та науково-дослідницьких навичок, навичок комунікації, оброблення інформації, інтерпретації та аналізу даних, розвинули інженерне та алгоритмічне мислення та цифрову грамотність, креативні якості та інноваційність.

В Україні тривалий час STEM упроваджувався в позаурочний й позашкільний час як короткострокові курси (від 2 до 24 годин); курси для літніх шкіл (від 24 до 80 годин); середньострокові курси для факультативів, гуртків (від 80 до 120 годин), довгострокові курси для неперервної додаткової освіти (від 300 до 600 годин). Переважно це курси за такими основними напрямками: інтегровані, міжпредметні навчальні курси; робототехніка та інженерні розробки; «розумні пристрої»; інтернет речей; 3D- моделювання тощо.

У 2020 році прийнято Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), якою передбачено упровадження технології STEM-освіти в системі загальної середньої освіти України як складову частину державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства. На рівні базової середньої освіти технологія STEM-освіти має завдання сформувати в учнів і учениць стійкий інтерес до природничо-математичних предметів, оволодіння технологічною грамотністю та навичками розв'язання проблем, залучення до дослідництва, винахідництва, проектної діяльності, що дасть змогу збільшити частку тих, хто прагне обрати науково-технічні, інженерні професії [3].

У 2021 році затверджено Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, де закладено можливість вивчення STEM як міжгалузевого інтегрованого курсу. Відповідно для 5-6 класів була розроблена модельна навчальна програма STEM авторського колективу під керівництвом О.Бутурліної. Навчально-методичне забезпечення цього курсу здійснюється за підтримки Видавничого дому «Освіта» на сайті якого розміщуються необхідні навчально-методичні матеріали, обмін думками між учителями, заходи із підвищення педагогічної майстерності: WEB-STEM- школа, STEM-весна тощо.

У 2024-2025 навчальному році розпочинається навчання на предметному циклі навчання у 7-х класах за новим Державним стандартом базової середньої

освіти. Для цього циклу підготовлено дві нові модельні навчальні програми STEM для 7-9 класів, та для одна програма для 5-9 класів:

1. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Бутурліна О.В., Артемева О.Є., Крижановський С.М., Мізіченко Т.М., Мостепан Н.М., Новікова Г.С., Хорищенко О.А.);
2. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Засєкіна Т.М., Коршунова О.В., Василяшко І.П.);
3. Модельна навчальна програма «STEM» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Левченко Ф., Озарчук А., Рогоза В., Сіпій В., Скуратов О, Тишковець М.).

Упровадження курсу STEM як окремого предмету має свої переваги і недоліки. Перевагами є цілісність й послідовність в набутті учнями й ученицями компетентностей в галузі математики, природничих наук, техніки й технологій, створенні унікальних пропозиції для підготовки школярів до майбутнього. Головний недолік – відсутність фахівців, які б могли викладати такий курс, недосконалість матеріально-технічного й навчально-методичного забезпечення. Тому нами досліджено можливість й інших способів упровадження модельних навчальних програм STEM в освітній процес закладів загальної середньої освіти., які описані у модельній навчальній програмі «STEM» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Левченко Ф., Озарчук А., Рогоза В., Сіпій В., Скуратов О, Тишковець М.).

Перша спосіб – окремий самостійний курс STEM.

У навчальному плані закладу освіти назва міжгалузевого інтегрованого курсу STEM записується окремим рядком після мистецької освітньої галузі і вказується кількість годин на тиждень у класах. Залежно від змісту курсу на певному етапі навчання навчальне навантаження може бути розподілене на одного учителя або на кількох учителів (посеместрово, за роками навчання). Наприклад, у I семестрі 5-го класу курс викладатиме учитель природничих наук, у II – учитель математики чи інформатики.

На основі модельної навчальної програми «STEM» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Левченко Ф., Озарчук А., Рогоза В., Сіпій В., Скуратов О, Тишковець М.). заклад освіти укладає навчальну програму міжгалузевого інтегрованого курсу і затверджує її педагогічною радою закладу освіти. Для цього із запропонованого у програмі переліку необхідно обрати не менше чотирьох STEM-модулів для кожного класу, визначити їх порядок і тривалість.

STEM-модулі	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
<i>за змістовими лініями</i>					
<i>Потреби суспільства і сталий розвиток</i>	Потреби людини	Торгівля	Транспорт	Безпека	Технології майбутнього

<i>Здоров'я і особистісний розвиток</i>	Харчування	Гігієна	Фізична і розумова активність людини	Медицина	Навчання і кар'єра
<i>Екосистеми і вплив людини на довкілля</i>	Допомога тваринам	Природні і штучні екосистеми	Штучні екосистеми	Урбосистеми. Екологічний спосіб життя	Глобальні та регіональні екологічні проблеми
<i>за провідним складником STEM</i>					
STEM Science	Спостереження природних явищ	Класифікування природних об'єктів	Моделювання в природничих науках	Науковий експеримент	Розв'язання проблем
STEM Technology	Сувеніри	Іграшки	Одяг (мода)	Побутові прилади і матеріали	Матеріали. Будівництво Ремонт
STEM Engineering	Механічні роботи	Конструювання і проєктування	Програмовані робосистеми	Віртуальні програмовані середовища	Штучний інтелект
STEM Mathematics	Математика і мистецтво	Математика в побуті	Математика в бізнесі	Математика в професійній діяльності	Математика в природі

Другий спосіб – додаткові модулі STEM до предметів / інтегрованих курсів.

Ця модель забезпечує інтеграцію STEM в процес навчання окремих предметів/інтегрованих курсів. Для цього педагогічні працівники закладів освіти на основі цієї Програми та модельних навчальних програм з предметів / інтегрованих курсів можуть розробити навчальні програми, частиною яких є STEM-модулі (таблиця 1) і затвердити їх педагогічною радою закладу освіти.

У цьому випадку модулі STEM викладають учителі відповідного предмету/інтегрованого курсу. За можливості й потреби в межах вивчення модуля STEM можна проводити бінарні / інтегровані уроки тощо.

У освітній програмі закладу загальної середньої освіти вказується, що навчальний предмет/інтегрований курс містить модулі STEM, а у навчальній програмі зазначаються:

назви модулів;

очікувані результати навчання, пропонований зміст інтегрованого модуля й види навчальної діяльності, які будуть використані під час реалізації модуля;

тривалість впровадження модуля (модулі можуть бути короткотерміновими або тривалими, тобто охоплювати кілька тижнів (чверть) або увесь навчальний рік);

кількість навчальних годин тижневого навантаження, яка необхідна для реалізації модуля.

Заклад освіти самостійно визначає кількість годин які відводяться на предмети, що містять додаткові STEM-модулі (у межах мінімальної і максимальної кількості годин, що відводиться на освітню галузь, за рахунок перерозподілу резервних годин між іншими освітніми галузями або додаткових годин).

Заклад освіти може реалізувати обидві форми здобуття STEM-освіти. Наприклад в одних класах упроваджувати окремий курс, в інших – STEM-модулі. Можна здійснювати перехід з однієї моделі на іншу при переході між циклами навчання. Наприклад, на адаптаційному циклі навчання викладати окремий курс в 5-6 класах, на предметному у 7-9 класах – за модулями STEM. Можна також впроваджувати в освітній процес технологію STEM лише на одному із циклів навчання.

Третій спосіб – не включений у навантаження конкретного учителя курс (типу вакансія). У цьому разі реалізація курсу визначається гнучкістю розкладу занять, щоб уроки відповідного модуля припадали у вільний час учителя відповідного фаху.

В принципі усі розроблені модельні навчальні програми STEM можуть реалізуватись у запропоновані способи, оскільки усі вони містять теми/модулі, які присячені певній проєктній діяльності.

Програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» (автори Бутурліна О.В., Артемева О.Є., та ін.) для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти є логічним продовженням модельної навчальної програми міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 5-6 класів та реалізується через 5 модулів, що відповідають змістовим лініям програми: «Людина – людина», «Людина – техніка», «Людина – природа», «Людина – знак», «Людина – образ». Змістові лінії закріплюють зв'язок навчальної, науково-дослідної, проєктної діяльності здобувачів зі сферами професійної діяльності людини і сприяють формуванню стійкого уявлення про практичне значення отриманих знань і навичок, їх місце та застосування у житті.

Кожен змістовий модуль складається із серії занять, де актуалізують наукове підґрунтя модулю; знайомлять з технологічними рішеннями, пристроями та винаходами за темою дослідження; забезпечують проблемно-пошукову роботу, розробку та прототипування продуктів проєктної діяльності; здійснюють математичне моделювання, аналіз, використовують математичний апарат для вимірювання та обробки отриманих даних; сприяють дослідженню світу професій; презентують учнівські проєкти.

Протягом одного навчального року учням пропонується реалізувати від 5 до 10 проєктів за різними темами, що мають міждисциплінарний характер, поєднують природознавчі, технологічні, математичні та інформатичні аспекти пізнання і дослідження.

Послідовність реалізації модулів самостійно визначає учитель, узгоджуючи календарне планування зі змістом галузей-партнерів. Кількість годин та їх розподіл за темами, розділами, вибір форм, методів і засобів навчання, вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Засекіна Т.М., Коршунова О.В., Василяшко І.П.) побудована концентрично і передбачає системний розвиток чотирьох змістових ліній протягом навчання в 7–9 класах. Тобто кожного року навчання вивчаються однакові змістові лінії: *штучний інтелект, рух і енергія, технічні рішення, екологія і системи.*

Змістові лінії не пов'язані між собою логікою слідування, і тому кожний заклад загальної середньої освіти під час створення навчальної програми може обрати їх послідовність на свій розсуд. У кожній змістовій лінії розглядаються питання здоров'я, добробуту та безпеки, сталого розвитку, професійної орієнтації, підприємливості, громадянської позиції. Наскрізними є види діяльності учнів і учениць із дослідження винаходів учених, зокрема й українських та ознайомлення зі STEM-професіями.

У модельній навчальній програмі «STEM» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Левченко Ф., Озарчук А., Рогоза В., Сіпій В., Скуратов О, Тишковець М.). у кожному STEM-модулі зінтегровано зміст і вимоги до очікуваних результатів залежно від завдань і призначення модуля:

за змістовими лініями:

- потреби суспільства і сталий розвиток;
- здоров'я і особистісний розвиток;
- екосистеми і вплив людини на довкілля.

за провідним складником STEM:

- STEM Science,
- STEM Technology,
- STEM Engineering,
- STEM Mathematics.

Кожна із модельних навчальних програм STEM реалізується на діяльнісному підході, провідним видом діяльності є виконання навчальних проєктів.

Використані джерела

1. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р
2. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 року № 131-р.
3. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Бутурліна О.В., Артемева О.Є., Крижановський С.М., Мізіченко Т.М., Мостепан Н.М., Новікова Г.С., Хорищенко О.А.);
4. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM» для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Засекіна Т.М., Коршунова О.В., Василяшко І.П.);
5. Модельна навчальна програма «STEM» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Левченко Ф., Озарчук А., Рогоза В., Сіпій В., Скуратов О, Тишковець М.).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В 7 КЛАСАХ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Тетяна Мачача,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу технологічної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

1. Особливості організації процесу навчання технологій у 7 класах нової української школи

Варіанти організації процесу навчання в межах технологічної освітньої галузі на рівні предметного циклу

Перший варіант. У 2024/2025 навчальному році в 7 класах закладів загальної середньої освіти продовжитья впровадження навчального предмета «Технології» – базового предмета технологічної освітньої галузі, що призначений цілісно реалізовувати вимоги до обов’язкових результатів навчання Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт).

Навчальний предмет «Технології» вивчається за модельними навчальними програмами (далі – МНП), що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Учителі мають академічну свободу у виборі МНП. На основі МНП / навчальної програми вчителі розробляють календарно-тематичний план у зручній для їхньої роботи формі.

Розподіл навчальних годин для вивчення модулів, розділів, навчальних тем, підтем МНП учитель визначає самостійно із урахуванням кількості годин, визначених у навчальному плані закладу освіти на вивчення предмета.

Інші можливі варіанти. Вимоги до чотирьох обов’язкових результатів навчання технологічної освітньої галузі, що визначені Державним стандартом, можуть бути реалізовані не лише через навчальний предмет «Технології», але й через його поєднання з міжгалузевими інтегрованими курсами, які реалізують лише частину обов’язкових результатів навчання технологічної освітньої галузі. Заклад освіти використовує таку можливість за рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами [8, с. 4].

МНП / навчальна програма з певного навчального предмета / інтегрованого курсу, яка реалізує лише частину обов’язкових результатів навчання в межах технологічної освітньої галузі, повинна містити вказівку на інші МНП / навчальні програми (одну або кілька), у поєднанні з якими вона охоплюватиме всі обов’язкові результати навчання цієї галузі. Такі програми повинні подаватися на грифування як комплект програм із узгодженими очікуваними результатами навчання в повному обсязі. Такі норми зазначені в додатку 6 до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024. № 1120 (далі – ТОП) [8].

Розподіл навчального часу на вивчення предмета «Технології» в 7 класі

Заклад освіти визначає кількість навчальних годин на вивчення навчального предмета «Технології» як базового навчального предмета технологічної базової освіти в межах кількості годин, визначених ТОП для технологічної освітньої галузі.

Кількість годин на вивчення предмета «Технології» у типовому навчальному плані ТОП орієнтована на мінімальну кількість навчальних годин, визначену базовим навчальним планом базової середньої освіти (додаток 23 до Державного стандарту) [8, с. 4].

Відповідно до вимог Державного стандарту та ТОП [1; 8] на реалізацію змісту технологічної освітньої галузі в 7 класі рекомендовано **1 навчальну годину на тиждень** (35 н. г. на навчальний рік).

Години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами заклад освіти може використовувати для збільшення кількості годин на вивчення предмета «Технології» до максимальної кількості годин – **2 навчальні години на тиждень** у 7 класі (70 н. г. на навчальний рік) (згідно з додатками 1, 2 ТОП)* [8, с. 5].

** Для ефективної реалізації змісту навчального предмета «Технології» на рівні предметного циклу базової середньої освіти науковці рекомендують закладу освіти надавати не менше двох спарених навчальних годин на тиждень (70 н. г. на навчальний рік).*

Рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями, навчальними предметами та/або інтегрованими курсами ухвалює педагогічна рада, яка затверджує освітню програму закладу освіти.

Практичне спрямування навчального предмета «Технології»

Здобувачі освіти 7 класів повинні досягти обов'язкових результатів навчання, визначених технологічною освітньою галуззю Державного стандарту та очікуваних результатів МНП навчального предмета «Технології», яку вибрав їхній учитель.

Учителі технологій нової української школи насамперед покликані реалізовувати вимоги Державного стандарту до обов'язкових результатів навчання технологічної освітньої галузі:

1. Формує ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності.
2. Творчо застосовує традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва.
3. Ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.
4. Турбується про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших осіб [1].

Проте вчителі технологій абсолютно вільні від втручання у їхній вибір видів виробничої діяльності та об'єктів проєктно-технологічної діяльності, орієнтовні переліки яких визначаються на рівні МНП.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання конкретизуються в загальних, конкретних результатах навчання та орієнтирах для їх оцінювання та структуруються в очікуваних результатах навчання МНП за певною дидактичною системою.

Обов'язковою умовою реалізації змісту навчального предмета «Технології» є створення особистісно й соціально значущих **освітніх продуктів** – виробів, послуг, проєктів.

Планування кількості об'єктів проєктно-технологічної діяльності (освітніх продуктів) для їх проєктування, виготовлення й оцінювання в 7 класі залежить від:

- кількості навчальних годин, наданих закладом освіти на вивчення предмета «Технології»;
- матеріально-технічних і кадрових можливостей закладу освіти (наявності спеціально обладнаних навчальних майстерень, лабораторій робототехніки тощо);
- кількісного й якісного складу здобувачів освіти в класі, їхнього рівня проєктно-технологічної компетентності;
- рівня складності вибраних об'єктів проєктно-технологічної діяльності;
- формату навчання (очний, дистанційний, змішаний) [6].

Освітні продукти мають бути функціональними, добротними й естетичними, орієнтуватися на індивідуальні потреби й можливості учнів та закладу освіти, а також на потреби соціокультурного середовища школи, місцевої громади тощо.

На рівні адаптаційного циклу базової середньої освіти (5–6 класи) учні 7 класів спочатку оволодівали технологіями декоративно-ужиткового мистецтва, технічних видів діяльності, робототехніки, побутової діяльності тощо в процесі створення виробів, а вже після цього під керівництвом учителя виконували навчальні проєкти.

На рівні предметного циклу базової середньої освіти, в 7 класі, в учнів уже сформовані відповідні психофізіологічні властивості, необхідний рівень сформованості ключових і предметної проєктно-технологічної компетентностей для виконання навчальних проєктів з достатнім ступенем самостійності.

Виконання навчальних проєктів учитель організовує згідно з алгоритмом проєктно-технологічної діяльності, який відображений в загальних і конкретних результатах першого обов'язкового результату «Формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної» з Державного стандарту.

Результатами проєктів, зокрема STEM і STEAM-проєктів, повинні бути матеріалізовані в освітні продукти, а не лише здобуті нові знання.

Навчальні проєкти можуть бути індивідуальними, парними, груповими, колективними, обов'язково пов'язані з реальним життям здобувачів освіти.

Для особистісного розвитку учнів 7 класу важливою є соціалізація, спрямування навчальної діяльності на створення освітніх продуктів, які об'єднують, передбачають партнерську взаємодію, спілкування, турботу про близьких, місцеву громаду, навколишнє середовище, допомогу захисникам країни тощо. Це можуть бути соціальні проєкти, благодійні ярмарки, челенджі тощо.

Компетентнісний потенціал технологічної освітньої галузі

Технологічна освітня галузь, як і всі інші дев'ять галузей нової української школи, спрямована на формування в здобувачів освіти ключових компетентностей і наскрізних для них умінь, визначених Державним стандартом [1].

Компетентності формуються лише в діяльності. У межах технологічної освітньої галузі провідною навчальною діяльністю є ***проєктно-технологічна діяльність***, яка інтегрує пізнавальну, дослідницьку, ціннісно-орієнтовану, предметно-перетворювальну, комунікативну, естетичну та інші види діяльності.

Проєктно-технологічна перетворювальна діяльність реалізовується лише в межах технологічної освітньої галузі нової української школи. Вона інтегрує

знання різних освітніх галузей для розв'язання реальних життєвих проблем під час створення освітніх продуктів [4, 5].

У центрі компетентісно орієнтованого навчання є *особистість учня / учениці*, їхній освітній досвід, індивідуальний темп навчання, рівень сформованості ключових і предметної проектно-технологічної компетентностей, наскрізних умінь, результати навчання.

Під час навчання технологій рекомендовано:

- застосовувати інтерактивні форми та методи компетентісно орієнтованого навчання;
- організовувати учнів відвідувати музеї, виставки, STEM-центри, брати участь у тематичних екскурсіях;
- залучати до освітнього процесу батьків, фахівців у галузі дизайну та технологій, народних майстрів, бізнесменів тощо;
- проводити майстер-класи, ярмарки, виставки, зокрема віртуальні, тощо;
- використовувати цифрові засоби навчання (комп'ютер, проектор, документ-камеру, інтерактивну дошку/панель, цифровий фотоапарат, графічний планшет, 3D-ручку, 3D-принтер тощо) та відповідне програмне забезпечення;
- робити акцент на правильній організації робочого місця, виконанні правил внутрішнього розпорядку, дотриманні правил безпеки праці та вимог санітарних норм.

Навчання відбувається з урахуванням освітнього досвіду учнів / учениць, їхніх вікових особливостей, індивідуальних потреб і можливостей. У центрі уваги вчителя є мотивація навчання, організація активної групової та самостійної роботи, партнерська взаємодія і взаємодопомога, доцільне використання цифрових пристроїв, електронних освітніх ресурсів тощо.

2. Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання технологій

Оцінювання результатів навчання здійснюється за допомогою *формульованого, поточного й підсумкового* оцінювання [7].

Мета формульованого оцінювання – покращити якість процесу навчання на основі відстеження динаміки навчального поступу учнів.

Мета поточного оцінювання – фіксувати в процесі навчання рівень досягнення результатів навчання за визначеними критеріями.

Мета підсумкового оцінювання – оцінити якість та розвиток досягнення результатів навчання на завершенні певного етапу навчання – модуля, семестру, навчального року.

Формульоване оцінювання відбувається якісно – у формі оцінного судження (усно або письмово); поточне оцінювання – кількісне, яке фіксується у формі бальної або рівневої оцінки на основі визначених критеріїв; підсумкове оцінювання – оціночне судження, що відображається також в бальній або рівневій оцінці, залежно від того, яку шкалу оцінювання затвердила педагогічна рада закладу освіти.

Усі названі види оцінювання можуть набувати формульованої функції, залежно від того, які інструменти оцінювання вчитель використовує. Результати

оцінювання повідомляються учню конфіденційно в усній або письмовій (паперовій / електронній формі).

Формувальне оцінювання як основа методики навчання технологій

Формувальне оцінювання – це безперервний процес надання зворотного зв'язку учням для вчасного коригування їхнього прогресу в досягненні результатів навчання [2, с. 109].

Формувальне оцінювання передбачає постійний збір інформації про навчання здобувачів освіти для адаптування процесу навчання до рівня їхнього розвитку компетентностей – вчасного надання вербальної (усної або письмової) інформації для покращення результатів навчання.

На основі моніторингу наявного освітнього досвіду здобувачів освіти учитель добирає відповідний навчальний матеріал, дає змогу вибирати проектно-технологічні завдання різного типу й рівня, об'єкти проектно-технологічної діяльності тощо, тобто коригує прогрес у навчанні за індивідуальними траєкторіями.

За своєю сутністю формувальне оцінювання інтерактивне – є невід'ємною складовою процесу навчання технологій, заохочує здобувачів освіти до покращення навчання, обговорення його труднощів.

Методика формувального оцінювання реалізовується за структурою компетентісно орієнтованого навчання технологій:

I. *Проектування цілей як очікуваних результатів навчання* (до 10% навчального часу).

1.1. Актуалізація – визначення наявного освітнього досвіду учнів / учениць.

1.2. Мотивація – обговорення цілей як очікуваних результатів навчання та ознайомлення або спільне розроблення критеріїв їх оцінювання.

Важливим інструментом формувального оцінювання є вербальне діалогічне навчання, коли учні відповідають на запитання вчителя, ставлять свої запитання, навчаються формулювати власні думки, зрозумілі цілі, виявляти й аналізувати особистий освітній досвід, відстоювати або змінювати свої позиції на основі аргументів, приймати обґрунтовані рішення.

На етапах актуалізації і мотивації навчання доцільно залучати здобувачів освіти до обговорення поставлених запитань, виявлення особистої позиції та її обґрунтування. У процесі обговорення вчитель актуалізує наявні знання, виявляє навчальний досвід учнів / учениць. Також оцінює їхні освітні потреби й можливості для розвитку навчальної мотивації, вибудовування індивідуальних траєкторій навчання. У такий спосіб налагоджується зворотний зв'язок в режимі реального часу – очно або онлайн, збирається потрібна інформація для коригування подальшого процесу навчання, подолання освітніх втрат.

Для пошуку й обговорення відповідей на запитання у великих за кількістю класах доцільно об'єднувати здобувачів освіти в пари або групи.

Спільне обговорення запитань спрямовує учнів / учениць на активне навчання, формування первинного сприйняття нового навчального матеріалу, використання термінології певного модуля програми, аргументування своїх позицій, ідей, ставлень.

II. *Технологія досягнення очікуваних результатів навчання* (до 75% навчального часу).

Друга складова компетентнісно орієнтованого навчання передбачає виконання системи компетентнісно орієнтованих проєктно-технологічних завдань – конструювання нових знань, умінь, ставлень і смислів, досягнення результатів навчання.

Учитель організовує навчальну діяльність через вибір проєктно-технологічних завдань, а в своїх рішеннях щодо розподілу завдань керується зібраною інформацією під час першої складової компетентнісно орієнтованого навчання.

Проєктно-технологічні завдання містять інформаційно-дослідницькі завдання, завдання на проєктування (художнє моделювання і технічне конструювання), технологічні, рефлексивно-оцінювальні та завдання щодо самозарадності.

Підставою для добору й розроблення проєктно-технологічних завдань є очікувані результати навчання з МНП, які визначаються учителем під час календарно-тематичного планування та планування занять з технологій.

Проєктно-технологічні завдання вчитель добирає з метою отримання об'єктивної інформації про рівень досягнення очікуваних результатів навчання. Завдання структуруються за таксономією освітніх цілей:

Перший рівень – завдання на уміння розпізнавати, відтворювати елементи змісту навчання.

Середній рівень – завдання на розуміння та застосування елементів змісту навчання.

Достатній рівень – завдання на застосування умінь аналізувати навчальну інформацію, виконувати практичні дії.

Високий рівень – завдання на аналіз, синтез, оцінювання, створення освітніх продуктів, виконання навчальних проєктів.

Виконання проєктно-технологічних завдань розвиває в учнів ключові й предметну компетентності, які дають змогу з достатнім ступенем самостійності виконувати власні навчальні проєкти.

Формувальне оцінювання відбувається під час вибору учнями типу й рівня складності завдань, спільного з учителем визначення критеріїв їх оцінювання. У такий спосіб учні чітко розуміють, що їм потрібно зробити для успішного досягнення очікуваних результатів навчання.

Під час виконання завдань учитель забезпечує зворотний зв'язок – консультує учнів (усно або письмово), організовує доброзичливе обговорення, само-, взаємо- й експертного оцінювання результатів виконаних завдань.

III. *Рефлексія результатів навчання* (до 15% навчального часу).

1). Самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання вчителем результатів навчання – освітніх продуктів та індивідуального рівня сформованості предметної проєктно-технологічної компетентності.

2). Презентування результатів навчання – вибір форми презентації, складання плану, поширення інформації про виконаний проєкт тощо.

Рефлексія охоплює порівняння й оцінку вихідних та кінцевих станів:

1. Об'єкта навчальної діяльності, тобто створеного освітнього продукту – оцінювання відповідності готового продукту наперед визначеним критеріям у дизайнерській і технічній специфікації проєкту.

2. Суб'єкта діяльності, тобто здобувача освіти – оцінювання особистого прогресу в набутті компетентностей.

Відповідно до вимог формувального оцінювання рефлексія здійснюється не лише на заключному етапі компетентісно орієнтованого навчання, але й на всіх інших його етапах, адже вчитель і здобувачі освіти постійно осмислюють й оцінюють те, що і як виконується на заняттях технологій за наперед визначеними критеріями.

Формувальному й поточному оцінюванню підлягають освітні продукти, що зокрема створені із використанням електронних засобів навчання:

- ✓ сформульовані проєктні ідеї, цілі, гіпотези, закономірності;
- ✓ самостійно знайдені та презентовані факти;
- ✓ результати виконаних проєктно-технологічних завдань;
- ✓ результати дослідницьких, практичних, лабораторно-практичних робіт;
- ✓ результати мінімаркетингових досліджень;
- ✓ розроблені моделі об'єктів проєктно-технологічної діяльності;
- ✓ розроблені конструкції об'єктів проєктно-технологічної діяльності (ескізи, кресленики);
- ✓ розроблені технологічні карти, інструкції;
- ✓ результати виконання запланованих технологічних операцій;
- ✓ готові освітні продукти – проєкти, вироби, послуги;
- ✓ матеріали портфоліо (дизайнерська, конструкторська, технологічна документація) тощо.

Критеріальна технологія підсумкового оцінювання результатів навчання технологій

На кожному підсумковому етапі компетентісно орієнтованого навчання технологій вчителю необхідно:

- визначити, чи відповідають досягнуті учнем результати навчання очікуваним результатам модельної навчальної програми;
- сформулювати оціночне судження – усно або письмово;
- оцінити рівень досягнення очікуваних результатів навчання кожним учнем у бальній або рівневій оцінці, залежно від того, який тип оцінювання затвердила педагогічна рада закладу освіти;
- проаналізувати прогрес у досягненні результатів навчання;
- спрогнозувати навчальні цілі на наступний етап навчання.

Підсумкове оцінювання може відбуватися на завершенні вивчення модуля МНП, семестру. Їхню кількість та час проведення вчитель може встановлювати самостійно. Підсумкове оцінювання за модулями програми або завершеними циклами навчальних проєктів можуть охоплювати один, два, три або чотири групи обов'язкових результатів навчання з стандарту.

Підсумкове за семестр здійснюють за чотирма групами результатів навчання, що передбачені Критеріями оцінювання в наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» № 1093 від 02.08.2024 р (додаток 2) [7, с. 39].

За навчальний рік підсумкове оцінювання не здійснюють. Річну оцінку виставляють на підставі оцінок за вивчені модулі програми та загальних оцінок за I та II семестри. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I

та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих досягнень учня / учениці протягом року.

Підсумкове оцінювання набуває формувальної функції, якщо воно відбувається на критеріальній основі та встановленні зворотного зв'язку з учнем щодо визначених його обов'язкових результатів навчання з стандарту [2, с. 116].

Для здійснення підсумкового оцінювання на критеріальній основі учителю необхідно на початку вивчення навчального предмета «Технології» в 7 класі провести діагностування рівня досягнення обов'язкових / очікуваних результатів навчання учнями за тими критеріями оцінювання, за якими буде повторно оцінюватися рівень досягнення результатів навчання на завершення модуля програми, семестру.

Спочатку здобувачам освіти пропонується здійснити самооцінювання за критеріями, які визначають рівень результатів навчання. Після самооцінювання вчитель здійснює експертне оцінювання за цими ж критеріями та надає коментарі в усній або письмовій формі (паперовій/електронній). У такий спосіб забезпечується зворотний зв'язок – інтерактивність навчання.

Підсумкова оцінка є конфіденційною інформацією, доступною учням і їхнім батькам.

У Свідоцтві досягнень виставляють семестрові оцінки за групами обов'язкових результатів навчання, використовуючи 12-бальну систему, визначену законодавством. На підставі оцінок за групами результатів навчання виставляють загальну оцінку за семестр з навчального предмета «Технології».

Міністерство освіти і науки України пропонує у Свідоцтві досягнень виставляти оцінки за трьома групами обов'язкових результатів навчання в межах технологічної освітньої галузі Державного стандарту [7, с. 56].

СВІДОЦТВО ДОСЯГНЕНЬ

учня/учениці 7 класу

2024/2025 навчальний рік

Характеристика результатів навчання		Результат навчання			
		I с	II с	За рік	
ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ					
Навчальний предмет «Технології»	Загальна оцінка				
	За групами результатів	1. Проектує та виготовляє вироби			
		2. Застосовує технології декоративно-ужиткового мистецтва			
		3. Виявляє самозарадність у побуті/освітньому процесі			

Результати семестрового та річного оцінювання фіксують у класному журналі та Свідоцтві досягнень.

3. Методика розроблення навчальної програми / календарно-тематичного плану за МНП «Технології. 7–9 класи» Мачачі Тетяни

Інноваційна сутність МНП

МНП «Технології. 7–9 класи» Т. Мачачі [3] цілісно реалізовує вимоги технологічної освітньої галузі предметного циклу Державного стандарту та є логічним продовженням програми «Технології. 5–6 класи» авторського колективу Д. Кільдерова, Т. Мачачі, В. Юрженка, Д. Луп'яка.

Зміст програми забезпечує наступність між адаптаційним (5–6 кл.) і предметним (7–9 кл.) циклами базової технологічної освіти та вибудовано за логікою історії розвитку виробничої культури: від оволодіння учнями різними видами декоративно-ужиткового мистецтва та іншими видами виробничої діяльності в 5–6 класах до оволодіння сучасними видами дизайну в 7–9 класах. Під час створення освітніх продуктів учні / учениці опираються на народні традиції декоративно-ужиткового мистецтва, відкривають для себе сучасну виробничу культуру та збагачують її власними здобутками.

Метою навчального предмета «Технології» для учнів 7–9 класів є розвиток талантів і здібностей учнів, дизайнерського й технічного мислення, готовності до культурного й національного самовираження, професійного самовизначення, здатності до раціонального використання техніки й технологій для задоволення власних потреб та потреб оточуючих створеними освітніми продуктами.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- забезпечення наступності змісту базової технологічної освіти між адаптаційним і предметним циклами;
- реалізація навчальних проєктів за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності в партнерській взаємодії;
- встановлення національної ідентичності, шанобливого ставлення до виробничої культури українського народу та сучасної виробничої культури цивілізованих країн світу;
- формування готовності й здатності до підприємливості, застосування основ етностилю в різних видах дизайну;
- вироблення навичок раціонального застосування технологій обробки матеріалів, оцінюючи їх вплив на людину, суспільство та навколишнє середовище;
- створення умов для творчої самореалізації учнів, усвідомленого вибору професійної діяльності, спорідненої їхнім природним здібностям та потребам.

Структура змісту МНП та розподіл навчальних годин

Зміст програми розроблений відповідно до рекомендованої / мінімальної однієї навчальної години на тиждень, що відповідає вимогам Державного стандарту й ТОП. Її зміст гнучкий, дає змогу адаптувати процес навчання технологій до очного, дистанційного і змішаного формату навчання.

Програма має вісім модулів, що розподілені за двома розділами. Послідовність вивчення модулів, розділів та навчальних тем вчитель визначає на власний розсуд. У кожному наступному навчальному році деякі модулі можуть вибиратися повторно, але так, щоб упродовж 7–8–9 класів були вивчені всі модулі програми.

Специфіка змісту кожного модуля програми реалізовується за навчальними темами розділу, до якого він належить. Зважаючи на те, що в стандарті рекомендовано лише одну навчальну годину для вивчення технологій у 7–8–9 класах, учитель може розподіляти чотири навчальні теми другого розділу між модулями впродовж означених трьох навчальних років.

МОДЕЛЬ СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОГРАМИ «ТЕХНОЛОГІЇ. 7–9 КЛАСИ»

О Д И Н Н А В Ч Ч А Л Ь Н И Й Р І К	<i>Розділ 1. Дизайн і технології як засіб втілення задуму в готовий продукт</i>	
	Модулі на вибір у 7–9 класах	
	I. Етнодизайн	II. Графічний дизайн
	III. Промисловий дизайн	. Дизайн костюма
	Тема 1.1. Як сформувати проектний задум.	
	Тема 1.2. Як змоделювати образ майбутнього освітнього продукту.	
	Тема 1.3. Як сконструювати майбутній освітній продукт.	
	Тема 1.4. Як якісно реалізувати спроектований освітній продукт.	
	Тема 1.5. Як оцінити й презентувати результати проекту.	
	<i>Розділ 2. Дизайн у побуті</i>	
Модулі і теми на вибір у 7–9 класах		
I. Ландшафтний дизайн	II. Дизайн середовища	
III. Дизайн народного побуту	. Дизайн родинного побуту	
Тема 2.1. Як використовувати побутову техніку без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.		
Тема 2.2. Які принципи проектування предметного середовища.		
Тема 2.3. Які особливості створення власного стилю.		
Тема 2.4. Як проектувати професійну кар'єру.		

Модулі програми визначені на основі видів дизайну, що охоплюють різні сфери професійної діяльності людини. Це дає змогу учням / ученицям спробувати себе в різних видах діяльності, усвідомлено обрати напрям профільного навчання та майбутній професійний шлях.

У 7 класі рекомендовано вивчати три-чотири модулі. Для вивчення кожного модуля рекомендовано виділяти 8–10 навчальних годин. Також вчитель у разі потреби може об'єднувати модулі програми, наприклад, «Графічний дизайн» і «Промисловий дизайн» тощо.

Розподіл навчальних годин на вивчення модулів, навчальних тем, підтем, виконання компетентнісно орієнтованих завдань учитель визначає самостійно, враховуючи потреби й можливості здобувачів освіти та закладу освіти.

Зміст *першого розділу* передбачає обов'язкове виконання навчального проєкту в межах кожного модуля. Навчальні теми цього розділу відповідають етапам проєкту, та вимогам до першого обов'язкового результату навчання стандарту «Формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності». Оволодіваючи кожним етапом проєкту, учні здобувають базові знання та досягають обов'язкових, загальних і конкретних результатів з Державного стандарту.

Зміст *другого розділу* передбачає, що освітнім продуктом може бути не тільки навчальний проєкт. Натомість учні можуть в межах кожного модуля другого розділу програми лише проєктувати (моделювати, конструювати) або виготовляти об'єкти проєктно-технологічної діяльності, виконувати послуги тощо.

Важливо! Вибір об'єкта проєктно-технологічної діяльності відбувається спільно зі здобувачами освіти. При дистанційному навчанні учень з допомогою вчителя вибирає практичні завдання відповідно до тих умов, в яких він перебуває [6].

Послідовність розроблення навчальної програми / календарно-тематичного плану для 7 класу

На основі МНП учитель може розробити навчальну програму з урахуванням кількості навчальних годин, визначених у навчальному плані закладу освіти на вивчення предмета «Технології» [8, додаток 6].

Керуючись розробленою навчальною програмою, учитель розробляє календарно-тематичний план у зручній для роботи формі. Плани повинні бути гнучкими – передбачати можливі зміни у форматах навчання, термінах вивчення модулів та виконанні освітніх продуктів – проєктів, виробів, послуг.

Для зручності розроблення навчальної програми / календарно-тематичного плану необхідно спочатку вникнути в зміст Пояснювальної записки та використовувати три таблиці з МНП:

- ✓ «Модель структурування змісту програми «Технології. 7–9 класи»»;
- ✓ «Орієнтовний перелік технологій й об'єктів проєктно-технологічної діяльності за видами дизайну»;
- ✓ «Основна частина навчального предмета «Технології. 7–9 класи»».

Розробник навчальної програми може:

- доповнювати зміст обраної МНП, залучаючи регіональний компонент;
- розширювати /поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) обраної МНП, зважаючи на потреби учнівства, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо;
- вилучати окремі питання з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу;
- змінювати послідовність вивчення тем, запропоновану обраною МНП, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання;
- доповнювати тематику практичних компетентісно орієнтованих робіт [8, додаток 6].

Загальний обсяг таких змін може сягати 20%.

Розроблення навчальної програми / календарно-тематичного плану рекомендуємо розпочати з розроблення тематичного плану.

Етапи розроблення тематичного плану в 7 класі

1 крок. Вибрати модуль/модулі для вивчення у межах першого розділу програми.

2 крок. Вибрати модуль/модулі та навчальні теми для їх вивчення у межах другого розділу програми.

3 крок. Визначити орієнтовну кількість навчальних годин на вивчення Вступного заняття та кожного модуля програми.

Вибір учителя під час проектування процесу навчання технологій ґрунтується на потребах і можливостях здобувачів і закладу освіти.

Пропонуємо один з можливих варіантів тематичного плану для 7 класу.

Орієнтовний тематичний план на 2024/2025 навчальний рік «Технології. 7 клас» за модельною навчальною програмою Мачачі Тетяни (1 навчальна година на тиждень)

№ з/п	Тема занять	Орієнтовна к-сть н. г.*		Дата
1	Вступне заняття. Який він – світ дизайну	2		
Розділ 1. Дизайн і технології як засіб втілення задуму в готовий продукт		20 (всього)		
Модуль I. Етнодизайн**		10	10	
Модуль II. Графічний дизайн				
2.	Тема 1.1. Як сформулювати проектний задум.			
3.	Тема 1.2. Як змоделювати образ майбутнього освітнього продукту.			
4.	Тема 1.3. Як сконструювати майбутній освітній продукт.			
5.	Тема 1.4. Як якісно реалізувати спроектований освітній продукт.			
6.	Тема 1.5. Як оцінити й презентувати результати проекту.			
Розділ 2. Дизайн у побуті***				
Модуль III. Ландшафтний дизайн		10		
7.	Тема 2.1. Як використовувати побутову техніку без заподіяння шкоди навколишньому середовищу			
<i>Резервний час****</i>		3		
Усього навчальних годин на навчальний рік		35		
* Кількість модулів, навчальних годин на їх вивчення та на вивчення кожної теми розділу вчитель визначає самостійно				
** Порядковий номер вибраного для вивчення модуля повинен відповідати номеру модуля, зазначеного в МНП				
*** Програма дає змогу розподіляти чотири навчальні теми другого розділу між трьома навчальними роками – 7, 8 і 9 класами. Порядок вивчення модулів і навчальних тем 2-го розділу визначає вчитель				
**** Резервний час доцільно використати для тематичного і підсумкового оцінювання				

Етапи розроблення навчальної програми / календарно-тематичного плану

1 крок. Спланувати можливі об'єкти для виконання проєктів та створення інших освітніх продуктів в межах кожного модуля програми. Для цього доцільно

використовувати таблицю МНП «Орієнтовний перелік технологій й об'єктів проєктно-технологічної діяльності за видами дизайну».

2 крок. Визначити порядок вивчення навчальних тем у кожному модулі відповідного розділу програми, уточнити їхній зміст та дібрати компетентнісно орієнтовані завдання з урахуванням особливостей вибраних об'єктів проєктно-технологічної діяльності. Для цього необхідно керуватися таблицею МНП «Основна частина навчального предмета «Технології. 7–9 класи»».

3 крок. Вписати в навчальну програму кількість навчальних годин на вивчення Вступного заняття, кожного модуля програми, розділу, навчальної теми.

Пропонуємо один з можливих варіантів навчальної програми / розширеного календарно-тематичного плану для 7 класу. Якщо це буде навчальна програма, то не потрібно в ній зазначати дати і домашнє завдання. Якщо ці елементи зазначати, то це буде розширений календарно-тематичний план. Нагадаємо – учитель може розробляти КТП в довільній формі.

Навчальна програма / розширений календарно-тематичний план. «Технології. 7 клас»

№ з/п	К-ть н.г.	Дата	Тема та зміст заняття	Рекомендовані компетентнісно орієнтовані завдання	Рекомендовані домашні завдання
1.	2		<p>Вступне заняття. Який він – світ дизайну.</p> <p>Історія розвитку виробничої культури — від ремесел, декоративно-ужиткового мистецтва до сучасних технологій і видів дизайну. Роль народного мистецтва в розвитку української держви.</p> <p>Характеристика ознак декоративно-ужиткового мистецтва.</p> <p>Джерела інформації про ремесла і сучасні технології.</p> <p>Інтелектуальна власність.</p> <p>Типи проєктів. Проєкт як засіб виявлення і подолання проблем.</p> <p>Інноваційність проєктів.</p>	<p>Дослідження взаємозв'язку етнодизайну та інших видів дизайну; традиційних і сучасних технологій.</p> <p>Виготовлення лепбука: «Таємниці народного мистецтва» або «Від ремесел до сучасних технологій» або «Розвиток виробничої культури українців» тощо.</p> <p>Визначення характерних ознак декоративно-ужиткового мистецтва.</p> <p>Установлення ознак проєкту та послідовності етапів його виконання: проєктування, виготовлення та оцінювання.</p> <p>Дослідження проблемних ситуацій в особистому житті, родині, шкільному та громадському середовищах</p>	<p>Розробка презентації особистого досвіду у створенні освітніх продуктів (виробів, послуг, проєктів) – «Мій досвід» або «Моє портфоліо» тощо.</p> <p>Встановлення актуальних компетентностей сучасного дизайнера.</p> <p>Планування особистої проєктно-технологічної діяльності на навчальний рік</p>
* Деякі домашні завдання можна давати учням наперед – за методикою					

<i>«перевернутого класу»</i>				
Розділ 1. Дизайн і технології як засіб втілення задуму в готовий продукт				
	10	Модуль I. Етнодизайн		
<u>Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності*:</u>				
<p>Декоративні тарелі, скриньки, кухонне начиння (ложки, роздільні дошки, лопатки, підставки під гаряче, для пасхальних яєць тощо), полички, рамки для світлин, дзеркал, свічники, кошики, обереги, булави, бартки (маленькі сокирки), прикраси (кулони, сережки, брошки, намиста, браслети тощо), віночки, витинанки, писанки, Різдяні зірки, дідухи, павуки, вертеп, янголята, підкови декоративні, народні іграшки, статуетки, музичні інструменти (свищики, тріскачки, сопілки, тощо), статуетки, рушнички, серветки, килимки, панно, хустинки, торбинки, чохла, обкладинки, краватки тощо.</p>				
<p>* - Орієнтовні переліки об'єктів проєктно-технологічної діяльності, матеріалів і технологій їх оброблення розроблені до кожного модуля МНП.</p> <p>- Переліки необмежені, а тому вчитель й учні можуть вибирати об'єкти проєктно-технологічної діяльності поза його межами, відповідно до наявних проблемних ситуацій та потреб.</p> <p>- Якщо учні виконуватимуть індивідуальні проєкти, то й об'єкти їхньої проєктно-технологічної діяльності будуть відповідно різними.</p> <p>- Вибір об'єкта проєктно-технологічної діяльності значною мірою залежить від формату навчання – очного, дистанційного чи змішаного</p>				
2.	1	<p>Тема 1.1. Як сформулювати проєктний задум*</p> <p>Історія розвитку етнодизайну. Етнодизайн й етностиль.</p> <p>Традиційні і сучасні технології етнодизайну.</p> <p>Виявлення проблемної ситуації в межах обраного модуля.</p> <p>Мінімаркетингові дослідження наявних проблемних ситуацій.</p> <p>Проблемна ситуація. Тема й мета проєкту. Користувачі результатів проєкту.</p> <p>Вибір об'єкта проєктно-технологічної діяльності. Банк ідей.</p> <p>Прогнозування ймовірних труднощів у виконанні проєкту та</p>	<p>Дослідження і презентування історії розвитку технологій у сфері етнодизайну.</p> <p>Презентування результатів відвідування музеїв, виставок, центрів народного мистецтва, STEM центрів, майстер-класів, зокрема й віртуальних.</p> <p>Мінімаркетингові дослідження наявних проблемних ситуацій – розроблення опитувальника, аналіз результатів дослідження.</p> <p>Формулювання проблемної ситуації, теми й мети проєкту. Визначення користувачів майбутніх продуктів проєкту.</p> <p>Створення Банку ідей для вибору об'єкта проєктно-технологічної діяльності. Ціннісна проєктна</p>	<p>Розробка Банку ідей для виконання проєкту.</p> <p>Розробка історичної довідки про вибраний об'єкт проєктно-технологічної діяльності</p>

		<p>вибір способів їх подолання.</p> <p>Дизайн-специфікація – критерії, яким має відповідати майбутній продукт.</p> <p>Цифрові засоби для виконання проєкту на різних його етапах</p>	<p>пропозиція.</p> <p>Розробка історичної довідки про об'єкт проєктно-технологічної діяльності з використанням достовірних джерел.</p> <p>Розробка дизайн-специфікації – критеріїв майбутнього освітнього продукту.</p> <p>Розподіл обов'язків у роботі над груповим чи колективним проєктом.</p> <p>Планування проєктної документації для особистого портфоліо</p>	
--	--	--	---	--

** Зміст навчальних тем 1-го розділу можна перерозподіляти між модулями, вибраними для вивчення у 7 класі. Для оптимізації освітнього процесу можна об'єднати учнів у групи і розподілити між ними рекомендовані компетентісно орієнтовані завдання. Частину завдань можна виконувати в позаурочний час*

3.	1	<p>Тема 1.2. Як змоделювати образ майбутнього освітнього продукту</p> <p>Дизайн-аналіз виробів-аналогів.</p> <p>Творчі методи моделювання (художнього конструювання) образу майбутнього освітнього продукту – фантазування, фокальних об'єктів, комбінування, функціональне наслідування біоформ тощо.</p> <p>Засоби художньої виразності композиції об'єкта проєктування: елементи й принципи композиції.</p> <p>Ритм, баланс, симетрія, асиметрія, акценти, пропорція, колорит.</p> <p>Ознаки етностилю у</p>	<p>Пошук та створення Банку виробів-аналогів. Аналіз виробів-аналогів відповідно до визначених критеріїв у дизайн-специфікації.</p> <p>Продукування проєктних ідей в начерках з використанням обраних методів моделювання та принципів етнодизайну.</p> <p>Візуалізація моделі об'єкта проєктування в кольорі в зручному форматі (паперовому або електронному).</p> <p>Оцінювання розробленої моделі відповідно до визначених критеріїв у дизайн-специфікації.</p> <p>Мінімаркетингові дослідження для визначення художньої і технічної цінності моделі. Аналіз, обговорення і врахування доцільних зауважень та пропозицій</p>	<p>Розробка власних проєктних ідей в начерках для моделі об'єкта проєктування*.</p> <p>Опитування експертів щодо визначення художньої і технічної цінності розробленої моделі</p>
----	---	--	---	---

		<p>виробах.</p> <p>Українська орнаментальна культура.</p> <p>Художній малюнок об'єкта проектування в етностилі.</p> <p>Дизайнерська документація: опитувальники маркетингових досліджень, дизайн-специфікація, начерки і модель проєктованого виробу</p>	<p>експертів.</p> <p>Прийняття відповідальних рішень у виборі остаточного варіанту моделі об'єкта проектування.</p> <p>Оформлення дизайнерської документації для особистого портфоліо</p>	
4.	2	<p>Тема 1.3. Як сконструювати майбутній освітній продукт</p> <p>План дій з реалізації проєктованої моделі майбутнього освітнього продукту. Строки виконання спланованих робіт. Розподіл обов'язків.</p> <p>Читання графічних зображень. Вимоги до побудови технічного ескізу, кресленника. Побудова проєкції предмета.</p> <p>Розробка ескіза/кресленника/макета об'єкта проектування. Рационалізаторські пропозиції. Винаходи.</p> <p>Добір конструкційних матеріалів, інструментів та обладнання для виготовлення об'єкта проектування.</p> <p>Види конструкційних матеріалів. Повторне використання матеріалів.</p>	<p>Розробка плану дій з визначенням строків. Розподіл обов'язків під час роботи над спільним проєктом.</p> <p>Розробка ескіза/кресленника/макета з розмірними характеристиками деталей моделі продукту. Аналіз конструкції об'єкта проектування, пропозиції для її вдосконалення, експериментування.</p> <p>Добір матеріалів з необхідними властивостями, інструментів та обладнання для виготовлення проєктованого виробу. Вивчення можливостей взаємозамінності матеріалів та повторного використання матеріалів.</p> <p>Обговорення і прогнозування екологічних ризиків, ризиків впливу інноваційних технологій на здоров'я людини та навколишнє середовище.</p> <p>Розрахунок необхідної кількості матеріалів для виготовлення освітнього</p>	<p>Пропозиції для вдосконалення виробів, пристроїв наявних у родині за потреби.</p> <p>Добір матеріалів для виготовлення проєктованого виробу.</p> <p>Технічний опис (технічна специфікація) проєктованого виробу – найменування і кількість деталей виробу, їхні розміри, необхідний матеріал).</p> <p>Підготовка технологічної карти для виготовлення проєктованого виробу</p>

		<p>Екологічні ризики технічного прогресу і залишкового забруднення.</p> <p>Розрахунок матеріальних витрат.</p> <p>Технологічна послідовність виготовлення виробу.</p> <p>Технологічна карта.</p> <p>Конструкторська документація: план дій, робочий ескіз, кресленик, технічна документація, розрахунки витрат тощо</p>	<p>продукту.</p> <p>Визначення й обґрунтування технологічної послідовності виготовлення проєктованого виробу.</p> <p>Розробка технологічної карти, зокрема з використанням цифрових інструментів.</p> <p>Оформлення конструкторської документації для особистого портфолію</p>	
5.	4	<p>Тема 1.4. Як якісно виготовити освітній продукт</p> <p>Технологічна послідовність виготовлення виробу.</p> <p>Організація технологічної діяльності.</p> <p>Правила безпечної праці та санітарних норм.</p> <p>Робоче місце. Безпечне використання і зберігання інструментів, пристроїв та матеріалів.</p> <p>Раціональне використання матеріалів, зокрема вторинної переробки.</p> <p>Способи підготовки, розмічання, оброблення, оздоблення матеріалів.</p> <p>Способи з'єднання деталей відповідно до властивостей матеріалів та особливостей</p>	<p>Підготовки матеріалів, інструментів і пристроїв для роботи.</p> <p>Вправи на оволодіння технологічними прийомами й операціями за інструкціями вчителя та відеоматеріалами.</p> <p>Виконання технологічних операцій виготовлення виробу у визначеній послідовності з дотриманням правил безпечної праці і визначених строків.</p> <p>Раціональне розмічання деталей виробу на матеріалі за допомогою шаблонів, викройок, креслярських інструментів тощо.</p> <p>Обробка, з'єднання, оздоблення деталей виробу. Опорядження виробу.</p> <p>Контроль й оцінювання процесу та якості виготовлення виробу.</p> <p>Удосконалення готового освітнього продукту (в разі потреби).</p>	<p>Виконання окремих технологічних операцій у разі можливості.</p> <p>Опитування експертів щодо якості виконання технологічних операцій</p>

			конструкції виробу. Опорядження виробу	Фотографування готового виробу для особистого портфолію	
6.	2		<p>Тема 1.5. Як оцінити й презентувати результати проєкту</p> <p>Оцінювання якості готового освітнього продукту за вимогами дизайну та виробленими критеріями в дизайн-специфікації.</p> <p>Експертна оцінка створеного освітнього продукту (вчителя, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, фахівців, інших осіб). Аналіз відгуків користувачів готового освітнього продукту.</p> <p>Оцінювання і самооцінювання результатів проєктно-технологічної діяльності, індивідуального рівня сформованості проєктно-технологічної компетентності.</p> <p>Форми і засоби презентації результатів проєктно-технологічної діяльності.</p> <p>Презентація результатів проєкту. Право на інтелектуальну власність.</p> <p>Реалізація освітнього продукту, поширення інформації про нього.</p> <p>Вироблення подальших планів проєктно-технологічної діяльності</p>	<p>Оцінювання якості готового виробу у формі гри «Експерти дизайнерських речей».</p> <p>Вивчення експертної оцінки готового освітнього продукту. Аналіз і виправлення допущених помилок за потреби.</p> <p>Упорядкування й аналіз матеріалів особистого портфолію в зручній формі.</p> <p>Оцінювання ефективності власної проєктно-технологічної діяльності, індивідуального рівня компетентності за матеріалами портфолію та з використанням персонального оцінного бланку.</p> <p>Презентація результатів виконання проєкту.</p> <p>Обґрунтування значущості та наслідків результатів власної проєктно-технологічної діяльності для себе, оточуючих і навколишнього середовища.</p> <p>Поширення інформації про створений освітній продукт, зокрема в цифрових середовищах.</p> <p>Обговорення перспектив подальшої проєктно-технологічної діяльності</p>	<p>Здійснити самооцінювання результатів проєктно-технологічної діяльності за персональним оцінним бланком.</p> <p>Розробити презентацію результатів виконання проєкту та поширити інформацію про нього у спеціальних групах соцмереж</p>

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ					
Розділ 1. Дизайн і технології як засіб втілення задуму в готовий продукт (продовження)					
Модуль II. Графічний дизайн*					
<u>Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності:</u>					
листівки, плакати, фотоальбоми, артбуки, лепбуки, закладки для книжок, газети, буклети, марки, флаєри, колажі, рекламні щити, фірмові логотипи, упаковки, веб-сайти (макети, навігації, піктограми, шрифти тощо), банери, фрески тощо					
<i>* Кожен обраний модуль в межах першого розділу вивчається за навчальними темами (1.1., 1.2., 1.3., 1.4, 1.5.), що визначені в МНП. Учитель може дещо змінювати зміст та послідовність вивчення навчальних тем, залежно від особливостей змісту вибраного для вивчення модуля та ступеню складності вибраних об'єктів проєктно-технологічної діяльності</i>					
ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ					
Розділ 2. Дизайн у побуті. Тема 2.1. (7 клас)					
Модуль I. Ландшафтний дизайн					
<u>Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності:</u>					
проектування парків, скверів, двориків, клумб, альпійських гірок, зон відпочинку, дитячих і спортивних майданчиків; створення предметів для ландшафту: годівничок, лавок, столиків, гойдалок, спортивного інвентаря, скульптурок, декору тощо					
7.	10		Тема 2.1. Як використовувати побутову техніку без заподіяння шкоди навколишньому середовищу	Дослідження і презентування інформації про види техніки, історію розвитку побутової техніки, світових й українських винахідників.	Визначення переліку побутової техніки для створення комфорту в родині.
	2		2.1.1. З історії розвитку побутової техніки. Види побутової техніки. Класифікація побутової техніки за цільовим призначенням.	Дослідження й оцінювання переваг і небезпек технічного прогресу.	Визначення кількості споживання електроенергії за один день в родині.
	1		2.1.2. Технічні характеристики сучасної побутової техніки. Ощадне використання енергоресурсів під час роботи з побутовою технікою.	Оперування інформацією про побутову техніку за інструкціями/схемами (паперовими, електронними та відеоматеріалами).	Розроблення алгоритмів безпечного використання побутової техніки.
	1		2.1.3. Ручні-, електроінструменти і	Ощадне використання енерго- та інших ресурсів для вирішення практичних завдань. Дослідження системи «розумного будинка».	Ремонт, удосконалення домашніх технічних пристроїв з допомогою дорослих за потреби.
				Дослідження	Вибір об'єкта

	6		<p>програмне забезпечення ландшафтного дизайну.</p> <p>2.1.4. Створення освітнього продукту для ландшафтного дизайну</p>	<p>характеристик інструментів ландшафтного дизайну.</p> <p>Створення освітнього продукту (виробу, послуги, проекту) для ландшафтного дизайну</p>	<p>проектно-технологічної діяльності для ландшафтного дизайну</p>
--	---	--	--	--	---

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Розділ 2. Дизайн у побуті. Тема 2.2. (8 клас)

Модуль II. Дизайн середовища

Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності:

проекти житлових приміщень, речі для інтер'єру: меблі, картини, панно, серветки, килимки, люстри, світильники, корпуси годинників, підставки під вазони, кашпо, скульптурки, декоративні прикраси, бізборди (настінні ігри) тощо.

фрагменти екстер'єру, зокрема оформлення фасаду споруд: шкіл, дитячих садочків, житлових будинків, виробничих і громадських забудов тощо.

7.	10		<p>Тема 2.2. Які вимоги до створення дизайну середовища</p> <p>2.2.1. Історичні і сучасні стилі дизайну середовища. Етнодизайн. Роль технологій для сталого розвитку суспільства.</p> <p>2.2.2. Художні засоби проектування середовища. Види композиції. Елементи та принципи композиції. Вимоги до дизайну життєвого середовища.</p> <p>2.2.3. Проектування життєвого середовища в етностилі.</p> <p>2.2.4. Створення й оцінювання екологічних виробів в етностилі для покращення комфорту життєвого середовища</p>	<p>Дослідження історичних і сучасних стилів дизайну середовища; засобів художньої виразності в етностилі.</p> <p>Дослідження технологій для сталого розвитку суспільства.</p> <p>Дизайн-аналіз художніх засобів виразності середовища в різних стилях.</p> <p>Проектування вибраного життєвого середовища в етностилі (особиста кімната, зала, їдальня, кухня, ванна кімната тощо).</p> <p>Створення екологічного освітнього продукту (виробу, послуги, проекту) для покращення життєвого середовища.</p> <p>Аналіз й оцінювання впливу створеного продукту на довкілля</p>	<p>Розроблення і презентування рекомендацій щодо використання вторинних ресурсів та роздільного сортування відходів</p> <p>Проектування власного життєвого середовища.</p> <p>Виконання технологічних операцій зі створення освітнього продукту за можливості.</p> <p>Опитування експертів щодо якості створеного продукту</p>
----	----	--	---	---	--

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Розділ 2. Дизайн у побуті. Тема 2.3. (9 клас)

Модуль . Дизайн родинного побуту

Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності:

стилі інтер'єру й екстер'єру родинного житла, предмети родинного побуту, вітальні листівки, сувеніри, запрошення на свята, подарунки, скрапбукінги, дизайн святкових подій, декор, проєктування родинного свята, сервірування буденного й святкового столу, дизайн серветок, карвінг овочів і фруктів, мистецтво приготування і подавання напоїв, різних страв, вирощування кімнатних рослин, рослин на присадибній ділянці тощо

7.	10		Тема 2.3. Які особливості створення власного стилю	Дослідження стилів в одязі, обґрунтування чинників, які впливають на їх формування.	Складання переліку власних звичок, уподобань, стилю в одязі, спілкуванні, їжі.
	1		2.3.1. Стиль і мода. Види стилю в одязі. Ознаки і види молодіжних стилів. Дрес-код. Імідж. Українські бренди.	Проєктування і презентування власного стилю в одязі.	Розрахунок вартості продуктів для денного раціону сім'ї.
	1		2.3.2. Чинники формування власного стилю в одязі.	Дослідження ринку споживчих товарів та впливу реклами на споживача.	Розробка рекомендацій щодо зменшення відходів у споживанні їжі, використання вживаних речей.
	1		2.3.3. Споживча культура. Чинники впливу на вибір споживчих товарів. Політика використання вживаних речей. Технології реалізації вторинної сировини.	Розпізнавання маркування товарів, дезінформації і маніпуляцій.	Визначення типу власної фігури та розробка ідей для проєктування власного стилю в одязі.
	2		2.3.4. Проєктування родинних свят в етностилі. Естетика споживання здорової їжі.	Дослідження традицій родинних свят, власних смаків й уподобань.	Дослідження й оцінювання впливу створеного продукту на затишок і настрій родини
	5		2.3.5. Створення й оцінювання продукту для родинного побуту в особисто привабливому стилі	Культура споживання їжі. Розроблення меню здорової їжі. Демонстрування естетики споживання їжі, напоїв. Проєктування родинного свята в етностилі. Створення й оцінювання продукту для родинного побуту в особисто привабливому стилі	

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Розділ 2. Дизайн у побуті. Тема 2.4. (9 клас)

Модуль III. Дизайн народного побуту

Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності:

інтер'єр й екстер'єр житлових приміщень в етностилі, вироби народного побуту, обереги,

сувеніри, вітальні листівки на свята народного календаря, проєктування народних свят, сервірування українського столу, страви української кухні, вирощування рослин, городини, догляд за присадибними ділянками, заготівля продуктів тощо					
7.	10		Тема 2.4. Як проєктувати професійну кар'єру	Визначення формули успішного професійного майбутнього.	Визначення мотивації для вибору професії.
	1		2.4.1. Формула успішного професійного майбутнього. Чинники ефективного вибору професії та побудови кар'єри.	Дослідження чинників ефективного вибору професії.	Формування списку професій, які викликають інтерес.
	1		2.4.2. Сфери і галузі професійної діяльності. Класифікатор професій. Перспективи професій на ринку праці. Компетентності, затребувані у XXI столітті.	Оцінювання перспектив власних професійних намірів на ринку праці.	Знайти відповідь на питання: Яка діяльність приносить мені задоволення? До якої культури я належу?
	1		2.4.3. Професії у сфері декоративно-ужиткового мистецтва. Встановлення ідентичності.	Визначення власного рівня сформованості актуальних для ринку праці компетентностей.	Дослідження секретів успіху відомих людей у професійній сфері, яка особливо цікавить.
	7		2.4.4. Створення продукту в етностилі для задоволення власних або соціальних потреб	Проєктування власного професійного майбутнього.	Визначення перспектив подальшої проектно-технологічної діяльності
ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ					
	3		РЕЗЕРВНИЙ ЧАС		

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). *Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня, № 898.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
2. Мачача Т. С. Формувальне оцінювання як основа структурування підручників «Технології» для базової середньої освіти. *Проблеми сучасного підручника* (32). 2024. С. 105–121.
3. Мачача Т. С. Модельна навчальна програма «Технології. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (*гриф МОН України № 3.0227-2023*). <https://lib.iitta.gov.ua/736583/1/Tekhnolohiyi.7-9.kl.Machacha.14.08.2023.pdf>.

4. Мачача, Т. С. *Дидактична структура змісту підручників «технології» за модельними навчальними програмами на рівні базової середньої освіти. Проблеми сучасного підручника* (30). 2023. С. 74–85. <https://lib.iitta.gov.ua/736467/>.
5. Мачача, Т. С. *Наукові основи формування змісту технологічної базової середньої освіти. Проблеми сучасного підручника* (27). 2021. С. 132-143. <https://lib.iitta.gov.ua/729473/>.
6. Мачача, Т. С. *Особливості організації та формування змісту дистанційного проєктно-технологічного навчання в умовах карантину Український педагогічний журнал*. (3). 2020. С. 75-83. <https://lib.iitta.gov.ua/722073/>.
7. [Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» № 1093 від 02.08.2024 р. \[https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia?fbclid=IwY2xjawEhNsRleHRuA2FlbQIxMAABHRfBxPaC6FzgccAGmcLkIGKKzt1lBg8VWaegAvfHStc8F-l356ljuSDVw_aem_9KBtR1ObSw5cZE0yCIFHCg\]\(https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia?fbclid=IwY2xjawEhNsRleHRuA2FlbQIxMAABHRfBxPaC6FzgccAGmcLkIGKKzt1lBg8VWaegAvfHStc8F-l356ljuSDVw_aem_9KBtR1ObSw5cZE0yCIFHCg\)](https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia?fbclid=IwY2xjawEhNsRleHRuA2FlbQIxMAABHRfBxPaC6FzgccAGmcLkIGKKzt1lBg8VWaegAvfHStc8F-l356ljuSDVw_aem_9KBtR1ObSw5cZE0yCIFHCg).
8. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024. № 1120. <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДБУДОВИ: УПРОВАДЖУЄМО
БАЗОВЕ ПРЕДМЕТНЕ НАВЧАННЯ В 7 КЛАСІ**

*методичний poradnik naukovciv Institutu pedagogiki NAPP Ukraini
do nachatku novogo 2024–2025 navchal'nogo roku*

За загальною редакцією О.М. Топузова, Т. М. Засекіної

Електронне видання

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
book-x1@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08. 2009 р.